گۆڤاری سوو

شماره (٦٥) نیسان (٢٧٠٩–٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

له هەڵوژاردنەگەی ٧ ئادار ٢٠١٠ چە یای گردیم؟

وچانێگ لە هەوڵێر ئمجا وەرەو بەغدا

کورد فەیلی...

دو سەرەتا و یەك چارەنویس و سەدەیگ چەوەری

RADIO SHAFAQ
BAGHDAD 102 FM
www.shafaaq.com

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

هەمیش میدیای کوردی لە هویرمانەو برد

ئی ڕووژەیلە جوور گشت ڕووژەیل خودا ڕەنگ ئاسمان کەوە و زەوی بەرگ وەهار پووشاگە و هەر کەس و هەر مللەتێک ها هویر خوەی و سەرگەرم ژیان و خوەشیەیل و ناخوەشیەیل خوەیە! لای ئیمەش مانگەیل و ڕووژەیل ناو خوەیان دیرن! تەنیا ڕویداگ ڕاس لە ئی مانگ نیسانە ك ئویشن مانگ درووداینە ئەرای بەشێک لە مللەتەمان (کورد فەیلی) ئەوە بی ك ڕژیم بەعس لە دەرکردن و بیسەر و شوینکردنیان دەس و دڵواز بی و گشت میدیایەیل لە هەناز ئی تراژدیا بینە هاودەم بیدەنگی، چمان هیچ ڕوی نەداگە و یەش درووا نیسانە!

گرفت ئیمە، کوردەیل ئەوەسە ك دووس دیریمن مەردم باسمان بکا بی ئەوە ك خوەمان باس یەکتر بکەیمن و لەی هەنازە کارەساتەیل گەورا بی ناز کەفن و فرە لە ڕویداگەیل لە هویرەو چن یا خوازیمن لە هویر بچن! مانگ نیسان ئەرای ئیمە مانگ بیدەنگی و لە هویرەو بردن نیە، ئەو ڕویداگەیلە یاد شرین دووسەیلمان و هویر خراو دشمنەیلمان ئەخادە هویرمان! یە پرسیار گشت ڕووژێگمانە ك ئایا کورد نانووریدە تەقویم یا ڕووژ ژمار خوەی تا ئەندازە و شمارەی مەینەتیەیل فرە تیەڵ خوەی بزانێ؟

گشت زانن ك لەی مانگە ئەوە وە سەر کورد فەیلی هات ك وەرژە ئەوەو دویای ئەوە لە پرووسەی کوردقڕان وەسەر بەشەیلتر لە مللەت کورد هات،

نازانیمن ئەرا کوردەیل دەیشت هەریم کوردستان دایم هانە ناو کڕ لە هویرەو چوین؟ وەلی تویەنیمن بویشیمن ك هیمان پەیام یا هویر نەتەوەیی و سیاسی کورد ڕووشن نیە و ئستراتیژی و بەرنامەیێک وەردەوام ئەرای گرفتەیل و کیشەیل خوەمان لە دەیشت هەرێم نێریمن!؟

باس یە نیە ك لە چنە ڕووژێک گشت زرانی خەم وە بەخەڵ بگرن یا دەقیقەیێک لە شوون خوەیان بووسن! کلیەی لە دەزگایەیل ڕەسانن غەیر کوردی ناکەیمن ك هەرکامیان ئەرای خوەی بەرنامە و سیاسەت تایەت دیرێد وەلی باس ئەوەسە ك دەزگایەیل ڕەسانن و ڕووشنهویرەیل و تاریخ نویسەیل کورد و ئەوانەی لە قانوون و ماف ئنسانەیل ئویشن ئەرا زووان بەسن؟! کەمێک لە بان ئی ڕویداگەیل سیەپووشە قسیە ناکەن تا کەم لە فرە لە ئەو باوەڕە نزیك نەویمن ك بویشید کورد جەماعەت نە تاریخ خوەنێ و نە تاریخ نویسنێ و دووس نێرێ خوەی باس خوەی بکا!! ئی کارەساتە باسکردن و خستنە هویر ئەخوازێ چوین هەر کارەساتێک و بوونەیلێک و بەشێکە لەو نەهامەتیەیلە ك وەسەرمان هات ئەگەر وەناو فەیلی و بارزانی و سۆرانی و هەورامی و ئەگەر وە ناو تێزیدی و شەبەك و کاکەیی و هەر زاراوە و مەزەوێک ك مللەت کورد وەپی دەوڵەمەندە.

ئومیدم یەسە وەرژە ئەوە ك گشت چشتێک وە چەو سیاسەت و بەرژەوەندی بنووریمن، کەمێک ئنسانی و نەتەوەیی هویرەو بکەیمن تا مەردم ئیمە نەڕەسنە ئەو باوەڕە ك ئویشید ناخوازنەمان!!

سەر نویسەر

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ هەفتانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای ڕووشنهویری وردسانن کورد فەیلی(شەفەق) بڵاوئەکریەگ

شمارە (٦٥) نیسان (٢٧٠٩-٢٧١٠) کوردی (٢٠١٠) میلادی

08

وەرجە چەنەها ساڵ و وەرجەرمیان ڕژیم سەدام و لە پایتەخت وڵاتەیل .....

36

ڕۆرتی وەیەکیگ لەفەیلەسووفەیل دیار قوناغ پۆست مۆدێرنیزم لەئەمریکا دانریەیگ.....

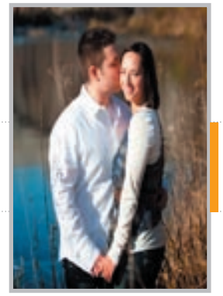

42

ئارەزوو گشت کەسیگ ئەوەسە ك لە خوەشەویسی بژیەیگ و تام لەو خوەشەویسیە.....

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەرێوەبەر نویسانن

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن
هەوراز ئەمین

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

- پرووژەی عەرەبی ئەرا چارەسەر کردن کیشەی کورد هالە کاملا؟ ٨
- خەرج و بەرجێگ ئەرا ئۆتۆنۆمی سیاسی ١١
- لە ناونی ئیمە و مادەی (١٤٠) تەنیا چیخیگە ١٣
- هاودەنگی و یەك هەڵوێستی زامن سەرکەفتن کوردە ١٦
- یاد ٦٤ ـەمین ساڵەی لە سێدارەداین پێشەوا قازی محەمەد ٣٠
- خانەقی شایستەی ئەوەسە بکریەیگە شوونیگ گەشتوگوزاری ٣٤

خاوەن ئمتیاز دەزگای ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

ئەرك نوێنەرەیل كورد لەی قوناغە

سەلام مەحموود

زیاتر كیشمەكیش و جەنگ سیاسەت ئیمەلە روی وەدەسهاوردن هەقەیلمان وەل دەسلاتدارەیل مەركەزیا لە بەغدا ، قسە و گفتوگوو بوی لەبان دەستوور و دیموكراسی ئەرا زامنكردن دەسكەفتەیل و پایەو سەنگ كوردیش دەور خاس وبتەویگ توایگ، لە ماوەی گوزەیشت نوێنەرەیل كورد لە ناو گەرمی دژایەتیكردن ناوخویی و جەنگ تیرۆر لە بەغدا تویەنستنە وە سەربەرزی قوناغیگ بوورن تا هەڵوژاردن تازە، وەلی قوناغ دەسلات پەرلەمان ئیجارەی عیراق فیدرال فرە زەحمەت و سەختترە لە قوناغ گوزەیشت، نوێنەرەیل بایەسە نەف لە سەرچەوەیل بكەن وە تایبەت ئەو دەوڵەتەیلە ك پەیرە و فیدرالیەت كەن ك بایەسە ئالیەت كارو بەرنامەیان بزانن ئەرا هەر وەربەس وگرفتیگ، وەل ئەوەیشا خاسترین گام ئەوەسە لە شوون سەركەفتنیان لە دەرفەتەیل بتویەنن سەردان پەرلەمان قەیریگ لەوڵاتەیل بكەن، چوینكە ئیسە لە عیراق چشتەیل فرەیگ چارەسەر نەكریاگە و یەیش ئەرك گەورایگە لە وەردەم نوێنەرەیل كورد لەی قوناغ نازگە ك بیگومان جەنگ دەستوور و دەسەوەركردن هەقەپل و گەشەداین وە دیموكراسی و مقەیەتیكردن دەسكەفتەیل هەوڵ فرەیگ توایگ.

ئەو گرفەیلە لە سەرەتا وەوەی شیوە لە دایگ بویەو هاتگە، هەر لە سەردەم دەسلات وەختی و حوكم ئەیاد عەلاوی و جەعفەری و دویاخریش مالكی فرە وە كەمی گام وەرەو نوا بردگە، زویتریش گشتیان قەوڵ ئەوەدانە چارەسەر ئەو گرفتەیلە بكەن و دویاخریش لەجی وەجیكردن و كۆنترۆڵ دەسلات هەمیشە خوەیان دزینەسەوەو قەیری مەهانەی جووراوجوور ئەرای دینەسەوە.

لە شوون شەراكەت هاوبەش دەسلات و بنیاتنانی عیراق تازە وەل حكوومەت فیدرالا، هیمان خاڵەیل سەرەكی و داواكاریەیل مللەت كورد هەر وەك خوەی مەندگە، ئمجا لەیوا نەزانن ك ركابەرەیل كورد یەك لایەن و تەنیا لە ناوخود عیراقە، نەخەیر لە زوورم ولاتەیل بەرنامە دژ كورد دانریەیگ، وەلی باروەوزعەگە گونجیاگ نیە ئەرایان و تاریخ چەواشەوە بویە و لە بەخت ئیمەی كورد ئی جارە چەرخ وە خاسی گەردیگ. دەسلات لە عیراق وەبی بەشداری كورد رەونەق سیاسی و دیموكراسی و پیشكەفتن نەیریگ و تویش شكەست تیەیگ و لە هەمان وەخت وجوود كورد ئنكار نەیریگ، وەلی كەسەیلیگ هەن ری لە پیشكەفتن گرن و نیەیلن باروەزعەگە ئارام بووگ، وەنا ئەگەر بایگ و ئەقل بخریەیگە كار هویچ گرفتیگ دروس نیەوگ ئەرا كاركردن هاوبەش و ئاوەدانی و خوەشگوزرانی.

بیگومان ئمروو بایەسە دەسلاتدارەیل هەرێم ئەرك نوێنەرەیل ئاسانەو بكەن وە ئەوەك هویەیمانێتی وەل كییا كەن و ئەوان چەنیگ باوەر دیرن وەو مەسەلەیل چارەسەر نەكریاگەو ئایا باوەر وە دیموكراسی و هەق ئادەمیزاد و گونجیان سیاسی دیرن؟ ئایا باوەر وە دەستوور و هەقەیل نەتەوەی كورد دیرن؟ ئایا باوەر تەواویگ دیرن وە هەق نەتەوایەتی و فیدرالی؟

وەنا ئەگەر لەیوا نەوگ هەمان سیناریۆی كویەن ئەرامان دوبارەوە بووگ، هویچ گومانیگ لەوە نیە ك نوێنەرەیل كورد خاوەن هەقیگ رەواو داوای هەق مللەتیگ چەوسیاگ و زوڵلیكریاگ كەن، كانڎید یا مورەشحەیل كورد گشتیان كاراو دڵسووزن و بیگومان لەی قوناغ نازگ عیراقە تویەنن پیلان و بەرنامەخاسیگ داشتوون و رەورەوەی تاریخ لە عیراق وەرەو جەهانیگ تازەو خاستر بچەرخنن و بویشنە گشت جەهان بەڵی ئیمەیم نەتەوەی كوردیم ك تویەم دیموكراسی وە شانیم لە رووژهەلات ناوڕاس.

دەنگ فەوتیاگ كورد

ستران عەبدولا

كورد زوی بەرهەم ئەو دویرەوكەفتن و فرە لیستیە چنیەوەو ئیمە جویر جاران هەوەجەوە ئەوە نەیاشتیم چەنەها ساڵ وەپی بچووگ تا بزانیم ئی فرە لیستیەلەی مەحەتەی نەتەوەییە زەرەد رەسنیگ نەك قانجاز. دیموكراسی ئەرا وەپیداین هەق و نەهێشتن زوڵم و زوور دانریاگە، وەلی كورد لەی مەیدانەوە زەرەد وەپی رەسیەو ئایا غەڵەتەگەها لە كوورا؟ هویچ وەختیگ باوەر نیەكرێەیگ غەڵەتەگە لە دیموكراسی و لە وەسیلەیلی بووگ، بایەسە غەڵەت لە دیموكراتخوازەیل بووگ نەك لەخود دیموكراسی چوینكە دیموكراسی باوەتیگ ئەقلانیەو بایەسە وە جوانی لەیەكەو بدریەیگ وە تایبەت نەتەوەیل لە لیقەومیاگ و هەقخوریاگ جویر كورد بایەسە پەیرەوی بكەن، ئمجا دیموكراسییگ ك لەیوا ئەهەمیەت وەپی نەدریەیگ و دەنگ دەیەها هەزار كورد لە ناوچەیل داوریاگ بفەوتنیگ نەبایەد هەر لەیوا بخریەیگە ژیر لیوەوە، دیموكراسییگ هەزاران دەنگ تەڵایی كورد لە ناوچەیل تەعریبكریاگ وە تالان بەیگ چوین هەڵەپەڵە لەتی نیە؟ دیموكراسییگ دەسكەفت گشتی ئەرا مللەت و ئەرا دیموكراسی كوردستان لەتی نەوگ، ئەوەكەی دیموكراسیە و دی وە كەڵك چەتیەیگ ك فرە لیستی بووگ و دەنگەیلمان تەفروتوینە بووگ و بفەوتیەیگ ؟ كورد لە وەختەوە تام ئی فرە لیستیە كرد و تام تفت وتیەڵیگ داشت و بوو رووژەیل تیەڵ و تفت كورد لەلی هات و هیمان زوی بوی ئەرا كورد ك خوەی لە ناو فرە لیستی دیەوە. بیگومان وەو حالیشەوە غەڵەت لە دیموكراسی نیە، چوینكە دیموكراسی كور كوومەڵگایگ ئاقلانی و فامیدەس، غەڵەتەگە لە دیموكراتخوازەیل، غەڵەتەگەها لەوانە ك هساو غەڵەتیگ ئەرا ناوچەیگ نازگ وەك شریت تەعریبكریاگ دیالە و كەركووك و موسڵ و تكریت كردن. دیموكراسی وەسیلەیگە لە جوگرافیای نیشتمانیگ دیاریكریاگ پەیرەو كریەیگ ك گشتی وە نەف تاكەیل و نەف گشت كوومەڵگا شكیەیگەوە. چوینكە دیموكراسی ئەگەر خاس نەویاتاگ كەس پەنا ئەرای نەورد یا دەوڵەتەیل فرەیگ نەچینە قەرەیەوە. خەتای دیموكراسی و كوردایەتی نیە ك لەوساوە هەردوگیان لە ئەدەبیات سیاسی جموجویل رزگاریخواز كوردستان پەیا بوینەو جویر لفانە پشتگیری لە یەكتری كەن، بەڵكوو خەتا یا تاوان لە دیموكراتخوازەیلە ك وە ناو ئەو دیموكراسیە وە غەڵەتەیل فرەیگ كەن و كورسی لە دەس كورد دەن، شایەت لەلای خوەیانیشەوە بویشن گویا خاس كردنەو پەیرەو دیموكراسی كردنە، نەخەیر، ئەوان دەردیگ دانە خوەرد دیموكراسی و هیشتن دەیەها هەزار دەنگ كورد لە ناوچەیل داوریاگ و كیشەدار هەر لەیوا وە تالان بچووگ و بفەوتیەیگ.

سەرکەفتن هەڵوژاردن تا سەرکەفتن دیموکراسی؟

ئارام رەسول

بیگومان قوناغ تازەیگ خەریکەنزیکترەو بووگ ك لەتی مللەتەیل عیراق وەگشتی و کوردستانیش وەتایبەت قانجاز فرەیگ لەلی کەن، ئمجا لەیرا موبارەکبایی ئەو سەرکەفتنەلەمللەت کوردستان خوەشەویس و کوردستانیەیل دەیشت وڵات کەیم ك جاریگ تر ئیرادەی بتەو خوەیان نیشاندان و هس نیشتمانپەروەری خوەیان نیشاندان. وەل ئەوەیشا هەق خوەیەموبارەکبایی لەکاندید یا مورەشحەیل سەرکەفتگیش بکەیم و ئەوەبخەیمنەهویریان ك وەفادار قەوڵەیلیان بوون و مقەیەتی لەو متمانەی مللەتەبکەن ك وەپیان دریا و لە هەمان وەخت بتویەنن جەخت لەبان داواکاریەیل و مقەیەتی لە هەقەیلمان بکەن ك لە دەستوور هەمیشەیی عیراق نویسیانە و بوونەپێشمەرگەی خەباتکار ئەرا جی وەجیکردن ماددەی ١٤٠و هاوردنەوەی ناوچەیل داوریاگ ئەرا بان هەرێم کوردستان.

بیگومان نیەوگ ئیمەوەل ئەو موبارەکباییەباس لەکەم وکوری و ڕەخنەیلیش نەکەیم، بایەسەسەرەتا باس کەمتەرخەمی کۆمسیۆن بالای هەلوژاردنەیل بکەیم ك بویەسەبەب کلەونەکردن ناو هەزارەها لەهاووڵاتیەیل کوردستان و لەدەسداین دەنگەیلیان. ئایا ئەراچەلەوەخت ئاشکرابوینی لە ڕووژ هەڵوژاردن خوەیان لەلی بیدەنگ کردن و هەوڵ ئەوەنەیان ئەو ناوەیلەچارەسەریگ ئەرایان بویننەوە؟ وەلی لەیوا دیارەئیمەزیای لە ڕادەی خوەی متمانەوەی کۆمسیۆنەکردیمەو بەعزەجاریگیش خراو لەبانمان شکیەیگەوە. گشتمان زانیم هەلوژاردن لەکوردستان هەر چوار ساڵ جاریگ ئەرا پەرلەمان بەغدا و پەرلەمان کوردستان و ئەنجوومەن پاریزگایەیل ئەنجام دریەیگ، ئمجا ئەرا ئەوەك مقەیەتی خوەمان لەو کەمتەرخەمی کۆمسیۆن و مەرامەیل سیاسیەبکەیم، خاستر ئەوەسەهەرچی زویترەکۆمسیۆن بالای سەروەخوەی هەڵوژاردن هەرێم کوردستان دابمەزریەیگ و قانوونیگ تایبەت لە پەرلەمان ئەرای دەربچووگ. ئیمەنیەتویەنیم بویشیمنەهاووڵاتیەیل بەشداری لەدەنگداین بکەن لەوەختیگ ك هەزارەها کەس وە سەبەب نەوین ناویانەوەلەلیست دەنگدەرەیل لە هەق دەنگداین بیبەش کریەن.

یەکیگ تر لەو ڕەخنەیلەك توایم باسی بکەیم، ئەویش دەور و کار پەرلەمان کوردستان بوی لە وەخت دعایەی هەڵوژاردنەیل و زەمیەنەخوەشکردن ئەرا ئەوەك پەرلەمان و دانیشتنەیل پەرلەمان وە تایبەت لەبان بودجەی هەرێم بکریەنەدانیشتن بانگەواز هەڵوژاردن و هەوڵ شیوانن ڕای گشتی بدریەیگ لەبان بودجەی کوردستان. بیگومان بودجەیامیزانیەی هەرێم گرینگی یا ئەهمیەت خوەی دیریگ و تویەنریا لە شوون هەڵوژاردن راسەوخۆ گفتوگوو لەبانی بکریاتاگ، یەیش وە هویچ شیوەیگ نیەوگەریگر لەوەردەم کارەیل حکوومەت، چوینکەئەوەك پەیوەندی وەخزمەتگوزاری و مەعاش هاووڵاتیەیلەوەدیریگ دەروازەی جیگیریگەلەبودجە و هویچ گویریانیگ نیایگەبانی. بیگومان پەرلەمان بەرزترین دەسلات قانوونداناین و بەرهەم خەبات دەیەها ساڵەی مللەتەگەمانە و خوین شەهیدەیلمانە و مقەیەتیکردن لەسەروەری پەرلەمان ئەرك گشتمانە و بووگ ئەرامان ئاگادار بویمن لەگشت کار و دانیشتنەیل پەرلەمان، پەرلەمان هویچ کاریگی شاریاگ نیە و گشت بریارەیلی ها لەخزمەت مللەت کوردستان و نەبایەد پەرلەمان بووگەشوون دعایەی قەوراەیل سیاسی. ئمجا لە کووتایی باسەگەئویشیم : هەڵوژاردن وەتەنیا دیموکراسی نیە، بەڵکو هەڵوژاردن و جیاکردنەوەی دەنگەیل و ئاشکراکردن و قەبوولکردن ئەنجامەیل گشت ئەیانەوەیەکەوەپرووسەیگ دیموکراسیە، وەل ئەوەیشا گەشبین یا موتەفائلیم ك ئی سەرکەفتنەسەرەتای وەدیهاوردن گشت ئارەزووەیلمان بووگ، وە تایبەت لە هاوردنەوەی کەرکووك و ناوچەیل داوریاگ ئەرا بان هەرێم کوردستان.

لە هەڵوژاردنەگەی ٧ ئادار ٢٠١٠ چەیای گردیم؟

د. کەیوان ئازاد

جویر ئەوەك پیشبینی کریا، دویەمین هەڵوژاردن ئەرا ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق لە (٧ ئادار٢٠١٠) ئەنجام دریا و ئەو پرووسەنەك هەر هێز وقەوارەیل سیاسی عیراق چەوەری ئنجامەگەی کردن، بەڵکوو چەو بەشیگ لە وڵاتەیل جەهانیش لە بانی بوی. چوینکە وە باوەر زوورم چەودیرەیل سیاسی و بانگەوازکەرەیل و هێز ولایەنەیل سیاسی، ئی پرووسە گوێریان دەیگە نەخشەی سیاسی و ئابووری و ستراتیجی عیراق و بیجگە ئەوەیش عیراقیگ تازەو بتەو تیەریگە ناو مەیدان سیاسی و هەرێمی و ناودەوڵەتیەوە. مەعنای ئەوەسە ئەگەر لە هەفت ساڵ گوزەیشت ئی دەوڵەتە چەو برویگە وڵاتەیل هاوسا و دەوڵەتەیل گەورا هێز وەك (ولایەتەیل یەکگرتگ ئەمریکا و بریتانیا و فرەنسا و ڕوسیا و ئەڵمانیا و ئیتالیا و .....هتد)، دی لەیەو دویا وەك دەوڵەتیگ خاوەن فشار جویلیەیگ و ئەوەك خوەی باوەر وەپی نەیاشتووگ ئەنجامی نیەیگ. یەیش وەو مەعنا دی لەیەودویا چوارچیوە سیاسیەگەی لەژیر فشار هەرێمی و ناودەوڵەتیەوەنیە کەفیگە مەترسیەوە. هەر لەیرایشە وە گشت عیراقیەیل وە (کورد وعەرەب و تورکمان و ئەرمەن و کلدۆئاشوور)ەوە، لە پاڵ پەیرەوەیل دینی (ئسلام و مەسیحی و ئێزیدی و سابئەی مەندائی و کاکەیی و .....هتد) وە چەو ئایندەوە نوورنە ئی هەڵوژاردنە. هەر لەوەر ئەوەیش نزیکەی (١٨) ملیۆن و (٩٠٠) هەزار دەنگەر عیراقی لە ناوخود عیراق و (١)ملیۆن و (٤٠٠) هەزار دەنگدەر تر لە دەیشت وڵات و لە(١٦) وڵات عەرەبی و ئەجنەبی لەری (٢٩٦) قەوارەی سیاسی لە(٨٦) لیست و (١٤) هاوپەیمانی و (٦١٠٠) کاندید یا مرەشحەوەرکابەری یا مونافەسەلەبان (٢٢٥) کورسی ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق کردن.لە باوەت کوردیشەوە، وەك دویم پیکهاتەی نەتەوەیی لە عیراق وە (٦) لیست نەتەوەیی و دینیەوە لە (٨) پارێزگای عیراق لەجەم (١٨) پارێزگا ڕکابەری لەبان چواریەك کورسی ئەنجوومەن کردن ئەرا ڕەسین وەنزیکەی (٦٠ تا ٦٥) کورسی ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق.

ئمجا ئیمەی کورد وەبی جیاوازی باوەر و دین و هس ناوچەگەری و هووزایەتی و پارتایەتی گشت هەوڵ و تەقلای خوەمان ئەرا ئەوە خستیمنە کار ك فرەترین دەنگدەر بووەیم ئەرا وەردەم سەندووقەیل دەنگداین تا وە سەبەب ئەو پرووسەی دیموکراتیەوە بتویەنیم فرەترین شمارەی کورد بخەیمنە ناو ساختمان ئەو ئەنجوومەنە.

وەل ئەوەیشا لە دیاریکردن ناو لیست و کەسەیلیش ئەرای چوینەیلمان جیاواز بوی تا فرەترین خاوەن باوەرنامە و کەسەیل ناسیارمان ئەرا ئەو پۆستەکاندید بکەیم، مەعنای ئەوەسە ئەو کەسەیلەکاندید کردیم ك لە مەزەنەی خوەمانە وە جەنگ (چوار) ساڵ هەقەیل کورد وەپیان کریەیگ لە عیراق و تویەنن مقەیەتی لە دەسکەفتەیل هەرێم کوردستان عیراق و حکوومەتەگەیان بکەن، وەلی وەل ئەوانەیشا کیشمەکیشیگ قورس شارستانیانە و دیموکراتیانە ئەنجام دایم ك ئەرا ئیمەی کورد ئی هەرێمە ئاسان نەوی. دیارە دویاجاریش دەنگداین گشت دەنگدەرەیل بریار لە بان ئایندەی عیراق و نەخشەسیاسیەگەی دەیگ.

لەلایگ ترەوە بەشداریکردن کورد لە عیراق ئەرا ئی پرووسە فرە گرینگ یاموهم بوی، چوینکە ئی کارە جەنگیگ دیموکراسی بوی ئەرا دەسەوەرکردن هەقەیلمان لەبەغدا.

پرووژەی عەرەبی ئەرا چارەسەر کردن کیشەی کورد هالە کاملا؟

ئەمین عوسمان

پرووژەی برایەتی عەرەبی کوردی ها لە کوو؟ ئەوەیش لەوەختیگ تاریخ و ژیان هاوبەشیگ لە دریژەی سەردەمەیل لەناونی ئەو دو نەتەوەوجوود داشتگەو بەرژەوەندیەیل و هویرەیل هاوبەشیگ داشتنەوەلی باوەت کورد لەفیشتر ولاتەیل عەرەبی دویرەو خریا و دوینیمن ك دەنگ حەرەکەت ئازادی خواز کورد لەفیشتر ناوەندەیل و پەرلەمانەیل ئۆروپی و حکوومەتەیل بیگانەبەرزەو کریا وەلی ئەی باوەتەلەناو کوومەلگای عەرەبی دوپرەو خریا و گفتوگوویگ لەبانی ئەنجام نەگرت. ئایا جامعەی ولاتەیل عەرەبی لەوەخت دامەزراننی تا ئیسەلەباوەت کورد گفتوگوو کردگە؟ وەجامعەی ولاتەیل عەرەبی چوین وەباوەت کورد نوورپگ ؟ و هەلویستی چەس؟ نزیکەی ۱۰ ملیون کورد لەهەریەك لەولاتەیل عیراق و سوریا و لوبنان لەناونی عەرەبەیل ژیەن. چوین نوورنەکورد و باوەتەگەی. ئایا کورد سەبەب خەتەر و هەرشەس یا هیز و هاوکاری و برایەتی؟پەنا بردن وەرەو تونوتیژی و لەوەرچەو نەگرتن تەنیا نیشانەی ناتوانی ئەرا پەیا کردن چارەسەر دادوەرانەیگ ئەرا باوەت کوردە، و جارجار تونویژی تەنیا نیشانەی زولم و ناتوانی ئەرا رەسین وەهەق لە ریگەی ئاشتیانەس.ولاتەیل عەرەبی و جامعەی ولاتەیل عەرەبی تەقالای بویچگیگیش نەکردگەئەرا ئازادی و دیموکراتی مللەتیگ ئەرا سەلاحەدین ئەیووبی گلەو خوەن. کورد لە بوارەیل سیاسی و کوومەلایەتی شان وەشان عەرەب خەبات کردن وەلی تونوتیژی دەولەت زیایەو بووی و لەشوون بەشداریکردن و گفتوگوو دەس کریاسەترسانن و هەرشەکردن و زیاترەو کردن دیدگایل تونرەوانەلەدژ کورد و جوور هاوولاتی پلەی دویم زاننەی. رووژهەلات ناوراس ترسیگ و ئاگادارەهەر گویرانکاریگ کووتایی تیەریگەخوەی و ریکخریاوەیلی وەی خاترەبایەد ئاگاداری کوومەلایەتی و وتار رووشنهویری نووەو بکریەیگ و تەقالا بکەن ئەرا زامن کردن ئازادی و قەبوول کردن نەتەوەیل تر . ئیمەجوور کورد قوربانیەیل و چشتەیل فرەیگ دایمنەئەرا ولاتمان وەی خاترەبایەد لەگشت چشتیگ وەی ولاتەپەیوەندی دیریگ بەشدار بکریەیم وەهەوجوورەگ ئەرك یا واجب خوەمان جیوەجی کردیمن بایەد هەقەیلمانیش بدریەیگەپیمان و توایم وەرووژهەلات ناوراس دیموکراتی و ژیارییگ برەسیم.

کورد کلیل چارەسەر کیشەیل هەلوژاردنیشە

بەختیار غەفور

لایەنەیل سیاسی عیراق و گشت ولاتەیل جەهان ئسپات کردن ك کورد کلیل چارەسەر کیشەیل هەلوژاردنیشە و هەرچەنی کورد و کوردستانیەیل لەی هەلوژاردنە غەدر فرەیگ لە لیان کریا و لیستەیل کوردستانی تویش غەلەت تاریخی هاتن وە ئەوەك یەك هەلویست نەوین لە بەشداری پرووسەی هەلوژاردن، وەلی وەل ئەوەیشا و لە هەمان وەخت وەل ئاشکرا کردن ئەنجامەیل هەلوژاردن ئەو راسیە ئسپات کریەیگ ك کورد کلیل چارەسەر ئی کیشەیلیەسە ك لە وەخت هەلوژاردن رویدەن و هەر تەنیا کورد تویەنیگ ئەو گرفتەیلە لە مەیدان سیاسی لاوەیگ. ئمجا یەیش ئەو راسیە دەرخەیگ ك وەبی وجوود کورد و بەشداری نەکردنی لە فەرمانرەوایەتی و هاوپەیمانیەتی زەحمەتە باروەزع سیاسی و قانوونی ئی ولاتە بکەفیگە بان ریرەو ئاسایی خوەی، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە گشت لایەنیگ سیاسی لە مەیدان سیاسی عیراق و گشت ولاتەیل دەورەر و ناوچەگەیش ئی راسیە خاس بزانن ك کورد تەنیا کلیل چارەسەر کیشەیل عیراق نیە، بەلکوو کلیل چارەسەر گشت کیشەیل ناوچەگەس وە مەرجیگ دەور و پایەی گونجیاگ خوەی وەپی بدریەیگ وەو ئومیدە ك نەیارەیل کورد ئی راسیەبزانن و لەی واقعە برەسنەوە ك ئەوان و هاوکارەیلیان نیەتویەنن وازی لە مەیدان سیاسی بکەن ئەگەر کورد چارەسەر و زەمینە خوەشکەر نەوگ ئەرا ئامادەکردن مەیدانەگەو مقەیەتیکردنی.

وەرجە چەنەها ساڵ و وەرجەرمیان رژیم سەدام و لە پایتەخت ولاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا، کۆنگرەیگ ساز کریا و لەتی ئی راسیە ئەرا گشت مللەتەیل جەهان ئاشکرا کریا ك کورد کلیل چارەسەر کیشەیلە لە چوارچیوەی عیراق و ئی نورستنیشە تەنیا لەیەکەوداینیگ سەرپایی و بی بنەما نەوی، بەلکوو پەیابوین لەیەکەوداینیگ دویرودریژ و رویداگیگ تاریخی و جوگرافی و سیاسی و قانوونی ئی ولاتەسە ك گشت رویداگەیلیگ ئسپات ئەو راسیە کردنە ك کورد کلیل چارەسەر کیشەیلە لەی ولاتە، چوینکە وەبی بەشداری کورد ئی ولاتە وەرەو چارەنویسیگ نادیار چووگ. هەرچەنی فرەیگ لە نەیارەیل و ناحەزەیل کورد و کوردستان هەمیشە لە سەنگەر بوین تا روی وەروی ئی بنەما بوونەوەو هەر لەوەر ئەوەیش وەردەوام ساڵەیل گوزەیشت هەیشە بانگەواز ئەوە کردیان ك کورد ئەو دەوریە نەمەندگە ك ئەوسا داشتەی و نەیارەیلیش کار ئەرا ئەوە کردن ك هاوسەنگی کورد لەنگ بکەن و ئی رەفتار و هەلسوکەفتیانیشەوە ئاشکرا وەرجە هەلوژاردنەیل ئەنجوومەن نویەنەرەیل عیراق کەفتە وەرچەو لەوەختیگ هەول ئەوەدیان شمارەی دەنگدەرەیل خوەیان وە گوورەی کارت خوەراك یا بتاقەی تەموینی زیای بکەن و لەی هەولیشە ئامار گشت عیراق دویاخستن ئەرا ۲۰۱۰، یەیش لەبان ئەو باوەرە ك وەی هەولیانە تویەنن کورد گووشەگیر بکەن و مەرزیگ ئەرا دەسلاتەیلی دابنەن وەبی ئەوەك هویر لەو راسیە بکەن ك پایەی کورد وە کورسی نیە، بەلکوو ئەگەر کورد نەوگ ئەو ولاتیگ نیەوە ناو عیراق و ئی عیراق ئمرووە ك بەعزە کەسەیلیگ بانگەواز نیشتمانیەتی و دلسووزی ئەرای کەن ئەوە بەشبەشەو بووگ، لەوەر ئەوە خاسترین دلسووزی ئەرا عیراق لە کوردستانەوە بووگ و، وەبی کوردستان ئاشکراس ك نیشتمانپەروەریتی هویچ وجوودیگ نەیریگ و عیراق کەفیگە وەزعیگ نائارام. ئەگەر کورد تا دویەکەکلیل چارەسەریەیل ئەمنی و ئارامی عیراق بویگ، ئەوە هەریم کوردستان ئەو راسییشە ئسپات کرد ك کورد کلیل ئاوەدانی و بنیاتنانەوەی عیراقیگ فیدرال و پیشکەفتگە و ئمرووویش کوردستانیەیل ئەو راسیە ئەرا گشت

وچانیگ لە هەولێر ئمجا وەرەو بەغدا

دڵشاد مستەفا

وەرجە هەڵوژاردن قسەیل فرەیگ لە باوەت ئاڵشتکردن نەخشەی سیاسی عیراق کریا، ئەو باوەتیشە لە کوردستان وە گەرمی چیەناو دعایەی هەڵوژاردنەوە، بەعزە جاریگیش وە جووریگ نیشان دریا ك قەوارەی کوردی لە ئایندە بویچگەو بووگ. هەرچەنی وە گووڕەی شمارەی کورسیەیل لەیواسە، وەلی ئەوە نەخریا وەرچەو ك کورد دویم نەتەوەسە و یەکیگە لە پیکهاتەیل سەرەکی عیراق، لە شوون هەڵوژاردنیش جاریگ تر سێ پیکهاتەی عیراق (شیعەو سونی و کورد) دەرکەفتن، وەلی لەچەن لیستیگ جیاواز ئەوە ك رویدا لە ناو پیکهاتەیل ئەوە بوی ك شمارەی لیست و قەوارەیل زیای بوین، لە کوردستانیش بیجگە هیزەیل سەرەکی ك لیست هاوپەیمانی پیك تیەرن، چەن لیستیگ تر هەس ك وەی شیوە ئیسە کورد چوار لیست دیریگ.

رووژیگ دویای هەڵوژاردن تەسریحیگ تارق هاشمی لە باوەت پۆست سەرۆك کۆمار ك پایەسە ئەرا عەرەب بووگ، بەزم گەورایگ لەلی کەفتەوە لە ناو میدیایەیل، دی وەل دەرکەفتن ئەنجام سەرەتایی هەڵوژاردنا تەسریحات فرەیگ دریا و هیز و لیستەیل سیاسی ئامادەیی سیاسەتیان ئەرا قوناغ دویای هەڵوژاردن و پیکهاوردن هاوپەیمانی ئاشکرا کردن، ئمجا ئەوەك بویە مایەی خوەشحاڵی خەڵك کوردستان بەیاننامەی سەرۆکایەتی هەرێم کوردستان بوی و جەخت لە بان ئەوە کرد ك مەرج کورد وەل لیست و قەوارەیل تر عیراقا پابەند بوین وە دەستوور و جی وەجیکردن ماددەی ١٤٠ دەستوور و پۆستیگ سیادیەو هەر لەو بەیاننامە ئاشکرای ئەوە کریا ك ریزدار تاڵەبانی وەك سەرۆك کۆمار عیراق لە دەورەی دویم کاندید یا تەرشیح کریەیگ. ئەوە ك لەو بەیاننامە دوینریەیگ ئەویش ئامادە بوینە ئەرا باروەزع دویای هەڵوژاردن، ك هەق خوەیە ئەو ئامادەکاریە بکریەیگ، وە تایبەت لە وەختیگیش ك هیمان خەڵك کوردستان و عیراق خوەشی سەرکەفتن هەڵوژاردن کردیان. وەلی ئەوە ك شایستەی باسکردنە ئەوەسە ك بایەسەیە ك هەڵویستی بووگە سەرمەشق کار ئی قوناغە، یەیش واقعیگە و هەقە جیاوازیەیل کوردستان بخریەنە خزمەت وەرەو نوابردن وڵات و ئەرا بەغدایش وە یەکەوە یەك دەنگ و یەك هەڵویست بوون، ئەویش لەوەر پەیاکردن باروەزعیگ ك بووگە مایەی هەل و دەرفەتیگ ئەرا یەك هەڵویستی لەوەرانوەر مەسەلەیل چارە نویسسازمان. هەوەجەوە ئەوە دیریم گشت لیستەیل لەهەولێر وچانیگ بیەن و تەپ و تووز رووژەیل دعایەی بنیشیگەوەو قسەی خاس لە بان دەسپیشخەری یا موبادەری خاسیگ بکریەیگ ئەرا چگن وەرەو بەغدا. باروەزع دویای هەڵوژاردن و دانیشتن چەنەها ئەجندەی سیاسی ئەوەلە کورد توایگ ك گشت لیستەیل لەهەولێر وچانیگ بیەن و ئەوسا باس لە کارنامەی چگن ئەرا بەغدا بکەن، یەیش کار زەحمەتیگ نیە، چوینکە دویای هەڵوژاردن وە سەرپەرشی سەرۆك بارزانی دانیشتنیگ گشت لیست و لایەنەیل بەشداربوی هەڵوژاردن کوردستان کریا و بریار یەك هەڵویستی دریا وەرانوەر مەسەلەیل چارەنویسساز، وەرجە دانیشتنەگەیش پەرلەمان کوردستان ئەو هەڵویستە ئاشکرا کرد، ئمجا بایەسە ئەو دانیشتنە کووتایی وەوەردەوامی باروەزع وەرجە هەڵوژاردن باریگ و بایەسە هویر لە بەرژەوەندی باڵای مەردم کوردستان بکریەیگ وەرجە گشت چشتیگ.

ئەڵوژاننیگ لە سەرتاسەرێ عیراق وەریەو چێ، هەر چەن تا ئینگەیش نەتیجەی خاس دیار نیە!. وەلی فرە جێ باس دێرێد ك بایەتە بایگە زووان و قەڵەم لە وەرایوەرێ سکووت نەکەی!. لەیرە دی ئەگەر باوەر وە شعار دیمۆکراسی مەنیەو(نوێنەریەیل و لیستەیل) باوەر وە پێ دێرن، فریە هەوجە وە یە دێرێد گلیەیلیگ و کەم کاریەیل و خەرجەیلیگ وە ناو دیمۆکراسی داوەن مەردم عیراق گرتیە، بخریەیدە وەر چەو، تا لە ئایندە و ئەڵوژاننیگ ترەك نوا لە رفت و رێژەیل بگریەید. لە حەملەی پرۆپاگەندەی ئەلوژانن ك نزیك وە یەی مانگ تویل کیشا، خەرج فرەی لە باوەت پۆستەر و لافیتە و راگەیاندن یا رەسانن و ...

لە تەمامی عیراق کریا، وە ئەساس وەگ وە رەسمی لە میدیا دەرچێ و وەتن: نزیك وە شەش سەد میلیۆن دۆلار تەنیا خەرج پرۆپاگەندە چێیە و سەد و هەشتاد میلیۆن دۆلاریش خەرج کار و بار ئەڵوژانن لە لای کۆمیسیۆن باڵای ئەڵوژاننەو چێیە!. یانە خەرج و باج رەسمیین و بێجگە لە وەسە، بریگ لە کاندیدەیل(مرشحین) یا لیستەتەیل ئەرا کووەو کردن دەنگ، رشبەت دان و دەنگ وە پویل سەنن!. ئینگە لە باروەزعیگ لەیوا جەمگای عیراق ها لە ناوی و بێکاری و فەقیری و نەوین دەرامەدیگ ئەرا ژیان گێشتی جەمگا، بریگ فرە کەم لە لی دەسی رەسیگە دەمی، فرە لە مەردم ئەی جەمگا نووڕنە دەسیان و لە ناو هەژاری و فەقیری دەس و پا کووتن. ئایا ئەوانەگ توان بچنە پەرلەمان و حکوومەت تازەیگ دامەزرنن و دروس کەن، زانن ژان بێ نانی چەس؟ زانن مەردم جەمگای عیراق چەنی شەکەتە و تا ئینگە خوەیان ژان نەیاشتن کیشانە؟ یا ئەگەریش کیشانە لە هویریانەو چێیە!؟. ئەرا نموونە تواسم یە بارم، لە ئەی خەرجەگ کریاس و ئامانج وە دەس هاوردن کورسیە، خاس ترەك نەوی ئەی هەمگە دۆلارە ك هن سەروەت و سامان مللەتەو هن تەمامی مەردم عیراقە، کەمێگ نوای دەس خوەیان لە لی بگرتان و وێڵخەرجی کەمترێ بکردان؟ ئەگەر بایم و ئەی دو قەڵەمەگ وە پێیان ئاماژە یا ئشارەت کردم(لە بان یەك (٧٨٠) میلیۆن دۆلارە، لە سەر نفووس و شوماره مەردم عیراق ك زیاتر وە سی میلیۆنە بەشێەو بکەیم، ئایا نەفەرێگ چەنێگ وە پای هەر کامیان کەفید؟ یا وە جوورگ ترەك ئەرا وانەگ هەق دەنگدان داشتن وە ئەساس وەتن کۆمیسۆین بان ئەڵوژانن(١٩) میلیۆن کەس و ئاخرین ئامار لە بەشدار بویەیل ك(٦٢٪) لە تەمای عیراق بویە یانی چێشتی لە دەور وەر(١١) میلیۆن کەس. لەی پویل خەرج بویە بێجگە لە تالان و پالانەیلیگ وە ژێر وە ژێرەو کریاس، وە رزارەو ئەرا هەرکەس وە تەرتیف ئامارێگ هاوردیم، وە جوورێگ تەخمینی یا مەزەنەنێگ وە راسی نزیکو، وە تەرتیف ٢٨- ٤٥ - ٧٠ دۆلار پای هەر کامیان گرێد.

تازە یە لە یەی پرووسسە!. ئینگە راسە ئەڵوژانن یەکی لە فاکتەرەیل دیمۆکراسیە، وەلی ئایا ئەی کەسانەگ توان بچن دەسلات سیاسی بگرنە دەس، چەنێگ وەخت و ژیان ئەی جەمگا ئەرایان قیمەت دێرێد و چەنی وە داد مەردم رەسن؟ هەر ئەو جوورەگ دیمن ئەی تەك و تۆڵ بازیە وە ناو قەوارە یا کۆتلەیل سیاسی و ... چەنی لەی چەن ساڵەگ بەعس لە ناو چێیەو باس دیمۆکراسی کریەید، چە کردنە؟ فرە ها لە وەرچەو ئەرا نموونە: بەغدای پایتەخت تیەریم، ئایا لەی شارەگ خوەیان هانە ناوی، چەو بەراورد گرتن نەیرن؟ شایەد ئەی دەسپێچگە بارن بویشن تیرۆریست نەیشتیە کار بکەیم!؟ ئمجا یە بایەتە پرس بکەیم، حکوومەت لە باوەت ئاسایش و ئەمنیەو چە کردیە؟ لە وەخت ئەڵوژانن لە هاڵیگ کۆتلەیل سیاسی لە سەر و بەن، دەنگ هاوردن بوین، ئەو مەردم بێ شانسەگ هاتن دەنگ بیەن، کەفتنە وەر رەپوول و پەلامار هاوەن و تەقەمەنی!. ئمجا لە هاڵیگ لەی رووژەگ خوەیان ئەرایان ناوین، ئەوانەگ سەرمەس لە بردن و نەبردن بوین، بریگ مەردم فەقیر، وەل پرس و پووا رویوەروی بوین!. ئەی ئامارەگ لە سەر سەرانەی خەرج ئەڵوژانن وە رێزەو هاوردیم، ئەرا عیراق فرەس، ئەرا؟ چوین ئیرە خوو ئەمریکا نیە، تیەرزین دۆلار لە وەرایوەر دینار فرە بەرزەو، لە لای تریشەو، ئەرا عیراق و جەمگای وە قیاس و ئەنازەی خوەی فرەس. لە نفووس سی میلیۆنی ك ها لە ناوی (٥)میلیۆن منال یەتیم و دو میلیۆنیش ژن بیوە هەس، لە هەر هاڵەت ئەگەر ئەرا یانەیش ئەی سەرانە خەرج بکریا، فرە خاس ترەك نەوی؟. ئەی سەرانە بار دارایی یا مالی گەورایگە وە گووڕەی جەمگا و کێشەیلی ك دێرێد. ئەی جەمگا تەوان وە نەیرێد ئەی بارە ئەڵگرێد و رووژ وە رووژ خاسترەك دیار بووت. ئینگە ئەی پرووسسە ك گامیگە وەرەو دیمۆکراسی و بایەتە زهنیەتەگەیشی وەل خوەیا بارێد، تا ئامانجیل خەڵکیش ك چێشت بێجگە لە ئاسایش ژیان کردن و داشتن نانێگە ئەرایان بایگە دی، ...

خەرج و بەرجێگ ئەرا ئۆتۆنۆمی سیاسی

شۆڕش شاواز

قسەیل نا دەستووری دویای هەڵوژاردن

هێرش مەلا جەوهەر

لە ڕووژ ٢٠١٠/٣/٧ ئەوەك ئەرك بان شان عیراقیەیل بوی لە باوەت سەرکەفتن پرووسەی سیاسی لە وڵاتەگە ئەنجامیدان و ئەو نسبەی بەرزە لە بەشداریکردنیش لە هەڵوژاردنەگە خاسترین جواو بوی ئەرا گشت ئەوانەك خەو سەرەکییان شکەست مللەتەیل عیراقەلە بونیادناین دیموکراسی و ژیان هاوبەش سیاسی لە وڵاتەگە، ئمجا ئەوەیش ك مینیگەوە ئەرا گوزەرکردن قوناغە تازەگەی عیراق و دروسکردن حکوومەتیگ خاس و بتەو ك وە شیوەیگ گشت پیکهاتەیل وڵاتەگە لەتی بەشدار بوون ئەرکیگە و کەفیگە بان شان ئەو لیستەیلە ك بردنەسەوە لە هەڵوژاردنەگە. جادەی عیراقیش وە جوانی چەودێری هەڵویستەیل ڕەسمی سەرکردەی ئەو لیستەیلەکەن و ئومیدیان ئەوەسە قورتارکردن عیراق لەو قەیران سیاسیەك لە شوون ئازادی وڵاتەگەوە لە ساڵ ٢٠٠٣ کەفتەسەتی ئامانج یەکم لیستەیل سەرکەفتگ بووگ لە هەڵوژاردنەگەی ٢٠١٠/٣/٧. ئمجا ئەوەك پەیوەندی وە هەرێم کوردستانیشەوە دیریگ شمارەی بەشداری هاووڵاتیەیل لە بان ئاست عیراق بەرزترین ئاست تۆمار کرد، دیارە ئەوەیش ئشارەتیگە ئەرا ڕەسین تاك کورد لە مەیدان بەشداری بریار سیاسی و باوەرکردن وە دیموکراسی و متمانە وە حزب و گرووپەیل کوردی.

مایەی دڵخوەشیە ك گشت لیستەیل بەشدار بوی هەرێم کوردستان ئەرا هەڵوژاردنەگەی ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق تا رادەی فرە خاسیگ رازی بوین لەو شمارە دەنگە ك هاوردنەی دەس و هەر یەکیگ لەلیان ئەوەنەی سەنگ خوەی کورسی لە پەرلەمان عیراق مسۆگەر کرد. دەسەوەرکردن شمارەیگ کورسییش لەلایەن هیزەیل ئۆپۆزیسیۆن کوردیشەوە هووکارە سەرەکیەگەی چووگەوە ئەرا ئەو کەش و هەوای ئازادی و دیموکراسیە ك دەسلات کوردی لە چەن ساڵ گوزەیشت ئەرا گشت حزب و گرووپەیل کوردی دابینی کرد و یەیش یەکیگ بویە لە ئامانجەیل ستراتیجی حکوومەتەیل یەك لە شوون یەك هەرێم کوردستان. لە بان ئاست بەرژەوەندی نەتەوەیی هویچ گومانیگ لەوە نیە ك فرەیی شمارەی کورسیەیل لە پەرلەمان عیراق ئەرا کورد و هەرێم کوردستان گرینگ یاموهمە، وەلی کام لایەن کوردستانی شمارەی کورسیەیلی فرەترە دیارە ئەوە پەیوەندی وە خەبات و تاریخ حزبەیلەوە دیریگ ك هەر لیستیگ و وە گوورەی خزمەت و هەوڵ خوەی متمانەی مەردم وەرگرتگە. وەلی خاڵ فرە گرینگ یاموهم وەلای ڕای گشتی کوردستانیەوە ئەوەسە ك گشت ئەو لیستەیل کوردیە لە هەڵوژاردنەگەی ٢٠١٠/٣/٧ی ئەنجوومەن نوێنەرەیل عیراق ك کورسی هاوردنەسە دەس گشتیان لەژیر یەك سیەماڵ کوردەواری گردەو بوون، ئەویش لەوەر خاتر ئەوەك گشت لایگ هاوکار و دەسمیەتدەر بوون ئەرا مقەیەتیکردن و مسۆگەرکردن هەق و دەسکەفتەیل مللەتەگەیان لە قوناغ تازەی وڵاتەگەیان. ئمجا ئەوانەیش ك پۆست سەرۆکایەتی کۆمار ئەرا لایەنەیل کوردی وەخەت قرمز زانن با لە خوەیان بپرسن لە خول یا دەورەی گوزەیشت ك سەرۆك کۆمار کورد بویە لە کام هەڵوێستی جیاوازی لە ناونی پیکهاتەیل عیراق کردگە؟ یەیش لە وەختیگ کورد دڵنیاسە لەوە ك پاداگرتن عەرەب عیراق لەوەر نەگرتنەوەی ئی پۆستە ئەرا کەسایەتییگ کورد ئەرا ئەوەسە ك پۆستەگە دژ کورد و هەرێم کوردستان بارنەکار. ئمجا ئی جوورە قسەیلیگ ڕەسمی یا نارەسمی شۆڤێنی و تونڕەوەیل هویچ قیمەتیگ سیاسی ئەرای دانیەنریەیگ لە لایەن مللەت کوردستانەوە و ئەوانە ئەو قسەیلە کەن خاس زانن گشت چشتگ وە گوورەی دەستوور بایەسە ئەنجام بدریەیگ لە چوارچیوەی عیراق.

لە ناونی ئیمە و ماددەی (١٤٠) تەنیا چیخیگە

جەماڵ ئەرکەوازی

وەرجەئەوەك بچمەناو باسەگەوە، سەرەتا توام مەعنای چیخ ئاشکرا بکەم ك ئەوەسەوەدقامیش و بەن قایمیگ چنیەیگ و دروس کریەیگ ئەرا بەیندایین دەوار یا سیەماڵ لەوەر خاتر جیاکردنەوەی شوون وچانداین و دانیشتن لەشوون کەلپەل و پرتاڵ ناومال. کورد ئەو نەتەوەی بەشبەشەوکریاگەسەك گشت دونیا هس وە ئازار و مەینەتی و دەردەسەریەگەی کردنەو لە ژیر سایەی حکوومەتەیل شۆڤێنی و دیکتاتۆری مەرگەسات فرەیگ وەچەو دینەو هەمیشەکەفتنەسەوەر پەلامار گرتن و کوشتن وەجەم و غەدر و خیانەتکاری بی وینەیگ وەتایبەت داوریان ناوچەیل فرەیگ لەخاك کوردنشین لەسەردەم جیاجیای ڕووژگار. کەرکووك دڵ کوردستان و چەن شوونەیلیگ تر لەی کوردستان عیراقەوەبی خواست مللەت کورد لەماوەیل جیاجیایگ خریانەسەبان ناوچەیل تر و مەردمەگەیانیش ئاوارە و دەروەدەر بوینە و لە پەر شارەیل تر دەرد غەریبی کیشانە. لە شوون ٢٠٠٣ عیراق باروەزع تازەیگ وەخویەوەدی و ڕژیم بەعس ڕمیاگ نەمەند و قوناغیگ تازەلە ژیان عیراقیەیل پەیا بوی و گشت پیکهاتەیل عیراق وەکوردیشەوەبەشدار بوین لەدامەزرانن دەولەت تازەی دیموکراتی و فیدرالی و نویسانن دەستوور هەمیشەیی ك هەرچەنی تا ئیسەیش کەسەیلیگ باوەریان فرەکزەوەی دروشم یا شعارە، وەلی خەریکەڕووژ وەڕووژ گام وەرەو نوا نریەیگ و هەوڵ و تەقلای زیاتر دریەیگ ئەرا وەدەسهاوردن پیشکەفتن زیاتر. ئەوەبوی ماددەی ١٤٠ ك تایبەتەوەکەرکووك و ناوچەیل تر داوریاگ لەهەرێم کوردستان چیەناو دەستوور و شوون بتەویگ داگیر کرد لەو دەستوورە، وەلی تا ئیسەهەر خەمسەردی لەجی وەجیکردنی کریەیگ و مەهانەی جووراوجوور ئەرای دوینناوەو توان گوور غەریبیان بکەن، سەرەتا عەلاوی و ئمجا جەعفەری و ئیسەیش مالکی هیمان دگان وەراسییا نەنانە و هەر زووراناری کردنەوەل مەسەلەگەیا، وەلی کورد هەر مکورەلەبان چاڕەنویس ئەو ناوچەیل داوریاگەوە تایبەت کەرکووك پر لە خەیر و بەیر نەفت و حاڵ حکوومەت بەغدا هاوردنەتەنگ لەی باوەتەوە، مەسەلەگەیش تەنیا هەر مەسەلەی وەختە و مادام چشتەگەهەق کوردە و لەدەستوور هەمیشەیی عیراق وەرەسمی نویسیاگە، ئمرو یا سوو هەر بایەسەجی وەجی بکریەیگ و کیشەگەیەکلاوەبووگ. شایەن باسەسەرکردایەتی کورد وە تایبەت ڕیزدار مەسعود بارزانی تا ڕووژ ئمرو هەوڵ بی وچان دانەئەرا هاوردنەوەی شوونەیل داوریاگ و مەسەلەگەرەسیەسەنزیك چارەسەر و ناونیمان وەل ماددەی سەدوچلا تەنیا چیخیگە، وەلی بایەسەلەیەودویایش پەرلەمانتارەیل تازەی هەڵوژریاگمان و مللەت کوردمان وەجدی و زیاتر لە وەختەیل گوزەیشتەبنووریمنەمەسەلەگە و ئەو چیخەبشکنیم و ئاسوودەیی پیشکەشبکەیمنەمللەتەگەمان، بایەسەکورد حاشا لەیەکرزی خوەیان نەکەن و گشتمان لەژیر سایەی یەك هەڵوێست و یەك ئامانج جەمەو بویمن.

ئایا تورکیا بووگە وڵاتێگ ئۆروپی یا ئاسیایی؟

د. خوەشەوی مەلا ئبراهیم

تورکیا هەر لەساڵ (١٩٥٩)ەوە، داوای وەئەندامبوین لەبازاڕ هاوبەش ئۆروپا پیشکەش کردگەو لە ساڵەیل ١٩٦١و١٩٦٢و١٩٦٥ وەردەوام داواگەی دوبارەوەکردگە. پرووسەی ئۆروپاییبوین تورکیا هەر لەسەردەم ئەتاتورکەوەدەس وەپیکردگەو هەوڵ فرەیگ دریاگەك تورکیا وەك وڵاتێگ ئۆروپی لە قەڵەم بدریەیگ، هەر لەوەر خاتر ئەوەیش فرەیگ لەداب ونەریت و ری و ڕەسم و نویسانن و زووان تورکی و بەش فرەیگیش دین ئسلامیش لەلایەن دەسڵاتەیل یەك لەشوون یەك تورکیاوەگوێرانکاری لەتی کریاگە. لەشوون وەرگرتن دەسڵات پارت (داد وگەشەوەپیداین) پەیوەندیەیل تورکیا وەل وڵاتەیل هاوسای موسڵمان و ناموسڵمانا گوێراکاری لەتی ڕویداگەتا رادەیگ تورکیا ئامادەبویەك دەس لەبەشیگ ئامانجەیل ستراتیجی خوەی ئەڵگریگ. پەیوەندیەیل تورکیا وەل فلستین و لوبنان و سووریا ئاساییەو کریانە و لەشکر تورکیا ڕەوانەی لوبنان کریاگە، لەلایگ ترەوەدعایەی دوشمنایەتی لەوەرانوەر ئسرائیل دەس وەپیکردگە و تورکیا هەوڵ ئەوەداگەپەیوەندیەیل خوەی وەل دەوڵەتەیل عەرەبییا خاس بووگ و ئیسەیش وەل بەشیگ لەلیانا هات وچوو وە(فیزە) ئەڵگیریاگەو هەوڵ ئەو دریەیگ وەل عەرەبستان سعوودیەیشا ئەو جوورەماملەباریگەکار، ئمجا بیجگەفشار گشتلایەنی لەبان ئیرانیش لەهەمان وەخت تورکیا پەیوەندیەیلی وەل ئەو وڵاتیشەفراوانەو کردگە، وەل ئەوەیشا پەیوەندیەیلی وەل وڵاتەیل ئاسیا و ڕووسیا لەفرەلایەنەوەئاساییەو کردگەو هەوڵیش دەیگ پەیوەندیەیلی وەل ئەرمەنستانا خوەش بووگ و وەل یۆنانیشا وە هەمان شیوەو کیشەی قوبرسیش خەریکەهەوڵ چارەسەری دەیگ.

لەیرا پرسیار ئەوەسەك ئایا تورکیا تویەنیگ یاتوایگ ئەو پەیوەندیەیل سەختەبرەسنیگەرادەی ئاسایی وەل هاوسایەیل و فرەیگ لەوڵاتەپل تر جەهانا ؟ ئایا رای گشتی و سستم ئابووری و کوومەڵایەتی و پیکهاتەی ئەتنیکی و ئەنترۆپۆلۆژی تورکیا توانای وسانن ئەو شیوەباڵانسەدیریگ؟ ئایا گەوراهیزەیل جەهان و ئۆروپا و ئەمریکا ئەو ریگەوەپی دەن؟ ئایا سەختیەیل هەرێمی و بەرژەوەندیەیل نەتەوەیی و ئایدیۆلۆژیا و یەکێتی ڕزەیل وڵات و لەشکر، لەوەرانوەر ئەو گامەیلەنیەونەریگر؟ ئایا ئەو هەمگەهووکار و سەختیەیلەك لەوەردەم وڵاتیگ وەك تورکیا هەس ك لەسەردەمەیل ئمپراتۆریەت عوسمانییش هەمیشەتویش جەنگ و کیشمەکیش هاتیاگ، بووگ بتویەنیگ وەبانیانا باز بەیگ؟ ئایا تورکیا لەناکاوا گوێریا یا مەبەسیگ نەتەوەیی دیریگ ؟ ئایا تورکیا لەلایەن جەهان ئسلامەوەپشت وەکام ڕژیم و سستم و مەزەویگ بەسیگ ك لەی وەختەیلەجەهان ئسلام کیشە و سەختی فرەیگ دیریگ ؟ فرەیگ لەوڵاتەیل ئۆروپای ڕووژهەڵات وەرجەئەوەك بوونەئەندام، مەرج فرەقورس و فرەجاریش بی رادەلەلایەن وڵاتەیل ئەندامەوەئەرایان دروس کریاگە و لەوەختیگ پەیمانەیل رای گشتی ئەنجام دریان خەڵك ئەو وڵاتەیلەئومیدیان نەمەند و هەر جووریگ بویاتاگ زوورم ئەو وڵاتەیلەبویانەئەندام و ئیسەیش وڵاتەیل (بەلقان) چەوەری ئەندامبوین کەن. تورکیا و ئۆکرانیا لەحاڵەتیگ نائومیدی چەوەری کەن و لەی مەیدانەوەگوورەی قسەی قەیریگ لەوەرپرسەیل تورکی، ئەو وڵاتەلەوەرخاتر وەئەندامبوین ئامادەس گشت پەیوەندیەیل خوەی وەل لایەنەیل ترا برەسنیگەرادەی ئاسایی و چارەیگیش بوینیگەوەئەرا کیشەی قوبرسیش. وڵاتەیل ئۆروپای ڕووژهەڵاتیش هەمان کار لەوەرانوەر وڵاتەیل هاوسا و هاودین و هاوزوان ئەنجامدان، سلاڤینیا زوورم پەیوەندیەیل خوەی وەل برایەیل وەرین یوگسلاڤیایا شیوان و، وەهەمان شیوەئیسەکراواتیایش پەیوەندیەیل بتەو خوەی لەوەرانوەر ئەو وڵاتەیلەوسانگە. جاران ك پۆلۆنیا و چیك و رۆمانیا و بولگاریا پەیوەندیەیل هات وچوو وەبی فیزەوەل ڕووسیا و ئۆکۆانیا و دەوڵەتەیل تر کویەن یەکێتی سۆڤێتا داشتن، ئیسەرۆمانیا و پۆلۆنیا و چیك ئامادەن مووشەك یا ساروخەیل ئەمریکا لەو وڵاتەیلەجیگیر بکەن. وڵاتەیل باڵتیك ئیستۆنیا و لاتڤیا و لیتڤا ك بەشیگ بوین لەوڵاتەیل کویەن یەکێتی سۆڤێت، ئمروو بنەو بارەگایەیل ناتۆ گرنەخوەیان و دەیەها کیشەو گرفت وەل ڕووسیایا دیرن. شایەت تورکیایش ئەرا وەئەندامبوین خوەی گشت کارتەیل پەیوەندی وەل ئۆروپایا باریگەکار و ئەنجامەگەیشی هەر لەیوا دەرکەفیگ، چوینکەتورکیا وەك دووسیگ ستراتیجی و دریژماوەچەوی ها ئۆروپا و لەهەمان وەخت وڵاتەیلیگ جویر ئەرمەنستان و ئازەربایجان وەلای تورکیاوەوەك وەسیلەیگن ك لەو پەیوەندیەیلەتویەنیگ باریگەیانەکار.

بیگومان پەیوەندیەیل تورکیا وەل ئسرائیلا فرەقویل و ستراتیجیین، هەر لەوەر ئەوەیش ئەگەریگ فرەهەس ك ئەو پەیوەندیەیلەهەر وەردەوام بوون و لەیوایش دیارەك تورکیا ئەو پەیوەندیەیلەلەدەس نەیەیگ لەوەرخاتر قەیریگ لەپەیوەندیەیل ناسەقامگیر وەل بریگ لەوڵاتەیەل عەرەبی ك دیریگەی .

هاودەنگی و یەك هەڵویستی زامن سەرکەفتن کوردە

سروە نوری

ڕیزگرتن لەقانوون و دام ودەزگاو سەرکەفتن و گەشەسەندن هەر دەوڵەتیگ یا هەرێمیگ یا کوومەڵگایگ پەیوەندییگ راسەوخۆ دیریگ وەهاووڵاتیەیلیەوە. یەکیگ لەمەرجەیل سەرەکی سەرکەفتن دەوڵەت ئسرائیل ڕیزگرتن هاووڵاتیەیل ئسرائیلەلەدام ودەزگایەیل خوەیان و ڕیزگرتنیان لەزووان و پەرچەم و دەوڵەت خوەیان.

یەیش بیجگەئەوە ك ئسرائیل نەیارەیل دەوروەری فرەس، وەلی وەسەرکەفتگیەوەمقەیەتی لەوجوود خوەیان کردنە. دیارەپشتگیری ئەمریکا ئەهەمیەت تایبەتیگ دیریگ، ئمجا هاووڵاتیەیل ئسرائیل و یەهوودیەیل دەیشت ئسرائیل چەنیگ رای وئەرای چوینیان وەل حکوومەتەگەیانا جیاواز بووگ، وەلی لە مەسەلەی گرینگ یا موهم و چارەنویسساز گشتیان یەکدەنگ و یەك هەڵویستن.

پشتگیری دەوڵەتەیل دیموکراتی لەهەرێم کوردستان و پایەی کوردستان لەناو ریکخریاگەیل ناونەتەوەیی پەیوەندییگ سەرەکی دیریگ وەریزگرتن مەردم کورد لەحکوومەت و قانوون و دام ودەزگایەیل خوەی.

وەرجەماوەیگ ، وەزیر خارجیەی سوید (کارڵ بیلد) کارنامەی حکوومەت سویدی لە پەرلەمان خوەندەوەك مایەی دلخوەشیەئمروو کوردستان ئی جوورەپایەیگ دیریگ و دوجار وەزیر خارجیەی سوید لەکارنامەگەی باس لە هەرێم کوردستان کرد. یەیش لەوەختیگ ئمروو پایەی کوردستان و پشتگیری ئەرا ئی هەرێمەلە دەیشت کوردستان بویەسەراسییگ ، لەهەمان وەخت بتەوکردن ئی پایەلە دەیشت کوردستان و لە ناو ریکخریاگەیل ناونەتەوەیی و دەوڵەتەیل دیموکراتی پەیوەندییگ راسەوخۆ دیریگ وەریزگرتن مەردم کوردەوەلە وڵات و پەرچەم و قانوون و حکوومەت و دام دەزگایەیل خوەیەوە. یەیکیگ لە ئەرکەیل سەرەکی و گرینگ یاموهم خوەندگا، پەروەردەکردن منال و قوتابیەیلەوەگیانیگ نیشتمانپەروەری و شانازیکردن وەپەرچەم و تاریخ و خاك نیشتمانەوە. منال و قوتابی وەختیگ هس کەن ئەو خوەندگا یا ئەو مەدرەسەك لەتی خوەنن خوەندگای ئەوانەدی ئەهەمیەت دەنەپی و هەوڵ ئەوەدەن مەدرەسەگەیان پیشکەفتگ بووگ و هەوڵ جوانی و پاکی و مقەیەتیکردنی دەن. هەر وەهەمان شیوەئەگەر ئادەمیزاد ئەو کوومەڵگا یا ئەو وڵاتەك لەتی ژیەیگ خوەشەویسی ئەرای داشت و هس کرد وەئەوەك ئەو وڵات و کوومەڵگا موڵك خوەیەبیگومان هەوڵ سەرکەفتن ئەرای دەیگ. ئمجا لەیرا مەبەسمان لەیەکبوین مەردم کوردەلە مەسەلەی وجوود کورد وەك نەتەوەو مکوربوین مەردم کوردستان لەپشتگیریکردن شوورشەیل کوردستان و خەبات بی وچان ساڵەهای دویرودریژی، ك هاودەنگی و یەك هەڵویستی مللەت کورد مەرج سەرەکیەئەرا زامنکردن وجوود کورد وەك نەتەوە و بتەوکردن پایەی کورد لەبەغدا و لە دەیشت کوردستان، یەك هەڵویستی و جەمدەنگی کورد مەرجەئەرا جی وەجیکردن دەستوورو مەرز کوردستان.

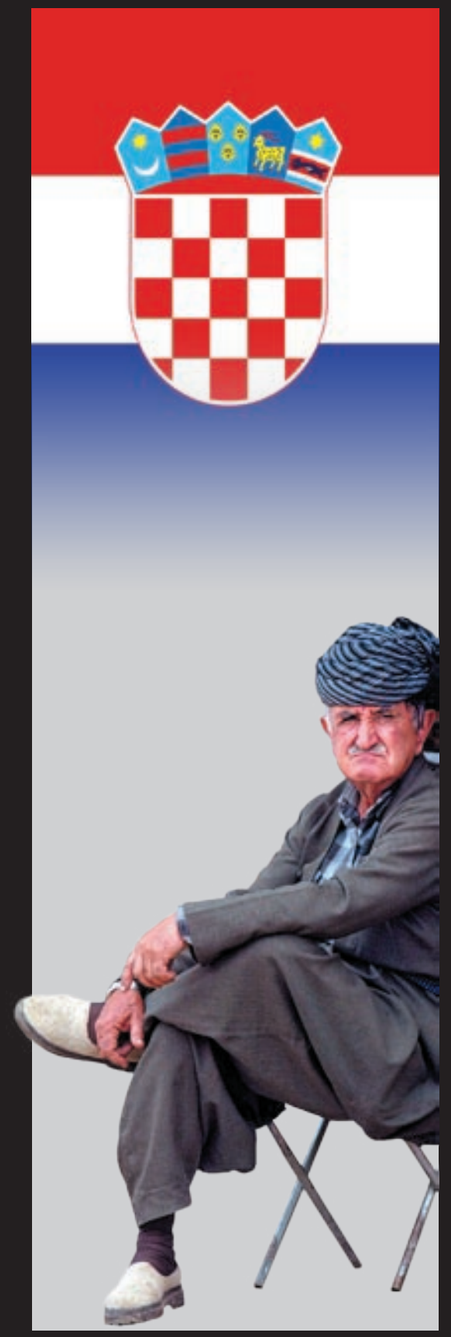

ئایا کرواتیەیل کوردن؟

گوڵ سوو

تا ئیسە (١٢٠) پرۆفیسۆر کرواتی و غەیرە کرواتی و چەنەها مامۆستای ئەکادیمی (٢٤٩) کار بەحسکردن ئە نجامدانە ك زوورمیان لە پەخشکریاگ جووراوجوور چاپکریانە و لەی ریگەوە ئسپات ئەوە کردنە ك کرواتەیل لە بنەڕەتەوە ئیرانین.

بەڵگەیل باوەڕ وەپیکریاگ فرەیگ هەس لە باوەت شوناسنامەی کویەن کرواتەیل ك گشتیان ئەوەڕەتەو کەن ك کرواتەیل بنەڕەتیان سلاڤی بوو بیجگە ئەوەك ئەو لە یەکەوداینەیلە لە باوەت بنەچەك ئیرانی کرواتەیل نەتویەنریا پەخش بکریەیگ وە سەبەب ئەو سستمە ك وە فراوانی لە لایەن رژیم وەرین یوگسلاڤیاوە پیادە کریا، وەلی بەڵگەی ئاشکرا هەس ك ئەو کەسە هەوڵ ئەوە داگە وە بەحسکردن لە باوەت وە بنەڕەت ئیرانیبوین کرواتەیل (٢٠٠) ساڵ وەڕجە ئیسە ژیاگە، ك لە ساڵ ١٧٩٧ بەحسیگ ئەنجام داگە لە باوەت بنەچەك ئیرانیبوین کرواتەیل و ڕەسیەسە ئی ئەنجامە ك کرواتەیل ئمروو لە بەش رووژئاوای ئیران کویەنە وە کوچ کردنە و لە شوون دامەزرانن وڵات یوگسلاڤیا لە ساڵ ١٩١٨ سلاڤەیل دەمارگیر ك ناسریاوین وە (گورگەیل) گشت نوسخەیگ ئەو بەحسە جەمەوکردن و فەوتاننەی، ئەویش لەوەر ئەوەك ئی راسیە بشارنەوە ك کرواتەیل وە بنەڕەت ئیرانیین. ئیسەیش قەیریگ لە بەشەیل ئی بەحسە ها لە وەردەس ك جویر نموونەیگ پشتگیر ئشارەت وەپی کریاگە لە راپۆرت یا تەقریریگ ك لە لایەن ئەکادیمیای زانستی یوگسلاڤیای وەرینە وە ئامادە کریاویگ لە ساڵ (١٩٣٨).

یەکیگ لە نویسانەیل ئشارەت ئشارەت وەچەن شکاتنامەیگ پۆلیس کردگە ك حکوومەت ئەو سەردەم یوگسلاڤیا فشار فرەیگ خستەسە بان ئیرانناسەیل لە ناونی ساڵەیل (١٩١٨ – ١٩٩٠). وەل ئەوەیشا ئەو باوەتە ئسپات ئەوەئەکا ك حکوومەت ئەوسای یۆگسلاڤیا وە ڕەسمی ئاشکرای کردویگ ك کرواتەیل بایەسەوە ك سلاڤەیل چەرخەیل ناوراس لە قەڵەم بدریەن. لەوەر هەمان سەبەب هەر بەحسیگ ك گوزارش یا تەعبیر لە بنەڕەت کرواتەیل بکرداگ ئەوە جویر تاوانیگ دریا قەڵەم، دی وەی جوورە ئەو کارە شاریاوە ئەرا ماوەی (٧٠) ساڵ.

گشت ئەو بەحسەیلیشە ك لە لایەن ئیرانناسەیلەوە گردەو کریاوین دەس نریا بانیان و جویر بەڵگەنامەیلیگ دژ وە بەرژەوەندیەیل وڵات و دی ئەو بەحسەیلیشە خریانە شوونەیل تایبەتیگ و بیجگە ئەوەیش چوار بەحس تر لە لایەن پۆلیس یوگسلاڤیەوەئەنجام دریاویگ ك ژیر وەژیر لەی مەیدانەوەکار بەحسکاری کردیان و دویاخر کوشیان. وە هەر حاڵ بەحسەیل فرەیگ هەس ئسپات ئەوە کەن ك (٧٥٪) کرواتەیل بنەڕەتیان نیەچووگەوە ئەرا بان سلاڤیەیل، بەڵکوو لە ڕوی رەگەزیەوە زیاتر هاوشیوەی کورد و ئەرمەنن. بیجگە ئەوەیش دو دەسنویس تر ك لەژیر زەوی دوینریاسەوە لە باوەت ژیان کرواتەیل ك چنەوە ئەرا سەدەی دویم و سیّیم وەرجەزایین لە ئیران کویەن ئشارەت وە مەردم نیشتەجای هۆرووازۆس و هۆرووایی کردنە و لە ساڵ ٤١٨ ئەو ئاریەیلەك وە پیان وتیان هۆریت و زاکاریا سریّتور و لە ساڵ ٥٥٩ ئاریەیل ئەسپ سوار ك وە (هروتس) ناو بریان و لە نزیك قرم وئازۆڤ ژیان و لە سەدەی هەفتم کرواتەیل وەك سلاڤەیل ناوبریان. وەلی تاریخ کرواتەیل لە وڵات فارس کویەن و لە هند کویەنەوە تا ڕەسیگە کووچکردنیان لە سەدەیل ناوراس لە قەفقاسەوە و لە ریگەی ئیرانەوە ئەرا شوونەیل ئمرووایان گشتی وە بەڵگەباس کریاگە و ئسپات ئەوە کەن ك وە سەبەب گەورایی سلاڤی و شمارەی مەردمەگەیەوە دی کرواتەیل لە ناویان شاریانەسەوە. دراسەتەیل تر هەس ئەوە نیشاندەن ك قوناغ جیاجیا بریاگەو چوین کرواتەیل ناچار کریانە زوان سلاڤی قەبوول بکەن و بلکیەنە یوگسلاڤیای وەرینەوە، ئمجا پرووسەی ئالشتکردن ئەو زوان ئیرانی کویەنە ك کرواتەیل وە پی قسەکردیان ئەرا زوان سلاڤی ك لە سەدەی هەفتمەوە دەس وەپیکردویگ وەردەوام بوی تا سەدەی ٢٠ و لە لایەن یوگسلاڤیای وەرینەوەنواگیری تونیگ لە زوانە ئیرانیەگە کریا.

هەقەیل کورد فەیلی و قانوونەیل نوو

ڕیاز جاسم فەیلی

بایەد ئشارەت بکەیمنە ئەی باوەتە ك لە دانیشتنەیل کووتایی پەرلەمان وەرین وڵات و وەرجلە کووتایی هاتن وە کارەیلی، هەریەك لە قانوونەیل دەسەی کیشمەکیشەیل موڵکداری ، و قانوون قەرەبوو داین زەرەدمەندەیل لە لایەن دەسڵات دکتاتۆری وەرین ك بایەد لەیەکەو داینەیلیگ لەبان پەسەن کردن ئەی قانوونەیلە ئەنجام بیەیم و بزانیم ك ئەی قانوونەیلە تا چەنیگ وە ڕاسی کارکەن ئەرا چارەسەر کردن کیشەی کووچوەپی کریاگەیل وە زوور لەلایەن دەسڵات دکتاتۆری وەرین وە تایبەت کوردەیل فەیلی ك وە خاتر بریارەیل دەسڵات وەرین زوڵم فرەیگ وەپیان کریا جوور بردن شناسنامەی عیراقیان و دویرەو خستن ناقانوونییان ئەرا دەیشت سنوورەیل وڵات و زندانی کردن ڕووڵەیلیان و و بردن مال و موڵکیان و ئازار داین و لەسیّدارەداین منالەیلیان وە تاوانەیل نائنسانی فیشتریگ وە هەق ئەی چین مەزلوومەکریا . و لە چوارچیوەی عیراق تازە بایەد تەقالا بکریەیگ وەگوورەی دەستوور ئەی چین ڕەسەن عیراقیە قەرەبوو بکریەیگ و گشت ئەو زوور و زوڵە ك هالەبانیان لاوەن . بایەد ئشارەت بکەیمنە ئەی باوەتە ك لە شوون ڕمیان دەسڵات دکتاتۆری وەرین لە ساڵ ٢٠٠٣ تەنیا بەش بویچگیگ لە کیشەیل کورد فەیلی چارەسەر کریا جوور قانوون شناسنامەی عیراقی شمارەی ٢٦ لە ساڵ ٢٠٠٦ و قانوون دەسەی چارەسەر کردن کیشەیل موڵکداری شمارەی ٢ لە ساڵ ٢٠٠٦ و قانوون دەسەی شەهیدەیل لە ساڵ ٢٠٠٦ و قانوون دەسەی زندانیەیل سیاسی شمارەی ٤ لەساڵ ٢٠٠٦ و هەمیش ئەو لایەنەیلە ك لە کورد فەیلی دیفاع کەن وەختیگ پەرلەمان عیراقی قانوون وەزارەت کووچ و کووچوەپی کریاگەیل شمارەی ٢١ لە ساڵ ٢٠٠٩ پەسەن کرد تەقالایگ نەکردن و ئەو قانوونە دادوەری وە هەق کووچوەپی کریاگەیل وەزوور زامن نەکرد وە هەمیش لە قانوون خزمەت کردن و خانەنشین بوین سەربازی شمارەی ٣ لە ساڵ ٢٠١٠ زولم فرەیگ وە کوردەیل فەیلی کریا چوینکە وەگوورەی ئەی قانوونە بایەد ئەندامەیل هیّزەیل چەکدار لە باوگ و دالگ عیراقی بوون ك ئشارەت ڕاستەوخۆیگە وە کوردەیل فەیلی . هویچ کەس نەبایەد لەوەراوەر زوڵمەیلیگ وە کوردەیل فەیلی کریاس بیدەنگ بنیشیگ و بایەد گشت لایەنەیل وڵات تەقالا بکەن ئەرا لاوردن زوڵم لە لابان ئەی لایەن ڕەسەنە.

شیویان و ناهاوسەنگی لە کەسایەتی

کازم زرار

هەرچەنی ژیان ئاسایی و سادە بووگ، تویشبوین تاکەیل وە کیشەو نەخوەشی دەروینی کەمترەو بووگ وە بەراورد یا مقارەنە وەل ئەو خەریکی و سەختی و ئەو پیشکەفتن و گوێرانکاریەیلە ك جەهان ئمروو وەخوەیەوە دیەسەی، یەیش لەیوا کردگە هەوەجەیل تاك زیاترەو بووگ و لە هەمان وەخت کیشەی ئابووری و کوومەڵایەتی و دەروینی پەیا بووگ ك وە جووریگ لەیوا لەلی هاتگە زوورم تاکەیل کوومەڵگا لەناو کیشمەکیش بژیەن و سەلامەتی دەروینیان بکەفیگە مەترسی و شیویانەوە.

یەیش راسەوخۆ کاردانەوەدیریگ لەبان کەسایەتی تاکەیل و ئەو کوومەڵگا ك لەناوی ژیەن.

بیگومان گشت کەسیگ قەیریگ تایبەتمەندی و سفەت خوەی دیریگ ك جیاوازەلەکەسەیل تر، لەوانەیش : شیواز هویرەوکردن و هەڵسوکەفت و هسکردن و روی وەروی بوینەوەی چشتەیل و ئی تایبەتمەندی و سفەتەیلیشەهەڵسوکەفت کەسایەتی کەسەگەدروس کەن، ئمجا لەی باوەتەوەتویەنیم بویشیم کەسایەتی تاك پیکهاتگەلەهویرەوکردن و رەفتار ك لەیوا لەو کەسەکەن لە باروەزعیگ ئاسایی گەشەکردن وەخوەیەوەبوینیگ و چالاکی لەتی پەیابووگ و بگونجیەیگ وەل کەسەیل دەوروەرا ، وەلی بەعزەجاریگ تاك تویش لاداین تیەیگ و نیەتویەنیگ خوەی بگونجنیگ وەل ئەو هەڵوێسەتیلا ك روی وەروی بوونەوە و دی بووگەمایەی دروسبوین شیویان لەکەسایەتیەگەی.

وەگوورەی زوورم قسەی زانایەیل و ئەو زانیاریەیلەك لەی مەیدانەوەهاتنەسەدەس، فرەیگ لەشارەزایەیل کووکن لەبان ئەوەك بایەسەجیاوازی بکەیم لە ناونی دو چشت ك بەسیانەسەیەکەوە و پەیوەندی بتەویگ هەس لەناونیان ك پەیوەسن وەکەسایەتی تاکەوە، یەکمیان مەیل و دویمیان سروشت کەسەگە، یەیش وەو مەعنای ئامادەیی وەختی و بایلۆجی ك ئەرا تاك مەندیەسەوە، وەلی سروشت یا تەبع ئادەمیزاد شیوەیگەلەشیوەیل کەسایەتی ك تاك هووکارەی بووگ لەدەورەر جویر ئەوەك پیکهاتەیگەلەشیواز رەفتار و هویرەوکردن و هسکردن ك ئەو ژینگەیا بیئەتاك لەتی ژیەیگ دەور داشتگەلەدروسکردن چشتەیل فرەیگ ئەرای.

بیجگەکاریگەری قوناغ منالی لەبان گەشەکردن کەسایەتی، وەل ئەوەیشا گەشەکردن هەر وەردەوامەوەدریژایی ژیان، وەلی فرەجار کیشەو گرفت روی وەروی تاك بووگەوەو کار کەنەبان گەشەکردن لاشەیی و دەروینی و لەئەنجامیش شیویان و تێکچگن کەسایەتی لەلی کەفیگەوە. ئەو منالەیلەك دایگ و باوگیان تویش شیویان دەروینی هاتنەیا لەژینگەیگ شیویاگ و خراو ژیەن ئەیانەهەوڵ ئەوەدەن خوەیان بگونجنن وەل ئەو هەوەجە و چشتەیل نائاساییەك تیەیگەتویشیانەوە، ئەویش وەئەوەك تویەنن وەل ئەوەیشا لە هەمان وەخت خودگونجیانیگ دروس بکەن وەل ئەو ژینگەیا باروووەزع سەختەك شایەت بووگەسەبەب دروسبوین کەسایەتی ناتەواو، وەل ئەوەیشا بووگەسەبەب دروسبوین کەسایەتی ناکوومەڵایەتی و نەگونجیان وەل سروشت کوومەڵایەتیەیلا و سەرپیچیکردن و دەسدریژیکردن لەبان کەسەیل تر. هەر لەی باوەتەوەفرەیگ لەدەروینناسەیل وەپیان لەیواسەئامادەباشی بایلۆجی هەس لەلایەن قەیریگ تاکەوەك تویش شیویان کەسایەتی بوون، یەیش بووگەمایەی ئەوەك نەتویەنن وەئاسانی خوەیان بگونجنن وەل ئەو هەڵویستەیلا ك تویشیان تیەیگ وەتایبەت هەڵویستەیل ناخوەش.

گرژی

هووکار پیر بوینە

د. حەیدەر سورچی

گرژی، وەمەعنای گرژەوبوین دەمارەو ئەو گرژییشەلەلایەن ئادەمیزادەوەورگەی گیریەیگ لەبان هساو خەرجکردن وزەیا تاقەت و خودراك لەشەوە، لەودر ئەوەئەگەر ئەو هات و ئەو گرژیەلەرادەی خوەی دەرچی ئەوەئەندامەیل لەش ئادەمیزاد ئەرا نموونەدڵ یا هەر شوونیگ تر لەلەش وەئەو نسبەی وزەو خودراك و ئۆکسجینەك دیرنەی نیەتویەنن وەرگەی گرژیەگەبگرن، لە ئەنجامیش ئەو دەمارەیل ئادەمیزادەیا شیویەن یا پەکیان کەفیگ و مرن.

لەیرا نهێنی تەندروسی لەش ئادەمیزادەگەئەرامان دەرکەفیگ، ئمجا تن هەرچەنی بتویەنید وەرگەی گرژیەیل دەرەکی بگرید ئەوەنەتەندروسی یا سەحەتد خاس بووگ، ك یەیش کرداریگ سروشتیە، هەر وەختیگیش شکەست باریگ وەرانودر ئەو گرژیەیلەئەوەکرداریگ سروشتیەو تەندروسیگەی وەرەو خراوی چووگ و شایەت زوی پیر بووگ، چوینکە(پیری)یش ئەوەسەك لەش ئادەمیزاد لەکارکەفتن بکەفیگ و سسەو بووگ. بیگومان ئاشکراس ك پەیوەندی هەس لە ناونی هێز تاقەت و لەش ئادەمیزاد ئەرا ئەوەك وەرگەی گرژی بگریگ، ئمجا ئادەمیزاد بیجگەئەو تاقەت خواستەك رووژانەهەوەجەوەپی دیریگ ئەرا ژیانیگ سروشتی ك وەپی ئویشن وزەی خودگونجانن، وەل ئەوەیشا هەوەجەوەتاقەتیگ تر دیریگ ئەرا وەرگەگردن قەیرانەیل هەمان ئەو وزەك خواستەئەرا سەلامەتی و وەرگەگردن لە شەکەتی و کیشەوگرفت جووراوجوور و رویداگ سروشتی و لەش سسی.

هەر شەکەتبوینیگ یا گرژییگ جوورەزەخمیگ لە شوون خوەی هیلیگەجی و شوونەوارەگەی گوم نیەوگ، ئادەمیزادیش وەرپرسیارەلەداین باج وەرانودر هەر رویداگیگ شەکەتکەر ك لەژیان بووگ و ئادەمیزاد زویتر پیر بووگ.

هەر لەکویەنەودڵ و مەعز وە ئەوەناسریانەك توانا و تەندروسی خوەیان لەرەنگ ژیان وەرگرن و کار کەنەبان هسکردن ئادەمیزاد وە قالب خوەی، فرەکەس هس وەئەوەکەن ك تویش نەخوەشی بویە، وەل لەیوا نیە، فرەکەسیش نەخوەشن وەل وەك ئادەمیزادیگ تەندروس و ساق هەڵسوکەفت کەن. فرەجار ئادەمیزاد نەخوەش لەوەرخی چووگ ك نەتویەنیگ بچووگەوەئەرا بان کاروباری یا ئەرا بان ئەو کارەك ئەنجامی دەیگ و باوەری لەیواسەك کارەگەی سەبەب خاسەو نەوینیە. فەرمانبەر یا وەزیفەداریگ تویش بەسیان یا ئنسداد خوینبەر دڵ تیەیگ دی سەر لەل شیویەیگ و ها لە هویر ئەوەك کار رووژانەچەنیگ قورسەئەرای و چەنیگ بووگەمایەی شەکەتی ئەرای و کاریگەری دیریگ لەبان دڵەشەکەتەگەی، لەی لایەنەوەئەوەگرینگ یا موهمەك خود نەخوەش چوین لاشەی خوەی بناسیگ نەك دکتۆر بناسیگەی، یەیش لە راسی وەرپرسیارێتی یا مەسئولیەت دکتۆرە، چوینکەدکتۆر تویەنیگ نەخوەشەگەبخەیگە دڵەراوکیەوەئەگەر راسی حاڵەتەگەئەرای ئاشکرا کرد، یا دەرمانیگ ئەرای نویسا و لەهەمان وەخت وتەپی ئەیەئەرا کەمەوکردن کوتان دڵدە، ئمجا لەی حاڵەتەخاستر ئەوەسەك هاوسەنگی دروس بکەیم لەناونی گرژی و شەکەتیەیل لەلایگ و توانای لەش و دڵیش لەلایگ ترەوە، دی ئەوەسەچالاکی نیشان بەید، وەل وزەیا تاقەی زیای خەرج مەکە.

رویە و نایگ بویشیگەپید، لەودر ئەوەخاسترەئەگەرپرسیار لەلی بکەید تا بزانید وەخت دیریگ یا نەیریگ وەلدا لەتەلەفۆن؟

٥- تا تویەنید و ئەراد کریەیگ وەئاشکراو ئارام قسەبکەو بیلا دەنگد بەرزەو نەوگ، چوینکەلەو وەختەکەسایەتی و رووشنهویریید دیار دەیگ.

٦- ئەگەر شمارەگەوەغەڵەت کوتایدەی، وەگشت ریز وحورمەتیگەوەداوای وەخشین بکە و ئەرای ئاشکرای بکەك مەبەسد ئەو شمارەنەویە، چوینکەبەعزەجاریگ لەیوا ریك کەفیگ شمارەوەغ ەڵەتەوەدریەیگەل و هویچ مەبەسد ئەو شمارەنیەك کوتایدەسەی.

٧- ئەگەر شمارەیگ غەڵەت ئەراد هات، یەکسەرخودد تویرەمەکە و لەل مەپرس تن کیید، یا وەبی مالثاوایی تەلەفۆنەگەلەل مەوەس.

٨- دریژەمەیەقسەکردن و هەول بیە وەکەمترین وەخت قسەیلد بکەید.

٩- ئەگەر تن تەلەفۆن کردید و تەلەفۆنەگەبریا، ئەوە هەر خودد هەول دوبارەپەیوەندیکردن بیە.

١٠- ئەگەر کەسیگ مۆبایل یا تەلەفۆنەگەد هاوردەکار ، لەلای مەوسیە و کەمیگ لەلی دویردەو بکەف تا بتویەنیگ وەئازادی ئەنجام قسەیلی بەیگ .

١١- ئەگەر وەل چەن کەسیگا بوید و تەلەفۆن ئەراد هات، ئەوەداوای یارمەتی لەلیان بکەو چەن مەتریگ لەلیان دویردەو بکەف و هەول بیەوەدەنگ نزم قسەبکەید.

١٢- ئەگەر میوان بوید لەشوونیگ و تەلەفۆن ئەراد هات، هەول بیەداوای وەخشین لەو کەسەبکەید ك تەلەفۆن ئەراد کردگە و بویشەپی وەختیگ تر پەیوەندی وەپیدەو کەم.

١٣- لەوەخت تەلەفۆنکردن ئەگەر پەیوەندییگ ئەراد هات ، ئەوەداوای یارمەتی لەکەس یەکم بکەو جواو کەس دویم بیەرەوە و بویشەپی وەختیگ تر تەلەفۆند کەم.

لە وەخت تەلەفۆنکردن چوین ڕەفتار ئەکریەی؟

گوڵ سوو

وە کارهاوردن تەلەفۆن ڕەفتار وئاداب خوەی دیریگ ك بایەسە ئادەمیزاد بزانیگەیان و پەیڕەوکار ئەو ئادابەیلە بووگ، ئمجا ئیمە لەیرا چەن خالیگ خەیمنە ڕوی ئەرا وەخت تەلەفۆنکردن :-

١- وەرجە گشت چشتیگ دڵنیا بەلە راسی شمارەگە و ئمجا تەلەفۆن بکە.

٢- وەختیگ گونجیاگ یا موناسب هەڵوژن و لە ناوەخت تەلەفۆن ئەرا کەس مەکە.

٣- یەکسەر ئاشکرا و ئاشنای خودد بکە.

٤- پرسیار لەلی بکەئایا وەختەگە گونجیاگەئەرا قسەکردن، ك هەرچەنی ئەو کەسەنزیکیش بووگ لەلید لە روی قەومایەتیەوە، چوینکەجار لەیوا هەس کەسەگەناچارەگووش لە قسەیلد بگریگ، وەل هەمان وەخت شایەت کاریگ بیاشتووگ و شەرمی بایگ و لە

دەخاڵەتکردن کەسوکار لە ژیان هاوسەری کوڕ و دویەتەیلیان

گوڵ سوو

بیگومان پەیوەندی تاکەیل وەیەکەوەلەناو کوومەڵگایەیلمان فرەجار لەلایەن کەسوکارەوە(وەتایبەت باوگ ودایگ) دەس خەنەناو ژیان و کارەبار کوڕ ودویەتەیلیان، وەتایبەت ئەوانەك تازەژیان هاوسەری دروس کردنە، وەلی فرەجار ئەو دەخاڵەتکردنەدەرئەنجام خراو لەلی کەفیگەوە و بەعزەجاریش ڕەسیگەتەلاق، ئمجا لەی باوەتەوەچەنەها لەیەکەوداین ئەنجام دریاگە و لەئەنجام ئەو لەیەکەوداینەیلیشەپلەی هووکار دەخالەتکردن کەسوکار ك تەلاق لەلی کەفتەسەوەبویەسەسەبەب کیشەیل فرەیگ. لەیرا چەن پرسیاریگ پەیابووگ لەباوەت دەسوەرداین کەسوکار ك ئایا لەچ وەختیگ دەخالەتکردنیان خاسەو چ وەختیگ خراوە؟ ئایا چوین بتویەنیم مقەیەتی خیزان و ماڵ خوەمان بکەیم لەدەخالەت و دەسوەرداین خراو کەسوکارمان ؟ ئایا چوین مقەیەتی لەپەیوەندی ناونی هاوسەری و پەیوەندی وەل کەسوکارا بکەیم ؟ وەرجەگشت چشتیگ تویەنیم بویشیم کەسوکار هویچ وەختیگ ئەرایان نیەدەخالەت ژیان هاوسەری کوڕ و دویەتەیلیان بکەن تەنیا لەی حالەتەیلەنەوگ:-

١- ئەگەر ژن و پیاوەگە کیشەیگ داشتن و نەتویەنستن بڕەسنە ئەنجام چارەسەر ئەرا کیشەگەیان.

٢- لە حالەتیگ مەترسی ناکووکی و جەنگ و دەمەقاڵ بووگ لەناونی ژن و شویەگەی، نەك بانە ناو ژیانیان و لە گشت چشتیگ دەخالەت بکەن لە وەختیگ وە خوەشی ژیەن وە یەکەوە و ژیان لەلیان تیەڵ بکەن، چوینکە لەیرا دەخالەتکردنیان بووگە سەبەب سەرەکی ناکووکی و مرافەی ناونی ئەو ژن و شویە.

٣- نیەت کەسوکار ئەوە بووگ چارەسەر کیشەگە بکەن، نەك کیشەیگ تر دروس بکەن یا هەق خوەیان لەلیەو بکەن.

کەسوکار ئەگەر بتوان بانەناو تایبەتمەندی ژیان ژن و پیاوەگەوە، لەیرا بایەسەلەبان هەردوگیان ڕی وەپیان نەیەن و بویشنەپیان (ئەیەژیان خوەمانەژیان ئیوەنیە و خوەمان بریار دەیم لەبان ژیان خوەمان) هەر لەوەر ئەوەیش زانایەیل دینی ئویشن هویچ گوناهیگ لەبان کوڕەگەنیەئەگەر دایگ وباوگی داوای تەلاق ژنەگەی لەلی کردن و یەیش وەقسەیان نەکرد، چوینکەفرەجار ئی کارەبویەسەباو لەناو کوومەڵگا و فرەجار کوڕەگەقسەیان گریگەگووش و لەیوا زانیگ ئەگەر هات و قسەی دایگ وباوگی شکان جویر تاوانبار دونەی قەڵەم، وەلی ئەیەکار خاس و پەسەنیگ نیە و مەعنای ئەوەسەهەر چشتیگ بووگەکیشەئەرا مەسەلەی ژن و شوی وە سەبەب دایگ و باوگەوەبایەسەدویرەو لەلی بکەفید وقسەیان وەرنەگرید، یەیش مەعنای یاخیبوین نیەلەدایگ وباوگ.

شایەت بەعزەکەسیگ باسەگەی ئبراهیم پەیغەمبەر(سەڵام خودا لەلی) جویر نموونەباریگەوەك فەرمان کردە(ئسماعیل) کوڕی ژنەگەی تەلاق بەیگ و ئەویش وەقسەی کردو تەلاقی دا ، بیگومان کارەگەی ئسماعیل کوڕ ئبراهیم پەیغەمبەر ئەوەبوی ك ژنەگەی ئسماعیل نهێنیەیل ناو ماڵ و ژیان هاوسەرێتی باس کردیاگ ئەرا پیاگیگ نەناس، لەوەر ئەوەئی جوورەژنیگ شایستەی ئەوەنیەبووگەژن پەیغەمبەریگ لەپەیغەمبەرەیل خودا، هەر لەوەر ئەوەیش ئبراهیم ڕینمایی کوڕەگەی کرد تەلاق ژنەگەی بەیگ ك ئەویش لەوەرخاتر مقەیەتێکردن ماڵ کورگەی لەرمیان و فەوتیان نەك لەوەر تەنیا ئارەزوو خوەی یا کیشەیگ لەناونی وەوی و خەسویرەی جویر ئەوەك لەژیان ئمروومان رویدەیگ. وەلی لەیرا چشتیگ هەس ك ئەویش ئەوسەژن و شوی وەتایبەت ئەوانەك تازەژیان هاوسەری دروس کەن بایەسەزووان گفتوگوو لەناونیان بووگ و بتویەنن هەردوگیان وەیەکەوەچارەی گشت کیشەیلیان بکەن.

سەرینی سەنگ کفنی بی گیرفان

سەربەست جەماڵ

کەسەیل فرەیگ لەی دونیا وە نك ناهمی و هەناسەی سەرد سەرەو نان و کەسەیلیگیش لەتی ڕەسینە پلە و پایە و خاسترین دەسلات، وەلی جویر ئەوەك زانیاری دیریم و ژنەفتیمە کاروان کاروان ڕەد کردگە و چەنەها پاشا و میر و خاوەن سەلتەنت ڕەسانە دویا کووتایی ڕیگەو هیشتەیانەجی، وەبی ئەوەك پرتالیگ لەسەروەتەیلیان وەل خوەیانا برودین و گشت داراییان بویەسە موڵك ئەی و ئەو، ئی دونیا زەخم کەس نیەپیچیگ و بانان خوەش و هەمیشەییگ نەیریگ تا دڵ وەپی خوەش بکریەیگ جویر ئەوەك شاعرەیل وتنە(هەی دونیا داران، هەی دونیا دووسان–دونیا تاویگەجویر شاروو بووسان)، مەعنای ئەوەسەموڵك هەر ئەرا خوداس و ئیمەی ئادەمیزادیش لەبان ئی گووشەی زەویەمیوانیم و هەر وەختیگ گەلای عومرمان کەفتەخوار مالئاوایی یەکجاری کەیم و گشت چشتیگمان هیلیمنەجی تەنیا کردەوەمان نەوگ وەل خوەمان بەیمنەی و، وەپی چیمنەحزوور خودا، ئمجا ئافەریم ئەرا کەسیگ ك بتویەنیگ خزمەت ئنسانیەت لەهویرەو نەوەیگ و پەند و عبرەت لەی دونیا وەربگریگ و خوەی نەخەیگەوەر تەنویر تاو ئاخرەت و هەمیشەهەوڵ ئەوەبەیگ پەیوەندی ڕاسەوخۆ وەل خودای خوەیا داشتووگ و هەق کەس وەزوڵم نەخوەیگ، وەلی فرەوەداخەوەجویر ئەوەك ئیسەلە عیراق ڕویدەیگ و دەسلاتدارەیل ئی وڵاتەلەپویل مللەت قرقەو دانەو سڵ لەدزی و خواردن و بردن دارایی وڵاتەگەنیەکەن و نەدار و فەقیریش هەر خوسەی بی دەسلاتی و نەداری خوەیگ و پاناگەیگ ئەرا فەقیر نەیشتنەسەوەژیان ئاسایی خوەی وەپی بووەیگەرییەوە، هەرچی خەیر و بەیر ئی وڵاتەسەگشتی وەتالان بردنە و بانکەیل وڵاتەیل تر وەپی پر کردنەو چەویان وە هویچ تیر نیەوگ و نیەزانن تام ژیان لەلای نەدار و کەمدرامەت چوینە و دزی لە ماڵ مللەت لەلایان فرەئاساییەو هەرچی سەروەت و سامان ئی عیراقەسەکەس نیەزانیگ وەچ شیوەیگ تەرفتوینەکریەیگ وئەرا چ شوونیگ ڕەوانەکریەیگ و کەسیگ نیەوەوژدانەوەمقەیەت ئی دارایی و ئەمانەتەبووگ ك دریاسەدەسی و بیجگەئەوەیش خوەیان لەشاشەیل تەلەفزیۆنەوەرسوای خوەیانەیل کەن و دزی یەکتری ئاشکرا کەن و ناونیتگ لەیەك برن. ئیمەخوەشی ئەوەکردیم ك سەدام و دارودەسەگەی دویای چل ساڵ لەدزیکردن ك تەنیا ٥٪ لەو داراییەدانان ئەرا مللەت، بزان چوین ملیان شکیا و خەیر و بەیر وڵاتەگەهیشتنەجی، وەلی جویر ئەوەك مەسلەتەکوردیەگەی خوەمان ئویشیگ (وەهەڵنگ هەڵنگ لەدەم شیر دەریکردیم و کەفتەقەپ پەڵنگ) مەردمانیگ تر هاتنەبان حازری و هەمان دەرد و خوسە و هەمان تاڵانی لەلیان هاتەدی و دی هویر لەوەنیەکەن سەدام لەبان هساو مللەتەیل چەوسیاگ عیراق چەنەقاروون ماڵ نا یەکەوە و ئەوەسەئاقبەتی وەو ڕووژەرەسی ك چوین شوورەیی و ڕسوایی ئەرای مەندەوە و ناوی چیەزبڵدان تاریخ و دویای ئەو هەمگەساڵ دزیکردنەلەخەیر و بەیر ئی وڵاتەسەرینی سەنگ و کفنیشی بی گیرفان. ئەی دی خوەزەو بزانیم کییەوەڕاسی خەم مللەت خوەیگ لەوەختیگ ناو شار و دەیشت لە ڕووژەیل وەرجەهەڵوژاردن پر کریەیگ لە دروشم یا شعارەیل جووراوجوورو قەوڵ ئەوەدریەیگ هەرچی مللەت بتوایگ وەبان سەر، وەلی دیارەکارەگەچەواشەسە و تەنیا خەڵەتانن مەردمە.

ئی دونیا پڕ پیچاوپیچە تا سەر نیەو کەس نیەتویەنیگ بویشیگ دووس هەمیشەییە ئەرام، بەرز ونزمی فرەیگ دیریگ و خوەشی و ناخوەشی لەتی یەك لە شوون یەکەو دەرئە نجامی ئەوەسە مامڵەی دووسایەتی وئەبەدی وەل کەسا ئەیریگ و تەخت و بەخت فرەیگ لەتی شیویەیگ و یەکیگ بەرزەو بووگ و یەکیگ داوەزیگ، جاریش هەس وە چەواشەوە،

کورد فەیلی.. دو سەرەتا و یەك چارەنویس و سەدەیگ چەوەڕی

ماجد محەمەد صالحان

راسە ك دروس بوین دەوڵەت نوو عیراق وەگوورەی خواست و ئومێد برفرەیگ لە چینەیل ئەو قەوارە نەوی ك ناوی نریا عیراق و زوڵم گەورایگ ڕەسیە زوورم پیکهاتەیل ئی وڵاتە، وەلی ئەوەگ زەق و دیارە ئەو زوڵمەسە ك ڕەسیە مللەت کورد ك لە وەر بەرژەوەندی یا مەسالح وڵاتەیل سەرکەفتێ لە جەنگ جەهانی یەکم و دابەشکردن میراتەگەی ئمپراتۆریەت عوسمانی، کوردستان گەورا بەشەوکریا بان چوار دەوڵەت جیاجیای ڕەگەزپەرست و شۆفینی ك هویچ وەختیگ ئامادە نەوینە دگان بنەنە بان سادەترین هەقەیلی لە ژیانیگ کەرامەتدار و سەروەر . وە تایبەتی لە عیراق ك وەل دەرچین یەکم قانوون ڕەگەزنامە یا جنسیە تەمام عیراقیەیل وەگشتی و مللەت کورد وە تایبەتی بەشەوکریانە بان دو تەبەعیەت جیاجیا ك یەکمیان تەبەعیەت عوسمانی بوی و دویمیان تەبەعیەت ئیرانی(ك ئەرای بەدبەختی مللەتەیل عیراق هەردوگیان بیگانەن)، و وەگوورەی ئەو قانوونە ئەوانەگ سەر وە تەبەعیەت دەوڵەت عوسمانی بوین وە عیراقی دریانە قەڵەم و ئەواکانتر ك تەبەعیەی ئیرانی بوین وە بیگانە و ئیرانی دریانە قەڵەم ك وە زوورمی کوردەیل ك لە ناوڕاس و باشوور عیراق ژیان گردەوە ك وە کورد فەیلی ناوبریەن...

دی هەر لەو ڕووژەوە ك ئەو قانوونە دەرچوی، کورد فەیلی هەمیشە تویش هەڕەشەی فرەوفراوانیگ هات و هویچ چینیگ تر تویش ئی چووڕە سەختیەیلیگ نەهات... ڕژیمەیل یەك لە شوون یەك دەسلاتدار لە عیراق وە گشت شیوەیگەو فشار هاوردنە بانیان و چەن جار هەڵەتەیل زاڵمانە کردنە بانیان، تا ڕەسیە ئەو ڕووژ سیە ك ڕژیم بەعسی شۆفینی لە کوودەتایگ سەربازی دەسلات عیراق گردەدەس و کارنامەی گلاو و پیسیگ دارشت ئەرا لەناوبردن ئی چین ئەسلمەنە لە چینەیل مللەت عیراق و هەر لە سەرەتای سالەیل حکومداریی خوەی و لە سال هەفتای سەدەی وەرین دەسکردە هەڵەت تەسفیرکردنیان لەوەر ئەو نەخش و دەور گەورا ك ئی چینە داشتەی لە بەشداری کردن کارا لە شوورشەیل مللەت کورد و ئەو قوربانیداین و کوومەکەیل مادی و مەعنەویە ك پیشکەشی کردە مللەتەگەی خوەی.

لە قوناغ دویم دەسلات حزب بەعس شۆفینی ك لە سال ١٩٧٩ دەس کردەپی وەل کوودەتاگەی سەدام حسین لە بان هاوریەیل خوەی و لاوردن ئەحمەد حەسەن بەکر و دویاخر لە سێدارەداین یا عەدام کردن ٥٥ کەس لە سەرکردەیل و کاودەدسەیل گەورای بەعسی ك پیلانیگ ئەرایان هەڵواسی و کردەی مەهانەیگ ئەرا تاوانبارکردنیان وە خیانەت نیشتمان و هاوکاری وەل ڕژیم سووریا ؛ وەلی گشت زانن ك ڕاسیەگەی ئەوە بوی ك ئەیانە نارازی بوین لە سەرۆکایەتی سەدام و لاوردن بەکر...

لەی قوناغە و وەل گرژەو بوین پەیوەندی ناونی عیراق و ئیران دویای ڕمیان ڕژیم شا و دامەزرانن کۆمار ئسلامی ئیران، ك سەدام دیکتاتۆر وە مەترسی گەورایگ زانستەی لە بان ڕژیمەگەی وهویر لەوەکرد ك هیمان ڕژیم کۆمار ئسلامی ئیران هیمان لاواز و زەعیفە و تویەنیگ وە ئاسانی پەلاماری بیەیگ و دەس بنەیگە بان قەیری لە زەویەیلی دویای هەڵوەشانن ڕیککەفتننامەی ٦ ئادار خیانەتکارانە ك خود سەدام وە دەس خوەی وەل شای ئیرانا ئمزای کرد و لەتی واز هاورد لە بەش گەورایگ ئاو و خاك عیراق ئەرا خاتر شکست هاوردن وە شوورش مەزن مللەت کورد وە سەرۆکایەتی بارزانی نەمر و پێشمەرگەی قارەمان کوردستان... سەدام ئەرا ئەوە گ مەهانەیگ پەیا بکەیگ ئەرا ئی کارە لە سەرەتای مانگ نیسان سال ١٩٨٠ دەسکردە هەڵەت گەورایگ ئەرا تەسفیرکردن و دەسناین وەبان تەمام مال و وملك کوردەیل فەیلی و زەفتکردنیان و نزیکەی ١٠ تا ١٧ هەزار لە جایل جوانەیلیان زیندانی کرد و دویاخر بی سەر و شوینیان کرد و دویای ڕمیان ڕژیمەگەی بەڵگەنامەیلیگ لەیوا هاتە گیر ك زوورمیان کردیەسە قوربانی تاقیەوکردن چەکەیل کیمیاوی و تا ڕووژ ئیمرووویش بی سەروشوینن و کەس نیەزانیگ چوین کوشیان و لەکورا خاك کریانە، و هویچ لایەن و هویچ دەوڵەت و ڕێکخرایی ناودەوڵەتی دەنگ لەلیانەو نەهەڵسیا ئەرا مەحکووم کردن و شەرمەزارکردن ئی تاوان گەورا ك بایەس بوی وژدان دونیا باوردیادە لەرزە، ئەوەیش لەوەر ئەوە بوی ك بەرژەوەندیەیل ناودەوڵەتی وەل بەرژەوەندیەل سەدامی جفت بین و کەس نەهاتە جوواو لەی کارەسات ئنسانی گەورا... وەلی وەك مەسلەت عەرەبی ئویشی دەوام حال مەحالە، ئەو ڕووژە هات ك سەدام دیکتاتۆر یاخی بوودە بان ئاغایەیلی و سەر غرووری و عەقلیەت ملهوری هیشتەی خەیال ئەوە بکەی ك لە جەهان زووردارى ئەویش بویەسە چشت و یەکم لەقەیگ وەشانەی لەو دەوڵەتەیلە بوەی ك کوومەکی کردیان لە جەنگەیلی دژ وە مللەتەیل عیراق و ئیران و وڵاتەیل کەنداو یا خەلیج و لە نووای گشتیان لە پەلامارىگ کوت وپڕ وڵات کوومیت قویت دا .. ئەی کاریشە بویە خال دوریانیگ لە پەیوەندیەیل ناودەوڵەتی و سەرنج جەهان گشتی کیشا ئەرا ئەو مەترسیە ك ئی ڕژیمە دیریدەی لە بان ئارامی ناوچەکە و بەرژەوەندیەیل ناودەوڵەتی و هاتن کرۆسیگ کیشانە بانی و ئەرا یەکم جار ئەو بەرژەوەندیەیلە وەل بەرژەوەندیەیل مللەتەیل عیراق یەکەو گرت و وەهار سال ٢٠٠٣ بویە وەهار ئازادی عیراق و خەزان ڕژیم سەرکوتکەر بەعس و سەدام دیکتاتۆر ملهور ك وەو ملهورریە سەرخوەی خواردە...کورد فەیلییش وەك گشت چینەیل ستەمدیدەی عیراق و لە نووای گشتیان خوشحالی خوەی نیشاندا لەی گوێرانکاری گەورا و لەناو چیین ئەو ڕژیمە ك بویە مایەی ئاوارەبوینی و کوشتن دەیان هەزار لە ڕووڵەیلی و چەو ئومید بریە ئەو سستەم دیموکراتی و فیدرالی نووە و ئەو ماف یا هەق ئادەمیزادە ك جار ئەرای کیشان... وەلی یەسە یاد سی سالەی ئی کارەسات گەورا هاتەوە و عیراقیش یە هەفت سالە وە عیراق ئازاد ناوبریەید ، کورد فەیلی هیمان چەوەری ئەو ڕووژە کەید ك بتویەنی وە هەقەیل خوەی شادەو بوود و ئاسەوار قێزەوەن گوزەیشتە بمالیەید و زەخمەیل کوێنە نووی ساریژ بکریەید و سەر لەنوو نەخش و دەور خوەی سازین ژیان کوومەلایەتی و سیاسی و ئابووری عیراق دووارە بوینید... بەلی وەل هاتن سالیاد سی سالەی تاوان سەردەم دیارە نەك هەیشتا سال لە عومر دەوڵەت عیراق و وەرین بەش نەکرد ئەرا چەوەری کردن ڕووژ ڕەسین وە ئامانجەیل کورد فەیلی وەلی لەیوار دیارە عومر دەوڵەت نوویش لای کەم تا ڕووژ ئیمرووویش هەر وە چەوەری کردن بەیدەی سەر و دیارە کاروەدسەیل دەوڵەت و حکوومەت نوو عیراق ئەی هەمکە چەوەریە لایان هیمان کەمە و چەوەری ئەوە کەن ك سەدەیگ لە بان ئەی چەوەریە ڕەی بوود تا بتویەنن ناو خوەیان لە کتاب گینیس بنویسنن و عیراق بکەنە یەکم دەوڵەتیگ لەی مەیدان ناو خوەی بنویسێ!!.لە وەختیگ ك یاد تیەیل هاتیەسەوە و تاوانبارەیلی مەحکووم کەیمن و داوای دادپەروەری کەیمن لە دەوڵەت عیراق فیدرال نوو و هەزاران ڕەحمەت ئەرا گیان پاك شەهیدەیل کورد فەیلی بیتاوان کل کەیمن؛ ئەوەیشە خەیمنە یاد تەمام کوردەیل فەیلی ك ئەرا ڕەسین وەو ئامانجەیلە ك خەبات ئەرای کردن و قوربانی ئەرای دان و خوین ئەرای ڕشانن، ئمروو بایەسە ئەوەیشە بنەنە وەرچەوە ك ڕەسین وەهەق و ئامانجەیل ڕەوا ڕیگەی سەختیگ دیرێ و کارکردن بی وچان تواید و یەکرزی گشتلا و یەکخستن هەوڵەیل و دەسخستن وە ناو دەس یەکتری تواید نەك چەوەری کردن و دەسەوزرانی نیشتن!.

ڕەسانن و هوێر ئازاد

نازم محمد

شا یە د
یە کیگ
لەنارەزایەتیەیل گەورایگ لەدژ
کار ڕووشنهوێری و ڕاگەیاندن وجوود دیریگ
دویرەو کەفتن لەپاکی و ڕێگەی ڕەسەن خومیەو کار
ڕایگەیاندن یا ئعلام وەئاست هوێری گشتی پەیوەندی
دیریگ ك بایەد وەشیوەی سادەو وەگوورەی ئەندازەی
ئاست هویری کوومەڵگا و هاووڵاتیەیل ئەو کوومەڵگا
کار بکەیگ. وەگوورەی دیدگای (بودر یار) فەیلەسووف
فەرەنسی ڕایگەیاندن یا ئعلام ڕاسیەیلەپەیا نیەکەیگ و ئەرا
کوومەڵگا ئاشکرایان بکەیگ بەڵکەم کار ڕایگەیاندن یا ئعلام
یەسەك ڕاسیەیل لەکوومەڵگا بسازیگ و پێشکەش هاووڵاتی بکەیگ
وەلی ئەی کاریەبایەپاك بوود و لەدروو و دوزوانی دویری بگریگ
. ئەگەر ڕایگەیاندن یا ئعلام وەراسیەو وەگوورەی دیدگای بودر یار
کار بکەیگ دوینیمن ك بۆشایی یا فەراغ ناونی هێزەیل سیاسی وڵات
کەمەو بوود و چشتیگ نیەمینگ ك بشاریەیگەو و ڕاسیەیل ئەرا گشت
ئاشکرا بوود. لە شوون ڕمیان دەسڵات دکتاتۆری وەرین دوینیمن ك ئازادیەیل
زیاتریگ دریاسەڕاگەیاندن ك بویەسەخەتەریگ ئەرا ئەو لایەنەیل سیاسیەك
نیەتوان ڕاسیەیلیان ئاشکرا بوود، چوینکەتاوانەیل فرەیگ لەهەق مللەت عیراق
ئەنجام دانەو ئاشکرا بوین ئەو ڕاسیەیلەبوودەبایس ڕمیان و لەناوچگنیان وەی
خاترەلەچوارچیوەی دەزگایل ڕاگەیاندنیگ هالەدەسیان تەقالا کەن ئەرا شاردنەوەی
ئەو ڕاسیەیلەو کارمەندیل ئەو دەزگایل ڕاگەیاندنیشەوەگوورەی فەرمانەیل کار کەن نەگ
وەشیوەی پاکیگ وەمایەی سەرسوڕمانەك ئادەمیزاد چوین تویەنیگ لەدائرەیگ کار بکەیگ ك
زانیگ دیرن ڕاسیەیل شارنەو، وەی خاترەکار ئنسان ڕووشنهویر جوور ئەزموونیگەئەرا نیشان
داین پاکی و خوداترسی ئەو کەسە.

ئازادی ڕاگەیاندن و باروەزع سیاسی

عەبدولڕەزاق حسێن

کەسایەتیەیل عیراقی و گشت لایەنەیل پەیوەندی دار وەکاروبار ڕاگەیاندن و ڕێکخریاو و دەزگایل کاری لەماوەی دریژیگەك گرنگی دەنەڕاگەیاندن، ئەوەیش وەخاتر نەخش یا دەور گرنگ و خەتەرناك ڕاگەیاندن لەئەی قوناغ یا مەرحەلەی جیوەجی بوینەك پڕ لەناکووکیەیل و کیشەیل سیاسی و کوومەڵایەتیە. چوینکەڕاگەیاندن جوور کارەیلترەك چوارچیوەو قانوونەیلیگ دیریگ و ڕێژەیا نسبەت شکەست خواردن یا سەرکەفتنی وەرییگەی کاری و نیشتمانی پەیوەندی دیریگ، ئەگەر ڕاگەیاندن لەی چوارچیوەدەرچوود و ئەی قانوونەیلەلەوەرچەو نەگریگ کار ڕاگەیاندن وەبەرژوەندیەیل تایبەت و ڕەغبەتەیل پەیوەندی پیا کەیگ هەوجوورەگ لەعیراق ئەی دیاردەوەچەو دوینیم. ڕاگەیاندن یەکیگ لەئامێرەیل گرنگ لایەن ئامادەکردن هاووڵاتیەیلەك لەبان باروەزع سیاسی و ئیداری ئەرا دامەزراندن دەوڵەت عیراق کاریگەری نەیگ. چوینکەڕاگەیاندن کاریگەری فرەیگ لەبان هاووڵاتیەیل و هێزەیل سیاسی دیریگ، لە عیراق وەگوورەی ئەی کاریگەریەیلەکارکەیگ نەگ وەگوورەی بەرژوەندیەیل کاری وەدوینیمن ڕاگەیاندن بویەسەیەکیگ لەو لایەنەیلەك لەکیشمەکیشەیل سیاسی بەشداری دیریگ و یەکیگ لەئامێرەیل زیایەو بوین ئەی کیشمەکیشەیلەسە.

بایەد بزانیم ك ڕاگەیاندنیگ وەگوورەی چوارچیوەی کاری خوەی کار نیەکەیگ دو شکڵ و باوەڕ دیریگ یەکیگ لەلیان لەگوێریان و ئاڵشتەو کردن پشتگیری کەیگ و ئەواکەی ترەك ها لە دژ ئاڵشتەو کردن و گوێرانن وەلی هەردو لایەنەیل هانەناو یەك ڕییگەئەوەیش لەوەرچەو نەگرتن چوارچیوەی کاریان و دوێرەو کەفتن لەباوەڕەیل ڕاگەیاندن و لەوەرچەو نەگرتن ڕاسیەیل وەکەمەکەمەگشت دیاردەیل بی لایەنی و کاری لەدەس دەن. ئەرا ئەوەگ بتویەنیم باروەزع ڕاگەیاندن سروشتیەو بکەیم و سەرلەنوو ئەرا ڕێگەی ڕاس و چوارچیوەی کاری دیاری کریاگ گلیەو بیەیم بایەد تەقالا بکەیم ڕاگەیاندن لەنەخشەی کیشمەکیشەیل سیاسی دویرەو بخەیم لوجنەی تایبەتیگ ئەرا کاروبار ڕاگەیاندن تایبەت بکەیم تا بتویەنیگ قانوونیگ ئەرا ڕاگەیاندن دیاری بکەیگ و کار خوەی جوور دەسەلات چوارم لەوڵات جیوەجی بکەیگ دەسەلاتیگ وەعیراق و هاووڵاتی عیراقی نزیکەو وەلیەو پەیوەندی دیریگ.

یاد ٦٤ ـه مین ساڵەی لە سێدارەداین پێشەوا قازی محەمەد

ئا : ئاراس جەواد

وەرجلە ٦٤ساڵ و لە٣٠ی ئازار ١٩٤٧ پێشەوا قازی محەمەد یەکەمین سەرۆك کۆمار کورد و دامەرزنەر "کۆمار کوردستان" لەمەهاباد لەلایەن دادگای سەربازی ئیرانەوە لەمەیدان چوارچرای شار مەهاباد لەسێدارە دریا.

دویای ئەوەگ جەنگ دویەم جەهانی کووتایی وەپی هات و هاوپەیمانەیل لەبان سوپای نازییەیل زاڵبوین و لەئیرانیش رەزاشا دویرەو خریا، بۆشاییگ لەدەسلات، لەناوچەی موکریان لەخوەرهەلات کوردستان دروستبوی. لەهەمان وەخت وەل ئەوەیشا شمارەیگ لەجاڵیل جوانەیل شار مەهاباد کوومەلەی ژیانەوەی کوردستان "ژ. ك" دامەزرانن و دویای ماوەیگ ناو کوومەلەگە ئالشتەو بوی ئەرا حزب دیموکرات کوردستان. حزب دیموکرات کوردستان تویەنست لەدویای ماوەیگ یەکەمین کۆمار کوردستان لەناوچەیگ تەنگ جوگرافی لەخوەرهەلات کوردستان دامەزرنیگ ، هەرچەن تەمەن ئەو کۆمارە فرەدریژ نەوی و تەنیا ١١ مانگ دریژەکیشا و وە ڕێککەفتن ناونی حکومەت ناوەندی ئیران وەل یەکیەتی سۆڤیەت ئەرا سەننەوەی ئمتیاز نەفتی باکوور ئیران لەلایەن سوڤیەت، سوپای ئیران وەپشتگیری سۆڤیەت تویەنست پەلامار کۆمار کوردستان و کۆمار ئازەربایجان بیەێد و لەئەنجام ئەو پەلامارە شکست وەو دەسلات کوردە هاورد.

لە ئەنجام پەلامار سوپای ئیران ئەرا بان کۆمار کوردستان، قازی محەمەد ناسریاگ وەپێشەوا و سەدر قازی و سەیف قازی لەلایەن هێزەیل ئیرانەوە دەسگیر کریان و ڕەوانەی زندان کریان. وەبڕیار "محەمەد ڕەزا شا" شای ئەو وەختەی ئیران دادگای سەربازی ئەرا یەکەم سەرکۆمار کوردستان پێکهاوریا و سزای لەسێدارەداین ئەرای بڕینەو و لە٣٠ی ئازار ١٩٤٧ لەسێدارە دریا.

قازی محەمەد کی بوی؟

پێشەوا قازی محەمەد ، کوڕ قازی عەلی مەهابادەکیەکیگ لەگەوراترین و ناودارترین بنەماڵەیل شار مەهابادن و خود قازی محەمەدیش بیجگەلەوەگ قازی شار مەهاباد بوی، لەهەمان وەختیش کەسایەتییگ ڕووشنهویر بوی و تەنانەت شارەزای زووانەیل فەرەنسی و ئنگلیزی و فارسی و عەرەبی و تورکییش بوی.

ئەو کەسەیلەگ لەبارەی قازی محەمەدەوەنویسانە کووکن لەبان ئەوەگ قازی محەمەد هەرچەنەلەزندان حکوومەت ئیران زندانی بویەو دادگا بوخت خیانەت وەخاك ئیران خستویگەملی، وەلی وەشیوەیگ ئازایانە لەوەرانوەر گشت ئەو پاپووشەیلە وسیاس و وتوید کوەهویچ شیوەیگ خیانەت وەرانوەر وەخاك ئیران نەکردگە، بەلکەم خزمەت وەخاك کوردستان کردگە.

کۆمار کوردستان لەروی جوگرافیەوەلەناوچەیگ تەنگ موکریان دامەزریاوید، وەلی جیا لەوەگ شوورشگێڕەیل لەهەر چوار پارچەگەی کوردستان لەو کۆمارە بەشداربوین، هویچ بەلگەنامەیگ کۆمار کوردستانیش لەوەر دەس نییە کئاماژەوەوشەیگ وەناو کۆمار مەهاباد بکەی و گشت بەلگەنامەیل ئاماژەوەناو کوردستان کەن.

ئەیەش دەق وەسیەتنامەی پێشەوا قازی محەمەدەك وەرجلەلەسێدارەداینی ئاراسەی مللەت کورد کردیە:

بسم الله الرحمن الرحیم

نەتەوەی زولم لی کریاگ، بیبەشو چەوسیاگ کورد! برایل قەدردار! لەدویایین وەختەیل ژیان باوەتەیلیگ جوور ئاموژگاری وەپیدان ئویشم. ئەرا ڕەزامەندی خودا، دەس لەدوشمنایەتی کردن یەکتری هەلبگرن، یەك بگرن و ئەرا پشتگیری کردن لەیەکتر هەلسن، لەوەرانوەر دوشمنبووسیەن، خوەدان وەنرخیگ کەم وەدوشمنەیل مەفرووشن. دوشمن تەنیا ئەرا ڕەسین وەقازانجەیلی ئیوە توای.

دوشمنەیل نەتەوەی کورد فرەن، زووردارن، نامەردو بێوژدانن، ڕاز سەرکەفتن هەر نەتەوەیگ یەکیەتی و وەیەکەو بوینە. ئازادی هەر نەتەوەیگ نیاز وەپشتیوانی گشت نەتەوەگە دیریگ ، نەتەوەی یەکنەگرتگ هەمیشە هەر ژیر دەسەس. ئیوە جوور نەتەوەی کورد هویچ چشتیگدان لەنەتەوەیل تر کەم نیە. وەپێچەوانەوە پیاوەتی، غیرەت و ئازایەتی ئیوە فرەلەوان فرەترە. ئەو نەتەوەیلەگ لەدیلیو ئەسیری نەجاتیان بویە یەکگرتگ بوینە. ئیوەیش تویەنین وەیەکگرتگیو پشت یەك گرتن زەنجیر دیلیەتی بوورین. گشت چشتیگ ئەرا خوەد تواستن، خەیانەت و خوەی فرووشی بیلنەلا. دی گوول دوشمنەیل مەخوەن. دوشمن نەتەوەی کورد لەهەر تاقم و گرووپ و ڕەنگ و ڕەگەزیگ ، هەر دوشمنە ، بی ڕەحم و بی وژدانە. ئیوە وەر دەیگەگیان یەکتری تا وەقازانجەیل خوەی بڕەسیگ و وە وەعدەیل دروززنانە ، هەلخەلەتنیگەدان.

لەئسماعیل ئاغای شکاك تا جەوهەرئاغای بڕای و حەمزەئاغای مەنگۆڕ و چەنەها قارەمانیگ تر، گوول ئەی زووردارەیل مەلعوونەخواردن و ناپیاوانە شەهید کریان. گشتیان وە قەسەم و قورئان هەلخەلەتانن، ئاخر یانەکەی لەقەسەم و قورئان فامن، وەفا لەلای ئەی کوومەلە، کالای بازارە. لەری خوداو ئەرا ڕەزامەندی خودا پشت یەکتر چوول مەکەن و یەکگرتگ بوون، دلنیا بوون ئەگەر دوشمن هەسەل ، بیەیگەپیدان تێکەل وە ژەهرە. گوول قەسەمەیل درووی مەخوەن. ئەگەر هەزار جار قەسەم بخوەن دوبارەهویچ ئامانجیگ بیجگە لەلەناوبردندان نەیرن.

لە دویایین سەعاتەیل ژیانم خودا وەشایەتی گرم کلەری ئازادی و بەختەوەری ئیوە گیانم و ماڵم فدا کردم و لەهویچ تەقالایگ دریغی نەکردم. لەلای یانە ، کوردیوین ئیوە تاوانە ، سەر و گیان و ماڵ و شەرەف ئیوە لەلایان حەلاڵە. ئەوان لەوەر ئەوەگلەمەیدان جەنگ نیەتویەنن لەوەرانوەر ئیوە بووسن، هەمیشە هانا ئەرا فت و فێل بەن. شاو دار و دەسەگەی جاران پەیام ئەرامان کل کردیان ك ئەرا گفتوگوو ئامادەن و مەیل خوین ڕشانن نەیرن، وەلی من زانستیامدروو وەلانا کەن. ئەگەر خیانەت ، خوەی فرووشی و هەلخەلەتیان بەعزیگ لەسەرۆك عەشیرەتەیل نەویاتاد ، کۆمار هویچ وەخت شکست نەخواردیاد.

وەسیەت کەم منالەیلدان هووکارەی زانست و علم بکەن. نەتەوەی ئیمە هویچ چشتیگی لەنەتەوەیل تر دنیا کەم نیە ، جیا لەعلم و زانست. هووکارەی زانست بوون تا لەکاروان ئنسانیەت دویا نەکەفین. زانست، چەك لەناوبردن دوشمنەیلە، دلنیابوون ئەگەر وە دوو چەك

قازی محەمەد لە وەسیەتەگەی ئەرا مللەت کورد: هویچ وەخت دوشمن وەدووس مەزانن لەوەر ئەوەگدوشمن نەتەوەو نیشتمان و دیندانە.

یەکیەتیو زانست پوشیدە بوین، دوشمنەیل هویچ کاریگ وەپیان نیەکریەی. نیەود ئیوە وەمردن من و برایل و ئامووزایەیلم ترس بچووده دڵدانەو. جاریگ قارەمانەیل فرەیگ بایەتە گیان خوەیان فیدا بکەن تا دار ئازادی کوردستان بڕەسیگە بەرهەم. دڵنیام لەشوین ئیمەیش قارەمانەیلیگ تر هەن کەڵبخەڵەتیەن، وەلی ئارەزوو دیرم مەرگ ئیمە بوودە دەرس عبرەت ئەرا سەرجەم خەباتگێرەیل ئازادی کوردستان. وەسیەتیگ تر ئەرا دڵسووزەیل مللەت کورد دیرم. لەخودای گەورا داوای ئازادی مللەت خوەدان بکەن. شایەت لەخوەدان پرسیار بکەین من ئەرا سەرنەکەفتم؟ لەجواو ئەی پرسیارە بایەتە بویشم وەخودا سەرکەفتگ ڕاسەقینە منم. چ نعمەتیگ لەوەبانترك سەر و ماڵ و گیانم لەری نەتەوە و نیشتمانم فیدا بکەم. باوەڕ بکەن من هەمیشە لەخودا داواکردمە ئەگەر بمرم وەشیوەیگ گیان لەدەس بیەم کوەڕوی سفیدەوەلای خودا و پەیغەمبەر و نەتەوەگەم ئامادەبووم. لەیّوا مردنیگ سەرکەفتن ڕاسەقینەس.

خوەشەویسەیلم! کوردستان، نیشتمان کورد و ماڵیە، هویچ کەسیگ حەق بەخیلی و گشت چشتیگ ئەرا خوەی تواستن نەیریگ ، گشت لەماڵ خوەیان ئازادن. ئەوەگ لەدەسدان تیەی ئەرا ئازادی کورد دریغی لەلی مەکەن.

دی نیەود لەبان ڕی ئەو کەسەیلەگ وەرپرسیارن بووسیەین. لەکوچگ خستنەڕی دەس هەڵگرن و ئەرکەیلدان وەخاسترین شیوە بووەنەریەو. دڵنیابوون برا کوردەگەدان لەدوشمن بیگانە فرەخاسترە. ئەگەر من وەرپرسیارەیەتی قەبوول نەکردیاتام ئیسە لەپای چوو دارنەویم و لەلای بنەمالەگەم ڕووژەیل بردیامەسەر، وەلی ئەرك یا واجب من ، بەرزترین ئامانجم بوی و، تا پای گیان ئەرای وسیام. وەئومید خودای گەورا، لەئاکام یا نەتیجە لەبان دوشمنەیل سەرکەفین.

١ـ باوەڕدان وەخودا و (ماجاء من عند الله) و پەیغەمبەر ئەکرەم (س) بوود و ئەرکەیلدینییدان وەخاسترین شیوە بووەنەریەو.

٢ـ یەکیەتی و هاوپەیوەندی، ڕەمز سەرکەفتنە. گشت چشتیگ ئەرا خوەد تواستن و خوەد خەڵەتانن بنەنەلاو لەوەرگرتن وەرپرسیاریەتیو خزمەتکردنوەل یەکتریا کێبەرکێ (منافسە) بکەن.

٣ـ زانست و ئاگایی خوەدان بووەنەسەر تا گووڵ دوشمنەیل نەخوەین.

٤ـ هویچ وەخت دوشمن وەدووس مەزانن لەوەر ئەوەگدوشمن نەتەوەو نیشتمان و دیندانە.

٥ـ خوەدان ئەرا چەن ڕووژیگ ژیان لەی دنیا ك تا سەر ئەرا کەس نیەمینیگ مەفرووشن. تاریخ یا مێژوو ئسپاتی کردگە کدوشمن وەبویچگترین مەهانەیا بیانوویگ ، دەس ئەرا کوشتن و سەرکوت کردن بەیگ.

٦ـ خیانەت لەیەکتری مەکەن ، نەخیانەت سیاسی و نەخیانەت ماڵی و گیانی و ناموسی. خیانەتکار لەلای خودا و مللەت ڕوی سیەس و خیانەت، لەئاکامئەرا خیانەتکار چوودەو.

٧ـ وەل ئەو کەسەیلەگ ، وەبی خیانەت کردن ئەرك یا واجب بەنەڕیەو هاوکاری بکەن. خودای نەخواستەهویچ وەخت نەونەسیخۆڕ یا جاسووس بێگانە.

٨ـ ئەو شوێنەیلە لەوەسیەتنامەگەم ئاماژەوەپی کەم (مەسجد ، مەدرەسە و نەخوەشخانە) هین خوەدانن، وەخاسترین شیوە سوود لەلیان وەربگرن.

٩ـ واز لەشوورش نارن تا لە ژیردەسەیی نەجاتدان بوود. ماڵ دنیا هویچ نیە، ئەگەر نیشتمانیگ داشتوین و سەروەخوەیی یا ئستقلالیگ وجوود داشتوود و ماڵ و خاك و نیشتماندان هین خوەدان بوود، ئمجا ئەو وەختە گشت چشتگ دیرین، هەم سروەت و سامان هەم دەوڵەت، هەم ئابروی و هەم نیشتمان.

١٠ـ گومان نیەکەم جیا لەماف خودا یا (حق الله)، مافیگ تر لەملم بوود، سەرەڕای ئەیەیش ئەگەر کەسیگ هەس کەیگ قەرزیگی هالامەو و قەرزداریم بیلا بچووده لای میراتگرەیلم.

تا دەس نەنەینە ناو دەس یەکتری ، سەرکەفتن مسۆگەر نیەود. زوڵم و زوور لەیەکتری نەکەن چوینکەخودا دوشمن زووردارەیلە. ئومیدەوارم قسەگانم بگرینەگووش، خودا ئیوە لەبان دوشمنەیل سەرخەیگ.

(مراد ما نصیحت بود و گفتیم)
(حوالت با خدا کردیم و رفتیم)
نیەت ئیمە ئامووژگاری بوی و وتیمن
وەخودا سپاردیمەدان و چیمن
خزمەتکار نەتەوەو نیشتمان قازی محەممەد

کوردستان لە بەڵگەنامەیل حکوومەت بریتانی

گوڵ سوو

کلکریاگ حکوومەت هند (نوئێل) ئەرا کوردستان لەنامەیگ لە١٩ای تەمموز ١٩١٩ لە باوەت تاریخ مللەت کوردەوەئەرا نوێنەر سیاسی حکوومەت بریتانیا لە بەغدا نویساگەو ئویشیگ : شایەت وشەیا کەلیمەی کورد یەکمجار لەلایەن یۆنانیەیلەو مەهوریاویگەکار، چوینکەهیرۆدۆت نویساگە: کورد نەتەوەیگن لەنەوەی کوردئون ك خوەشویسي تایبەت ئەرا جەنگ دیرن و هەر ئەو کوردەیلەبوین لە سالەیل (٤٠١–٤٠٠و . ز) ڕی لە (١٠) هەزار سەرباز زینەفۆن گرتن، کورد خوەیان وە(کوتز) ناو بردیان ك مەعنای شەرانچی دەیگ .

کورد لەشوونیگ ژیەن ك لە دەریاچەی(وان)و دوچەمان دجلە و فوراتەوەدریژەو بووگ لە کویەیل زاگرۆس شوون ژیان لورەیل کووتایی تیەیگ. لە سەدەی شەشم زاینی تا هاتن دین ئسڵام هووز گۆران وەسەرۆکایەتی (کواتانزە) حکوومەت فراوانیگ دروس کرد ك مەرزەگەی لە ئیران ڕەسیاگەتەوریز و پایتەختەگەیشی شار کرماشان بوی، هاتن ئسلام لە سەدەی شەشم زاینی گوێرانکاری هاوردەبان پیکهاتەی سیاسی و کوومەلایەتی و ڕووشنهویری مللەت کورد و ڕویداگەیل سیاسی ئسلام لە شوون دو سەدەبویەمایەی نزیکەوکردن کورد و تورکەیل لە یەکتری، وەلی فرەدریژەنەکیشا و ئەو دووسایەتیەیویەدوشمنایەتی فرەگەورایگ و تا ئمرۆویش وەردەوامەو لە سالەیل (٨٨٥ تا ٩٠٥ ز) قەیریگ لە گەورایەیل کورد لەوەرانوەر عەرەبەیل هەڵسیان و سوڵتان سەلاحەدین ئەیوبی ئمپراتۆریەتیگ ئسلامی فرەگەورا دامەزران و لەجەنگەوەناوبانگەگەی لەدژ (ریتشارد شێردل) گشت لەشکرگەی شکان و دویاخریش ئمپراتۆری ئسلامی وەسەرۆکایەتی سەلاحەدین کورد لەخوەراسان و فارس تا مسر و ڕووژئاوای سووریا دریژەو بوی . سوڵتان سەلیم یەکم لە سال ١٥١٤ ئەعرەتەکردەبان هێزەیل زیر دەسلات شا ئسماعیل سەفەوی، ئمجا شوون جەنگ عوسمانیەیل و ئیرانیەیل ناوچەیل کوردنشین بوی ك کورد نەتویەنست لەناونی عوسمانی و سەفەوی یەکیگیان هەڵوژنیگ و دویاخر کورد پشتگیری لەعوسمانیەیل کرد، دویای کووتایی جەنگەگەیش سوڵتان عوسمانی لەوەر ئەو پشتگیریەقەدر و حورمەت لە کورد ناو جوورگ لەخودموختاری بەخشیەپییان. کوردیش هاوکاری سیاسی و لەشکر خوەیان وەل سوڵتان سەلیما فراوانترەو کردن و ئەو هاوکاریەبویەهووکار ئمزاکردن پەیماننامەیگ لەناونی میرنشینیەیل کورد و ئمپراتۆریەت عوسمانی، ك پەیماننامەگەلە سال ١٥١٤ وە دەسی (ئدریس) موستەشار سوڵتان سەلیمەوەئامادەکریا و سوڵتان عوسمانی ئمزای کرد ك گرینگ یاموهمترین خاڵەیل پەیماننامەگەپیکهاتویگ لە:-

١- گشت میرنشینیەیل کوردی بوونەخاوەن خودموختاری.
٢- دەسلات میرنشینیەیل بووگەمیرات.
٣- کورد پابەند وەئەوەبوون ك لەگشت جەنگیگ هاوکاری تورکیا بکەن.
٤- تورکیایش وە هەمان شیوەپابەند بووگ وە، وەرگریکردن لە کورد لەوەخت سەرهەڵداین هەر پیشهات ترسناکیگ .
٥- کورد پابەند بوون وەئەوەك دیاری خوەیان پیشکەش بکەنەگەنجینەیا خەزینەی حکوومەت عوسمانی.

کورد ماوەی ١٥٠ سال گریەدریاگ ئی پەیمانەبوین وەل حکوومەت عوسمانیا ك لە سال ١٥١٤ ئمزا کریاویگ لەناونی هەردوگلاو بەشداری جەنگەیل کردن ئەرا پشتگیری لە عوسمانیەیل و هەزاران ڕووڵەی کورد بوینەقوربانی ئامانج عوسمانیەیل و ئەوەبوی تورکەیل ئەو پەیماننامەشکانن و دەس کردنەپەلامارداین میرنشینیەیل کوردی. لە سەردەم دەسلات سوڵتان عەبدولەجید لە ناوراس سەدەی ١٨ گشت میرنشینیەیل کوردی خریانەبان ئمپراتۆریەت عوسمانی و یەکم شوورش کوردی وە سەرۆکایەتی میر بەدرخان لەسال ١٨٤٧ بەرپا بوی و لەشکر عوسمانیەیل شکەست گەورایگ خواردو ١٠٠ هەزار کەس لەسەربازەیل عوسمانی هیلاك بوین، وەلی دویای خیانەت برارزای بەدرخان ئەوەبوی دەسلات بەدرخانیش تویش شکەست هات و تا ئیسەیش خاوەن قەوارەی سەروەخوەیان نین.

لەبەشیگ تر نامەگەهاتگەو ئویشیگ : لەیەکەوداین زانستی ئەنجام دریاگە و ئسپات ئەوەکردگەك زووان کوردی زووانیگ سەروەخوەیەجویر زووان فارسی و عەرەبی و تورکی و تایبەتمەندی خوەی دیریگ وەشیوەزوانەیل چووراو جووریەوەلە کوومەڵگای کوردەواری، وەلی دوشمنەیل هەوڵ دەن تاریخ زوان کوردی بشیونن و لەو سەردەمەوەدەسلاتدارەیل تورك گشت چشتیگ وەزووان کوردی قەیەغەکردن.

خانەقی شایستەی ئەوەسە بکریەیگە شوونیگ گەشتوگوزاری

سالار ئەرکەوازی

خانەقی ئەو شار کوردەواری جوانەسەك هەمیشەکەش وهەوای سازگار و دیمەن جوان و دڵرفنیگ دیریگ. باخ و چەمەن ودارسانەیل فرەیگ لەتی بوینەسەشاڵ سەوز و ئاو ئەڵوەن و کنار چەمەیل مەیلکیشی تام ئاوەدانی و گەشتوگوزار بەخشن، خانەقی وەدویری (١٨٠کم) کەفیگەباکوور شار بەغدای پایتەخت و شمارەی مەردمەگەی ڕەسیگەنزیکەی١٠٠ هەزارکەس ك زوورمیان کوردن و تەنیا شمارەی کەمیگ نەوگ لەتورکمان و عەرەب و چەن خیزانیگ مەسیحی، ك ئەوانیش ژیان هاوبەش و خوەشیگ دیرن وەل کوردەیل شارەگەیاهەر لەزویەوە.

شار خانەقی جویر ئەوەك ئاشکراس لەوەخت دەسڵات ڕژیم ڕمیاگ بەعس گشت جوورەزوڵم زووریگ وەخوەیەوەدیە، هەڕ لەکوشتن و بڕین و دەروەدەرکردن مەردمەگەی تا ڕەسیگەفەور وەجەم لەکووتاییەیل عومر دەسڵاتەگەك دەسکردنەڕەشبگیر و جایەڵ جوانەیل فرەیگ بوینەقوربانی و هەر لە هەمان شار خریانەقەور وەجەم و دویای ڕمیان بەعس و ئازادی ناوچەیل کوردستان تەرم زینگ وەچاڵەیل دوینریاوە. ساڵەیل دویر و درێژیگ خاك پڕ پیت و بەرکەت خانەقی وەدەس عەرەبەیل هاوردەوەبوی ك سەدام لە شوونەیل جیاجیای ناوراس و باشوور عیراقەوەهاوردەیان و لەو وەختەهەر خیزانیگ ١٠ هەزار دینار سویسری پیشکەش وەپیان کردیاگ و خاسترین زەوی کشتوکاڵی زەفتکریاگ مەردم زوڵلیکریاگ دیاگەپیان و ماڵ لە خاوەن ماڵ حەرام کرد و ئاوارەی پەر شارەیلیان کرد. وەلی خوەشبەختانەسیاسەت چەفت بەعس دکتاتۆری کووتایی وەپی هات و خانەقی دوبارەباوەش وازکرد ئەرا ڕووڵەیلی و سەرلەنوو باخ ئومیدی هاتەبەر و خوەشیەگەی جارانی هاتەوە و چەوەریەبخریەیگەبان هەرێم کوردستان.

خانەقی لە ڕوی ئابووریەوەیەکیگەلە شوونەیل گرینگ یاموهم ئابووری عیراق ك چاڵەیل نەفتی فرەیگ گریگەخوەی و نەفتەگەیشی خاسترین جوورەنەفتەلە عیراق وەگووڕەی قسەی شارەزایەیل مەیدان نەفتی، ئەیەبیجگەلە سەرچەوەیل تر و یەکەمین نەفتپاڵوو یا مەسفایش وەناو (مەسفای وەند) لە ساڵەیل بیس سەدەی وەرین لە نەفتخانەلەسەرەتای دروسبوین دەوڵەت عیراقەوەلەتی دامەزریا . وەلی ئیمەلەیرا مەبەس باوەتەگەمان ئەوەسەخانەقی لە ڕوی گەشتیاریەوەشوون گونجیاگ و دڵگیریگە و بووگ بکریەیگەشوونیگ هەمیشەیی گەشتیاری و ئەهەمیەت وەپی بدریەیگ ، چوینکەخانەقی هەر لەخوداوەدیمەن و جوانی وەپی بەخشیاگە و (باوە مەحمی و قامیشەڵان و باخچەی خوەشی و کەڵات و بانمیل دڵرفن)یش شایەتی ئی جوانیەنە و ئەگەر بایگ و دەس خزمەتگوزاری وەپی بڕەسیگ و حکوومەت هەرێم بتوایگ ئی کارەئەنجام بەیگ، ئەوەخانەقی بووگەخوەشترین ناوچەی گەرمەسیر و مەردمان فرەیگ لەگشت پاریزگایەیل عیراقەوەروی لەلی کەن جویر ئەوەك لە وەهار و ڕووژەیل عەید نەوروز دوینیم ك فرەترین مەردم لە کورد و عەرەب ئەرا گەشت و خوەشی ڕوی لەلی کەن و قەرەباڵغی فرەیگیش لەتی دروس بووگ. هەر لەوەر ئەوەیش شایستەی ئەوەسەوزارەت گەشتیاری هەرێم کوردستان لایگ لەی مەسەلەبکەیگەوەو بکەفیگەڕیکەوخستن گشت شوونەگەشتیاریەگان و گشت هەوەجە و خزمەتگوزاڕاییگ ئەرای باریگەکار و نەف لەو خاك سەوز و هەمیشەوەهار باوە مەحمی و بانمیلەوەربگریگ و کەڵات زیاتر برازنیگەوە و جادەو ڕی و بانەیل شارەگەفراوان و خاسترە و بکریەیگ و میوانخانەی جوان ومۆدێرن لەتی دروس بکریەیگ، یەیش خوەی لەخوەی خزمەتیگەئەرا مەردم شارەگە و بیکارەیل فرەیگیش نەف لەلی وەرگرن و داهات خاسیگیش لەلی دەسەوەر بووگ لە ڕوی ئابووریەوە و لە هەمان وەخت شمارەی گەشتیاریلیش زیاترەو بووگ. دی ئومیدەواریم خانەقی لەناوچەی گەرمەسیریش بووگەشوونیگ گەشتیاری لە ئایندەی نزیکیگ و وەزارەت گەشت و گوزار هەرێم، خانەقی وەگرینگ یاموهم بزانیگ و هویر جدییگ لەی باوەتەوەبکەیگ .

رۆرتی و پراگماتیك تازە

ئەرمین محەمەد

رۆرتی وەیەکیگ لەفەیلەسووفەیل دیار قوناغ پۆست مۆدێرنیزم لەئەمریکا دانریەیگ و هووکار سەرەکی پەیابوین فەلسەفەی پراگماتیك تازەو خاوەن پرووژەی مەسەلەی گفتوگوو چڕ و پڕ ناونی هەردوگ فەلسەفەی شیەوکردن ئەمریکی و ئۆروپیە. ئمجا هەرچەنی ڕەخنەگرەیل وەراسڕەو و چەپڕەوەیلیانەوەلە پەلارمادایینی نەوسیان و تا ئیسەیش شیەوکردن جووڕاوجوور ئەرا رای و ئەرای چوینەیلی کەن، وەلی رۆرتی وە سەبەب نویساننەیلی لە مەیدانەیل فەلسەفەی سیاسەت و نەزەریەی ئەدەبی لە سەرانسەر جەهان ناسریا.

ریشارد رۆرتی ساڵ ١٩٣١ لەدایگ و باوگیگ چەپڕەو و دژ وەستالین و ڕژیمەسەرکوتکەرەگەی لە شار (فلاتبرۆ کفیل) شوون پەناگەی ترۆتیسکیەیل یاخیبوی هاتگەسەدونیا . لەو ماڵەك لەتی ژیا وەردەوام گفتوگوو لەبان ئنجیل و کیشەی (لیۆن ترۆتسکی) کریا، هەر لەوەر ئەوەیش لە عومر ١٢ ساڵی هس وەئەوەکرد ك مەبەس وجوود ئادەمیزاد لە ژیان پیکهاتگەلەروی وەروی بوینەوەی چەوسیان کوومەڵایەتی ك دویاخر لە زانکۆ یا جامعەخوەنیگ و ئمجا بووگەپرۆفیسۆر زانکۆ و باوەتەیل ئنسانی لەیەکەو دەیگ و لەژیر کاریگەری ئەرای چوین و نویساننەیل هەر یەك لە(فرۆید و هایدگەر و فیتگنشتاین و کۆین) پەردەدیگەهویر و فکرەی خوەی.

لەساڵ ١٩٧٠ کتاویگ وەناو (فەلسەفە و جامەك سروشت) ڕەسنیگەچاپ، بیگومان مەردمان فرەیگ وەکارەگەی سەرسام بوون، وەل ئەوەیشا ئەوانەك زویتر وەچەو گومانەوەتەماشای کردیان لەی کارەئەرایان دەرکەفت ك چەنیگ ئەهەمیتدارە. رۆرتی لەی کارەوەربەس لەوەردەم فەلسەفەلاوەیگ وئسپات ئەوەیش کرد ئەو فکرەی وەرفراوانەك ئویشیگ ئەرك سەرەکی فەلسەفەپیکهاتگەلەئاشکراکر دن ئەو چشتەیلەك زانیمنەیان یا وەچەواشەوەتەنیا هەر قسەسەو بایەسەئادەمیزاد مکوڕ بووگ لەبان ئەو چشتەیلەك ئەنجامیان دەیگ تا بتویەنیگ زاڵ بووگەبان کیشەو گرفتەیل رووژانەیاو نەك مکور بووگ لەبان ئەو چشتەیلەك وەنەزەریەدوینیگەیانەوە. ئمجا ئەرا ئەنجامداین یەیش وەشیوەیگ سەرەکی پشت وەفەلسەفەی ئەمریکی (پراگماتیزم) بەسا، ئەو فەلسەفەك کەسەیل وەك (ولیەم جێمس و چارلس پێرس و جۆن دیۆی) رابەرایەتیی کردیان .

دویاخریش ڕەسیگەئەو باوەڕەك فەلسەفەی پراگماتیك هەوەجەوەتازەکاری و خاسسازی دیریگ تا بتویەنیگ وەل گویرانکاریەیل تازەی دونیای سیاسەت و کوومەڵایەتیا بگونجیەیگ و تایبەتمەندیەیل زنگیشی لە دەس نەیەیگ و لە هەمان وەخت لەناو کیشەی ئەو بارووەزع فەلسەفی و ڕووشنگەرییشەقورتاری بووگ ك لەئۆروپاوەهاتیاگ وەرەو ڕووژئاوا، وەتایبەت بونیادگەری و خوەندگایەیل شیەوکەر. ئەیانەبوینەهووکار ئەرا ئەوەك فکرەی (پراگماتیك تازە) پەیا بووگ ك (رۆرتی) وەل رابەرەیل تر جویر (گۆدمان و بۆتنام دیڤید سۆن) پەخشیەو کردن. پراگمات رۆرتی شیوەی راسەقینەی کلتوور ئەمریکی دیەوە، خوەیشی لەو باوەڕەبوی ئەو فەلسەفەفرەیگ لەرووشنهویرەیل تر نیشتەجای نیۆیۆرك هس وەپی کەن، یا ئەو کەسەیلەك لە مارکسیەت و مەتریال دیالێکتیك هەڵگەردیاوینەوەهس وەپی کەن، ئمجا هەرچەنی ئەوسا لە مەرکەزەیل ئەکادیمییشەوەنەعرەتەی تیژیگ کریا بان ئەو فەلسەفە، وەلی رۆرتی گووش وەپی نەیا و هەر وەردەوام بوی لەپەخشکردن بەرهەمەیلی و دڵنیایش بوی لەوەك ئەرای چوینەیلی وەل ژینگەی وڵاتەگەیا چەواشەنیەك پیکهاتویگ لەڕژیم لیبراڵی دیموکراتی و ئابووری سەرمایەداری ئازاد. لە ساڵ ١٩٩٨ چووگەبەش ئەدەب بەراوردکاری زانکۆ یاجامعەی (ستانفۆرد)و ماوەی چەن ساڵیگ خەریك دەرسداین فەلسەفەی بەراوردکاری بووگ تا لەمانگ حوزەیران ساڵ ٢٠٠٨ لەشار (پالتۆ)ی کالیفۆرنیا مالئاوایی یەکجاری لەی دونیا کرد.

مەلا کەریم زاری شاعر و دانای شار سەقز

گوڵ سوو

ناوچەی (فەیزوڵا بەگی) یەکیگە لەو ناوچەیل پڕ خەیر و بەرەکەتە ك کەفتەسە مەڵودن (سەقز) بەش خوەرهەڵات کوردستان ك وەردەوام شوون هونەر و هونەرمەندەیل پەنجەڕەنگین وخاوەن توانا بویە لە بەشەیل جووراوجوور هونەر و ئەدەبیات.

ئمجا یەکیگ لەو کەسەیل پاك و بیگەردە لە مەیدان ئەدەب و هونەر ناوچەی سەقزە ڕەحمەتی (مەلا کەریم سائب)ە، ك لەیرا توایم بچیمنە خزمەت ئەو شاعر گەورا و خاوەن هونەرە و کەمیگ باس لە ژیانی بکەیم. (مەلا کەریم سائب) جویر هەر شاعریگ تر ناز ناو خوەی داشتگە و ئی شاعریشە نازناو (زاری) ئەرا خوەی داناگە و ، لە ساڵ (١٣٢٥ ك – ١٩٠٥ ز) لە ئاوایی (ئارەبوغلوو) ناوچەی فەیزوڵا بەگی سەقز هاتگەسە دونیا. (مەلا کەریم زاری) لە ژیانی دوجار ژن خوازیە و خاوەن شەش کوڕ و تەنیا دویەتیگ بویەوە ناو (مەلاخالد، عابید، زاهید، تاهر، ماجد، سادق و دیوتەگەیشی سەعدیە). بنەماڵەی مەلا کەریم دەس بالایگ داشتنە لە هونەر شیوەکاری وە تایبەت کوڕەرزایەیلی ك لەی مەیدانە وە ناوبانگن. (زاری) دیوانە شعریگ لە شوون خوەی هیشتگەسە جی ئەرا نەوەیل ئایندە ك پیکهاتگە لە (٢٠٠) لاپەڕە و (٨٨) شعرە غەزەل و (٥٦) شعر دریژ وەك قەسیدە و (١٧) پارچە شعر پەنج خشتەکی و (٢١) شعر مەسنەوی و (١٤) شعر نیشتمانی و (٦٦) شعر دینی و (١٧) شعریشی وە زووان فارسیە. وەل ئەوەیشا وەسەرهات (لەیلی و مەجنوون)یش هەر وە ناو (لەیل و مەجنون)ەوە داناگە، وەلی وە هونەر و باس وئەدەبیگ تر داینا‌گە ك ئامادەی چاپە و بنەماڵەگەی هەوڵ فرەیگ دەن ئەو ئەو وەسەرهاتەك ئشارەت وەپی کردیم بڕەسننە چاپ وە تایبەت لە لایەن سادق کوڕیەوەك لەی دویاخرە هەوڵ خوەی خستەکار ئەرا ئەوەك بتویەنیگ وە ئاسانی کتاوەگەی باوگی بخەیگە وەردەس خوەنەوارەیل و لە هەمان وەخت بتویەنن ئەو بەرهەم جوان و ئەدەبیە پیشکەش بکەنە کتاوخانەی کوردەواری، ك ئومیدەواریم وەی زویەیلە درەخت هەوڵ و تەقلایان بایگەبەر و ئیمەیش بتویەنیم لەسای ئەو درەختە وچانیگ بەیم.

وەلی مەلا کەریم زاری، لە ٢٧ حوزەیران ساڵ (١٣٦٠ ك – ١٩٨٢ ز) لە عومر هەفتاو هەفت ساڵی مالئاوایی یەکجاری لە دونیای شعر و ئەدەب و هونەر کرد و هەر لە ئاوایەگەی خوەی لە (ئارەبوغلوو) سەر وە ناوچەی سەقز وە خاك سپاریاگە.

پویل چوین دیاردا و چوین پیشکەفت؟

گوڵ سوو

یەکمین ئۆپەراسیۆن یا عەمەلیات بازرگانی دایەن و بردن یا تەبادل کالایەیلوی وە کالایەیلی ترەك، چوین ئەو کەسەدانەیل یا حبووب زیاگیگ داشت ئەرای بازار ئەبردەی تا ئالشتی وە پووس و روین وچیشتەیلی ترەك بکردا،

وە دەرد و مەینەتی و سەختیەیل ئنسان دەس کریا وە پی هەر وەختی ئی دایەن و بردنەوە بەردەوام وە رەد دل ئەو لاینەیلە نەوی چوین ئەو کەسەدانەیل داشت وخوەشی ئەهات وە پووس ئالشتیەو بکاد وەلی ئەو کەسە پووس داشت خوەشی ناهات ئالشتی وەی دانەیلە بکردا وەی سەختیەیلە و کارەیلی ترەك هیشتن ئنسان قەدیم کالای ناوراسیگ وە کار بوواد ویەیش دیاری کردن کالای تایبەتی گوی و جوور نرخ یا سعریگ بوی ئەرای باقی ئەو مادەیلە، و لە کوومەلگای عیراق قەدیم نقرە وە دانەیل خوەیان کالای ناوراسوین وە کار بردن کانزا یا مەعدەن نقرە نانن لە ئوای دانەیل یا حبووب. وەی خاترەوە کاربردن پویل نقرەیی دیاردا و یەکم جار جوور قیاس و وەزنیگوی و تا سەردەم ئەکەدی و بابلی هەئی پویل نقرەییەوە کاربریا وەلی لە سەردەم و وەخت پاتشا سەنحاریب لە ناونی سالەیل (٦٨١ – ٧٠٥) وەرژەزایین پاتشاگە بریاردا قالبیلیگ ئەرای ئی پویلە دروس بکریە. و هەلەو ماوەو تاریخە ئەتویەنیم بویژیم ئی پویلە وەرژە نزیکەی ٢٧٠٠ سال دیار دریاگە، وەی پویلە وە تەنیا بویە پویلیگ وەزن دیاری وشکل و شیوە ناسریاگیگ داشت وە جوور لەپ دەسیگ نەقشە کریاوی و سەرەیل عشتار ناسریا وەی وەدی هاتن عیراقی قەدیمیە ئەرای ولات لیدیا نەقل کریا ك ئەلئان مەردم تورکیان چوین فیشتر شارەیل و دەربەندەیل بازرگانیانوی. وە دویاجاریش لیدیەیل پەردەدان وە پیشەسازی ئی پویلە وەختی سەر شیریگ لە بانی نەخشکردن دەمی واز کردوی و لە بان نەخشەی دویەم رەسم شیر وسەر گایگ لە وەراوەر یەکترەکی کردوین، و لەری لیدیەیل پیشەسازی پویل ئەرای گشت ولاتەیلی ترەك لە بان زەوی رەسی. یا لەری ئاشتی و بازرگانی و یا لەری جەنگەیل و هەر ولات یا شار گەورایگ دورشم یا شعار تایبەت ودیاریگ ئەرای خوەی لەبان پویلەگەی نەقشە کرد وەی حالە بەردەوام مەن تا قوناغ یا مەرحەلە وەرژ لە ئسلام، چوین لەو وەختەسی سستم یا نزام پویلی ناسریاگ بوی و یەیش پویل تلای بیزەنتی لە ولات شام و مسر و باکوور ئەفریقیا وە کار ئەبردنەیو سستم پویل نقرەی ساسانی لە عیراق و سستم درهمەیل یەمانی لە بازارەیل عەرەب وەرژە ئسلام وە کار ئەبریا جوور بازار عوکاز و بازار نەجران و بازارەیلی ترەك، و ورژە ئسلام و لەسەرەتای ئسلامیش لە شعرەیل عەرەبی ناو دینار و درهەم بریا هەمیش لە قورئان کەریم لە سوورەت ئال عمران ناو دینار بریا (ومنهم من ان تامنه بدینار لایوده الیك) و لەسورەتیوسفیش ناو درەم بریا (دراهم معدوده) هەمیش لەحەدیسەیل نەبەوی شەریفیگ ناو ئی دینار و درهەمەبریاگە. و پەیغەمبەریش (ص) قسیەلەبان وەکاربردن ئی پویلەئەوسا وەرژەئسلام کردگە و وەرژەیەك وەحی داوزیەیوەملی وە پویل ژنەگەی خەدیجە (ع) کار لەبازرگانی یا تجارەت کرد وەی پویلەناسی هەمیش قەبوول لە بان پیشت عەقد دویەتەگەی فاتمە (ع) لە ئیمام علی (ع) کرد ك نزیکەی (٤٨٠) درهەموی وەی جووره بەردەوامی دریا وە کاربردن ئی پویلە. و لە عیراقیش رزگارکەرەیل ورژە ئسلام شوونەیل وماڵەیلیگ ئەرای دروسکردن ئی پویلە لە مەدائن پایتەخت ساسانیەیل لە عیراق دینەو، ورزگارکەرەیل مسلمان ئیستفادە لە قالبەیل دروس کردن پویلەیل ساسانی کردن وەختی وشەو نویساننەیل عەرەبییگ لەبانی نەخشە کیشان جوور ناو خودا و بەرەکەت و ئەو پویلەیلەوە پویلەیل عەرەبی و دزاین ساسانی ناسریا وبەردەوامی دریا وەی پویلە تا وەخت خلافەت عەبد ئەلملك کور مەروان چوین دینار تەلایی لە سال هەفتا و هەفت هجری و درهەمەیل نوقرەیی لە سال ٧٨ هجری ئەرای عەرەبی ئالشتەو کریان.

نەوروزانە

ح. اج- سالك

وە سالك چەكەی دڵدارەیل هاتن
بڕبڕ چوی مانگ و چوی خوە ر هەڵاتن
بخوەن شعرەیلد ، شعر شادین
شریـــنن، وێنەیێ نوقڵ و نەواتن
هاتێە وەهار و پەیێك شادیە
درەوشێ لە گوڵ دەیشت و بادیە
شاقە شاق كەوك لە كەش وكویە
جەشـن سالێ نـــوو لە ئابادیە
سەرما لەسەر چێ چیمەن هاتە باخ
هەڵاڵە سەوز كرد وێنەیێ شەو چراخ
سێرە، پاساری، بڵبـڵ، كەمووتـەر
وە خوەشلە خوەشی خوەنن لە سەر شاخ
مەردم بانە دەیشت عەیًد نەوروزە
جەشن باســتانی، مانگ پیرووزە
دڵنگ بكەن نوو خوەشڕەنگ و تەنك
دەورەیێ تەمام بی نەو سەرما و سووزە
سڵەیێ رەحم كەن فەرمان حەقە
گووش بیًەن وە نێ قسەیێ نەسەقە
جیگەیێ مێهرەبان رەوزەیێ رەزوانە
ئاگر دووزەخ سزای دڵرەقە
وەویەیل و زاوایل لە وەهار شادەن
گ فەسڵ وەفا وە پەیًمان وعادەن
سالك هەر چڕێ وە دەنگ بەرزا
ئەیێ مەردم شادبوون، خەمەیل وە وادەن

لە دەروەچی تەنیایی
نوورسم وە دەر
شەو هلاماتم هاورد
پیشت كردمە و تیەریكی
لە باخچەی چەوم
چراخی چقیرە كیشا
مە لی
لە شەوی دەروەچەگە
هاتەو ناو
دەم ژەنیە چراخەگەیا
باڵەیلی چەنی فردوین
دەنگی ئەژنەفتم
ك وەت :
ئەو ڕوی دەر وەچەگە
دەنگی بی دەنگی
فرە بەرزە

ئیرە چەنی بویچگە
ئرا ئی چراخە
حەیفە چراخ لە زندان بوود
بیلا لەی دەروەچەوە دەربچم
تا دویری شەو
تا وەختی خوەر مەل
چەرخی خوارد
فرگرت وچوی
چراخەگە مردویدە و
لە دەروەچی تەنیاییەو
نوورسم وەدەر
ڕووژ لە ڕی بوی
ئاسوو پڕ بوی لە هاواری خوەر
چراخ و مەل
دەس دان وە یەك
شەو تارانن

تەنیـــایی

موحەمەد حەسەنی ئیا

دوبەیتی

نوورموراد رەزایی

دە لای نوقڵ دەمت قەن تام نەیری
دە لای جام چیەمت جەم جام نەیری
دە وەختیگەو چیەمت گل دایە دەریا
دە وینەی زوڵف خوەت ئارام نەیری
*** *** ***
چمانی دەم دڵم هویری مەتەڵ كرد
شەراوی لیوی تو شین عەسەڵ كرد
شەراوەی زوڵف تو سا خس دە عالەم
دوبەتی لیو تو سویری غەزەڵ كرد
*** *** ***
خوەزەو بەختی منیشە گوڵ بكردا
خوەزەو یەی گڕ غەمت دڵ وڵ بكردا
خوەزەو سەوری بیای پا دابكیشی
گڕی تەقدیرمان ماتەڵ بكردا

وەهارە و عەیدە

جەلیل ئاهەنگەرنژاد

وەهارە و عەیدە بان هەم نوو نووەو بوون
مناڵەیل دویەكەینی بان كووەو بوون
كورە قەدر دو ڕووژەی گوڵ بزانن
لەنوو پر لە گوڵ داڵاهووەو بوون

سالـــی تـر

كامل جەمیل بەگ

یە سالی تردك هات هیمایگە خوەزگەم
خوەزگەی (وەلی)یە ئەرا بالای شەم
چ سالیگ داشتم ئی سالە ردد بوی
شەو و ڕووژگاری ئەرا من بەد بوی
یارەب بەد ئەوینێ چوی من پیدان ئای
پاوقدووم سالێ وە خەیر رادان بای
دویەتەیل شوی بكەن كوڕ ژن بخوازی
وە دڵ سوزیایەو رایان كەم وازی
یارەب دڵ دالگ گشتی خوەشەو بوو
وە دیدار كوڕ چەو ڕووشنەو بوو
نە زوڵی كردویم نە گوناهبارم
ئی بار قورسە كردنە بارم
منیش چوی مەردم خوەزگەی خوەم دیرم
دڵم خوەشەو بوو، دی كەم بگیرم
سالیگ چوی مەردم، یەی سالێ تر هات
سەد سالێ لیم بچووگ هەر هویرم ها لاد

میلـــكان

كاوە خوسەروی

گیانم لەیرە و ڕوحم لەورە، خەموارانم كەن ڕووژانە
من كەبم و لەورە نـــەوم، ئی دەردە بێ دەرمـانە
من تـازە تـواستم بزانم، خاكم مـانـای چەس نـەرام
كەفتمەوەر لافاو جەنگ و هەڵپیچا جەور زەمـانە
منالیم قوربانی جەنگ بی و جوانیم هەر نەیم وەچەو
وەنەزرەتە مەنم و نەیم، نـەوەی كـە مانای ژیـانە
گـەردەلـویل بیـاوان و دووزەخ پـڕ زەجـر غەریـبی
دەس خوەیان وەشانن لەلیم، ڕوحم لە دەسیان هەراسانە
نـومر تالم ڕەسیە نیمە و سی سالێ موكرە غەریـبم
كی توانێ تامولێ بكەید، ئی هەمكە پیچ و خەم دەورانە
من نازانم چوی هەڵكردم، لەی بگرە و بەردەی دویرییە
تەنیا چشتێ هیشت بمینم، عشق ڕەسین وەمیلكانە

چراخم كاوان

نەجەف ئازاد بەخت

چراخم كاوان چراخم كاوان
یەی تەخش ئەندازەی جەرگ ژە لیم كاوان
من ری گوم كردەی وێل بی تاوان
نەو قابل سەیاد جەڵد بی ئامان
سەر دەئیلە ڕم سوو نە سەراوان
تازە ئاماوی ژە یانەی باوان
دنیا وە چاوم چەرخی ژاو چاوان
دیم قەزا فتنە مەست و خرامان
فردا روی مەحشەر خەلق جەم مەكاوان
نەلوەت مە پرسوو ژە كەمانداران
واو كەسە گە ‹كال نازار› مەلاوان
جەرگ نە جگەرگای دەروینم تاوان
دەعوای چەوی من ئەر مەكەن ئاوان
‹نەجەف› كوشتەی دەس شای سیاچاوان

کی قەدر خوەشەویسی راسەقینە زانیگ؟

گوڵ سوو

ئارەزوو گشت کەسیگ ئەوەسە ك لە خوەشەویسی بژیەیگ و تام لەو خوەشەویسیە وەربگریگ، لەو وەختە ك خوەش کەسیگ داشتید زیاتر لە گشت چشتیگ و لە گشت کەسیگ لە جەهان، هس وە ئەوە کەید ك خاسترین و جوانترین و خوەشەویسترین و پایەدارترین کەسە لەی جەهانە، هەر لەوەر ئەوەیش گرینگی یا ئەهەمیەت وەپی دەید و بەشداری گشت کیشەو خوەشی و ناخوەشیەیلی کەید و لە هەمان وەخت هس وە خوەشی فرەیگ کەید لە وەختیگ گشت داواکاریەیلی ئەرای جی وەجی کەید وەبی ئەوەك چەوەری چشتیگ لەلی بکەید، وەل ئەوەیشا هس وە خوەشی ژیان کەید ك زانستید خاسترین و جوانترین چشت پیشکەش وەپی کردیدە و جوانترین هس و سووز وەپی بەخشایدە، ك یەیش مەعنای خوەشەویسی راسەقینەدەیگ.

باس کەن وئویشن: لە زەمانەی زوی، دویرگە یا جەزیرەیگ بویە، گشت هسەیل ئنسانیەت لەتی بویە هەر لە خوەشی و ناخوەشی، لەزانست و زانین و ئەدەب و .....هتد، ئمجا (خوەشەویسی)یش یەکیگ بوی لەی هسەیلە. رووژیگ لە رووژان (هس) زانست ك ئی دویرگە وەرەو نوقمبوین چووگ، هەر لەوەر ئەوە گشت هسەیل ئنسانی بریار خوەیان دان شوون خوەیان ئالشت بکەن و دویرگە یا جەزیرەگە بیلنەجی، وەلی خوەشەویسی بریاردا بمینیگەوە تا دویا سەعاتەیل نقومبوین دویرگەگە، لەو وەختە ك دویرگەگە خەریك بوی وە تەواوی نقوم بووگ، خوەشەویستییش بریاردا بچووگ، هەر لەوەر ئەوە لەو سەعاتە خوەشەویسی داوای یارمەتی لە (دەوڵەمەنی) کرد ك وەلایا گوزەر کرد وە کەشتیگ فرە گەوراوە، خوەشەویسی وتەپی: (ئەی دەوڵەمەنی تویەنید وەل خوەدا بووەیدەم ؟) دەوڵەمەنی وتەپی: (نەخەیر، چوینکە کەشتیەگەی من پرە لە تەلاو کوچگ نرخدار، شووند لەیرا نیەوگەوە)، دویاخر خوەشەویسی بریاردا داوای یارمەتی لە (لویتبەرزی) بکا، ك ئەویش وەوەردەمیا وە کەشتییگەوە گوزەر کردو وتەپی: (رجا لەلید کەم دەسمیەتم بەید) ، وەلی لویتبەرزی لە جواو وت: (نیەتویەنم دەسمیەتد بیەم چوینکەتن تەر بویدە و شایەت کەشتیەگەی منیش تەر بکەید و پیسی بکەید)، لەوەر ئەوەناچار بوی داوای دەسمیەت لە(خەم) کرد، خەمیش وەکەشتیەگەیەوەلەخوەشە ویسی نزیکەو بوی داوای یارمەتی لەلی کرد و وتەپی : (ئەی خەم بیلەم با وەلدا بووم) ، خەمیش وتەپی : (نیەتویەنم وەل خوەما بووەمەد ئەی خوەشەویسی، چوینکە من خەمینم و توام هەمیشە تەنیا بووم)، لەی وەختە خوەشی وە نزیك خوەشەویسیا گوزەر کرد و هەرچی خوەشەویسی چریەی وەلی ئەو لە ناو خوەشی خوەی بوی و گووشی لەلای خوەشەویسی نەوی. لە ناکاو خوەشەویسی دەنگیگ ژنەفت و چریە خوەشەویسی (ئەی خوەشەویسی وەل منا بەو) دەنگەگە دەنگ پیاویگ پیر وە سالاچگ بوی، ئمجا خوەشەویسی هس وە خوەشی فرەیگ کرد تا رادەیگ لە هویری چی ناو ئەو پیاو پیرە بزانیگ و لەلی بپرسیگ ناوی چەس، لەو وەختە ك لەو دویرگە یا جەزیرە رەسیە هانای و قورتاری کرد دی پیاگە پیرەگە هیشتەی جی و چیەرییەو، دی خوەشەویسی تواس بزانیگ ئی پیاگ پیرەکی بویە هاتگەسە هانایەوە تا مەمنوونی بووگ، لەوەر ئەوە پرسیار لە (زانین) یا علم کرد ك ئەویش پیاگیگ پیر فامیدەی وە سالاچگ بوی و، وتەپی: ئەو پیاگ پیرەکی بوی دەسمیەتم دا؟ زانین وتەپی (ئەوە زەمانە بوی زەمانە)، خوەشەویسی سەری سور مەند و وتەپی چە؟ زەمانە؟ زەمانە ئەرا؟ لەیرا زانین وە خەنستنەوە جواوی دارەوەو وتەپی: بەلی زەمانە، چوینکە تەنیا زەمانە قەدر خوەشەویسی راسەقینە زانیگ، خوەشەویسی راسەقینە ئەوەسە ك توایگ لە ژیاند بەختەوەر بوید و گشت وەختیگ ئامادەی قوربانیداین بوید وەبی ئەوەك هس وە ئەوە بکەید ك شەهیدید، چوینکە خوەشەویسی ها لەناو دل، هەر لەوەر ئەوەیش هویچ کەسیگ نیەتویەنیگ دەس لەو خوەشەویسیە بەیگ، چوینکە مولك خوەدەو لە ناو دلد مقەیەتی کریاگە.

ئەرا تیر خەیم و کەوان شاریمەو

کەیوان کەڵهور

ماوەیێگە لەسەر زاراوەی فەیلی (عیراق) ك بازێگیش چوی خوەم بڕێگ جار وە زاراوەی باشووری ناوی بەیم و بریەید، بویەسە باس قۆیلێگ!. ئەرا وەگ بتویەنیم وە خاڵێگ هاو بەش بڕەسیم و لەی لە خەو هێز گرتنەگ ئەدبیات خوار کوردسان، ك توایێگ ناو نویر عەلی بووەیدو ئەڵسێگ، هێمان دەم چەو خوەی نەشورتێیە و ئاوی نەدریاسە پێیا، تویش شەق بردنێگ بویە!. ئەرا یەگ تووزێگ ناو زرنگاو بڕەسیمنە پێ، وەجی زانسم، لەسەری چوین دڵسووزێگ بامەو دەنگ، بەشکم ڕی هامار کەرێگ ئەرا لە یەکەو ڕەسین و نوا گرتن لە چویچ و مویچ بەسین بووم، یەگێشتمان خاس زانیم، ئەی ئاوەگ نەیلیم بچووده دەم و چەو ئەی مەردمەگ وەی زاراوە قسیە کەن، ڕشیەیدە ئاسیاو کی و، وەرەو کوو بەیدەمان!؟. ئینگە ئەرا ڕووشنەو کردن یەگ کەلیمەی (فەیلی)، چەس و چ ئاڵشت و تەزەك ئەدەبی و قەومی و سیاسییێگ وە سەری هاتیەو، چوین بەڵگە تەنیا لەسەر واژەی (فەیلی) مانای تاریخی تیەرم. هەر ئەو جوورەگ تاریخ باسی کەید، تا وەرجلە هاتن ئیسلام و گرتن ناوچەیل خوەرهەڵات ناوراس ك ئیران ئەوسایش یەکی لە لێیان بوی. زووان ئیمپراتۆری ساسانی پەهلەوی بویە. دویای هاتن ئیسلام وەو جوورەگ هاوردنە، وە مەمەر یەگ عەرەبەیل وشەی(پ) نێاشتنە و زووانێان نەتویەنسیە گل لە بان ئەی وشە بخوەیێد، ئەرا ڕاهەتی و ساکاری خوەیان وشەی(ف) نانەسەجێ و هەر لەیوایشە ئەی جوور ڕایێگ وە گومانم و باوەڕم فرە ئەو ڕاس بکەیێد. چوین ئەگەر بنووریمە زووان فارسی(پارسی)، چوار وشەی(گ- پ – ژ – چ) دێرێگ، ك لە زووان عەرەوی یانە نیەتیەن و لەجیاڵێیان وشەی خوەیان نانە. ئەرا نموونە: (گورگیس وە عەرەوی جورجیسە، پەهلەوان بویەس بەهلەوان- ژاڵە بویسە جاڵە- چای بویسە شای). ئینگە بایمەسەر زووان کوردی خوەمانیش وە هاوبەشیەیلێ ك وەل فارسیا دێرێد، ئەگەر لە فارسی وشەیل ترەك عەرەوی چوین(th) هەر جوی(س) هەم لە فارسی و هەم لە کوردی ئینگەیش تیەیدە زووان و لەناو وشە و دەستوور ئەدبیاتکوردییش دی نیە نویسیەیێد. ئینگە بایمەسەر یەگ لە عیراق (دویای وەعەرەو) بوی، لە مەڵوەند مێزۆپۆتامیا لە ڕووژهەڵات چەم دیجلەو ... ك ئاریایی بوینەو بەش گەورای لە سەرزەمین شارسانی بابل گرتنەسەوەر، دویای هەڵامات تازەی (عەرەو) و داورین و خوەیان داگرتن لەی مەڵوەندە، فرە چێشت لە ناو بردن، ئەرا وەیشە ئەمروو دوینیم، لە بەش زووان کوردی هەلە کرمانجی تا سۆرانی و هەورامی ئیجاریش زاراوەی خوار، شەرێگ وە بێ دەنگ و یەك قەبووڵ نەکردنی هەس، ك یەخوەی وەختی دەنگەو دەیێد ك کار لەکار ترازیاس و ئیمەگ دەم لەیە دەیم کورد یەی مللەتە، وەی زهنیەتە و ك لێ پەیڕەوی کەیمن لەیەبەد ترەك، لەت لەت ترەکی کەیم!. ئەوەیشەگ ناحەزەیل و دژمنان نەتویەنسن بکەن خوەمان وە نەزانین و کەم فکری کەیمنەێ!. دەم لە کولتوور هاوبەش و هاو ڕەنگ کوردی دەیم، وەلی لە کردەو قسیە وەل کردار نیە خوەنێ!. ئیمەکەی توایم یە بزانیم و دگان بنەیمە پێیا، هەر ئەو جوورەگ کرمانج و سۆران و هەورامی و زازا لە هاڵەتێگ ك ناو قەوم یا هووز یا خڵێگ بووت، بویەسە مەڵوەندێگ تێکەڵ وەل جوگرافیای سیاسی و ئەتنیکی ك هەم مەزەوی و هەم تەریقەت و هەم خڵەیل جیا وەجیا لە ناو جی گرتنە. ئەرا نموونە ئەرا وانەگ تەنیا لە دەروەچی تەنگ و یەێ چەو نووڕن دخوازم، یە بویشم: ئەگەر بچید، هووز برادۆست ك کرمانجن و خوەیان وە کرمانج زانن تەماشایان بکەید، بریگیان هانە لە باکوور ڕووژهەڵات کوردسان و بڕترە کیشیان کەفتنسە باشوور کوردسان و بڕ تریشیان هانە باکوور کوردسان، وەختی زووان قسیە کردنیان بنەیدەلای یەك فرە جیاوازی شیوەزاراوە (زووانچە) دێرن. وەلی وەختی لە لێیان بپرسی نیەوشن م برادوسێگم!. یەکم ئویشن ئیمە کرمانجیم و لە هووز برادوسیم و یا ئیزەدیەیل و عەلەویەیل باکوور کوردسان و ناوچەی موسڵ یەکم ناسنامەی خوەیان ك تیەرنە زووان کرمانج بوینە، ئیجارەگ عەلەوی بوین یا ئیزەدی بوینیانە. فرە دویریەو نیەخەم ئایا خاس لەیە هویرەو کردیمە، ئەی کەڵهورەگ ئمروو جوگرافیای ئەرا خوەی داوریە، بریگ لێیان هانە مەڵوەند موکریان، یا هووز برازی ك ئویشن لە بنچینە کەڵهورن، فرە لێیان هانە مەڵوەند سۆران و بڕ تریشیان هانە باکوور کوردسان. یا هووز زەنگنە، ك هووز گەپێ لە مەڵوەند کەڵهور نشینن، بڕ گەورای لێیان وەل ئسمائیل خان زەنگنەیا، هاتنەسە ناوچەی گەرمیان و کەرکووکیش گرتنەسەوەر و بویەسە مەڵوەند ژیان خوەیان و ئینگە هانە لەسەری و نیەویشن ئیمە زەنگنەیم و بەش جیایێ لە سۆرانیم!. ئینگە ئیمەێ کورد خوار، ك بەش بوینێگ مەزەوی فرەپڕ ڕەنگیەو کردیمەو خوەمان لە سۆران و کرمانج داوریمە. هەر ئەو جووڕەگ باوگ و باپیریلمان وە ناوەیل کەڵهور و لورسان پشتکوو و ترسانی(وەرکوو) هە لەروی یەك بوینەو جێشتی وە ناو یەکگرتن لەناویان فرەکەم ڕەنگویە، ئینگەیش هەوە ئەو زهنیەتەو، بێ وەگ خاس شییەو بکەیمن وە وشەی فرە ڕفلکس نیشان دەیم و هە ئەو جەنگ کوێنەی بەد برای باوگ و باپیرەیلمانە ئینگە وە مۆدیلی تازەترەو ئەنجامێ دەیم!. ڕاسەخانەیل والی وە مەمەر وەگ زووردارویەو کەم تا فرە زووڕ وە مەردم وەتنە، وەلی یە وەدەسپێچگ وە نیەود، ئیمە وەل ژنفتن کەلیمەی فەیلی لەلی ڕەم بکەیم و لەیەکترەك ئەڵتزازیم. ئینگە بایەتە وە هویر نوو و تەرچگ سەردمییەو هویرەو بکەیم و لەجی باسەیل لەیوا ئەرا یەك گرتن (واعتصموا بحبل اللەجمیعا ولاتفرقوا) باریمەیاێ خوەمان و لە وەختێ لەیوا گرنگ و موهیم، لە جای ڕەد کردن و قەبووڵ نەکردن یەك ترەك، لەی واژە سیاسیە چوین چەتری ئەرا یەکگرتن و هاو پێشتی لە یەك ئەرا لە ناو نەچێن و بەرزەو کردن شناسنامەی نەتەوەیی لە خەت و هێڵ فکری هووز بپەریمەو یا لە خوەمان دویریەو بخەیم و وەرەو ناسنامەی نەتەوەیی گام بنیمەو وەر. ئینگە دی وەخت وە هاتیە لە کەڵهور و خزڵ و زەنگنە و ئەرکوازی و مەڵکشای و میەخاس و زەرگووش و دێوالایی و لەك و لور و شوهان و بلیچ و بەدرەیی (بەیڕەێ) و مەلخەتاوی و ...یەك ترەك قەبووڵ بکەیم و لەجی ئەڵتەکانن لە یەك ترەك ك خوەشی دوژمنانەو هەیەیشەتوان، ئەگەر ڕاس ئویشیم و دڵان سزیەیدن لە جی پەلامار دان یەك ترەکی، و تیر خسن ئەو یەك، پێشت بەیم لە یەکەو، کەژ کەوان خوەمان چوین ئارش وەرەو ئەڵاتن خوەرێ تازە ئەرا میلکان بکیشیم، تا ئایندەی ڕووشنێگ ئەرا خوەمان و منالیلمان دروس بکەیم و بسازیم.

بەڵەڵەم

کیان مانیشت

لە شارێگ لە شارەیل کورد، یەکێگ دۆسیەی لە دادگا داشتیە و نەتویەنسیە چارەی بکەید. ئەرا چارە کردنی چووده لای پارێزەرێگ (محامی) و توایە پارێزەر بنەیدە بان ئەی دۆسێیە تا لە ژێر تاوان و گوناکاری وە بەرزەك پانان دەر چووت و نەچووده زندان. چی ئەرا لای پارێزەری، هاڵ و هەکایەت خوەی ئەرا پارێزەر وەت. پارێزەر وەختێگ داسانەگەی ژنەوێ، کەمێگ هویرەو کەید و جواو لەیوا دا پێ ك وە یەی مەرج ئەی دۆسیەی تونە قەبووڵ کەم، ئەو مەرجمیشە یەسە لە لای حاکم م هەرچێ وەتم و حاکمیش هەر چێ لە ت پرسی بویشێ:"بەڵەڵەم" وەلی یەیش ئەراد خەرج دێرێد و لە باوەت ئەی کارە ئیقەرە وەلید سینم. پارێزەرگریش وەت: هە تن و یە، هویچ نەترس و ئەرا م یە فرە ئاسانە و ئەنجام دانێ هە چوی ئاو خواردنە وە لای منەو. زەمان گوزەریا و ڕووژ وە دادگا چێن هات، پێیای تاوانبار و پارێزەر وەل یەکا چێن ئەرا دادگا (مەحکمە) و نیشتنە حزوور حاکم. دادگایی کردن دەس وە پێ کرد و حاکم لە تاوانبار پرسی ناود چەس؟ تاوانبار وەت: بەڵەڵەم. هەر چ حاکم لە لی پرسی هەر وەت بەڵەڵەم. حاکم وەت: کوڕەگە خاس قسیە بکە، بەڵەڵەم یانی چە؟ لەیرە دی پارێزەر هاتەو جواو و وەت: جەناب حاکم، ئەی کەسە لە موخ ئایەم تەمامی نیە و شێتە، لە زووانیش لاڵە و فەقەت یەی کلیمە زانید ئەویشە هە ئەی بەڵەڵەمەسە ك تیەردەی وە زووان و م لە ڕی خودا دۆسیەگەی قەبووڵ کردمە بویمەسە پارێزەری. حاکم وەختێگ تاوانبار لەیوا دی دڵی ئەرای سزیا و وە سەبەب یەگ ئایەمیگە ك سائەقلە و زووانیش نەرێگ و لاڵە و تاوانەگەی لە روی نەزانین و شیتی بویە، ڕای خوەی دەرکرد و وە بی گونا لە قەڵەمی دا. ئینگە ك کار تاوانکەر لە دادگا تەمام بوی وە سەربەرزی لە دادگا هاتەو دەیشت، گەی هاتە یەگ هەق دەس پارێزەر بەیدن!. پارێزەر دی تاوانبار ك وە بی گونا لە دادگا دەری کرد و ڕای حاکم لە سەری ئەڵگەردان، کش لە خوەی بڕیە و دەنگ نیەکەیدا!. پارێزەر وەتە پێ برا دی چە تواید؟ ئەوەسە لە تاوانی وەی گەوراییە درەت کردم و نەیشتم بچیدە زندان، ئینگە برا هەق دەسم ك وەل یەکا قت وبڕ کردویم بەرەی پیم. تاوانبار لەجواو وەت: بەڵەڵەم. پارێزەر وەختی یە ژنەفت فرە وە پێ ناخوەشوی و گیانی هاتەو بان وەتە پێ: ئاخە ئەی بی هەم چێشت، چتەور و فلان وە پێ هاتی ئەرا هەرکەس بەڵەڵەم ئەرا منیش بەڵەڵەم!؟.

ئەرا ئەوەك گشت سەعاتەیل ژیاندان هەسەڵی بووگ

نیاز جەلال

ئویشن ژنەیل کلیل بەختەوەری ژیان هاوسەریین ، وەتایبەت ئەوانەك زووڕم کیشە وگرفتەیل خیزان چارەسەر کەن. ئەو ژنەیلەچەن ساڵیگ عومر ژیانیان وەل هاوسەرەیلیانا بردنەسەسەر، جووریگ لەهس بیزاری و سسەوبوین لە پەیوەندیەیلیان دروس بووگ لەشوون منالبوین و ئەهەمیەتداین وەمناڵ و کارەیل ناومال، لەوەر ئەوەبایەسەهەردوگلا هاوکاری لەناونیان بووگ.

فرەجار هاوسەرەیل وەسەبەب خەریکبوین و ئەهەمیەتداینیان وەکارەوە، ژیان هاوسەری خوەیان فەراموش کردنەو لەوەرانوەر ئەرك هاوسەری خوەیان کەمتەرخەمن و هویچکامیان وەئەقڵ و ئارامیەوەنیەگەردنەشوون چارەسەرا ئەرا ئەوەك بتویەنن پەیوەندی ناونیان بتەوترەو بکەن، بگر زیاتر دڵتەنگ بوون وەرانوەر یەکتری، ئمجا سەرەتا پیاو بی بەرنامەو ژنیش لەئەنجام ئەو بۆشایی یا فراغەك ئەرای دروس بویەگەردیگەشوون لایەنیگ ترا، یەیش ڕەسیگەئەو رادەلەیەکتڕی نەڕەسنەوەو جیایی بکەفیگەناونیان و دویاخریش بڕەسیگەتەلاق .

ئەرا چارەسەڕ کیشەی ناونی هاوسەرەیل، پرۆفیسۆر سویسری (وینی یاسین) لەیەکەودەر لەمەیدان خیزان و پەیوەندیەیل هاوسەری ، وەرپرسیارێتی چارەسەر کیشەیل ناونی هاوسەرەیل خەیگەبان شان ژنەیل ، هەر لەوەر ئەوەیش قەیریگ پیشنیار و ئامووژگاری خەیگە ڕوی ك وەسەرکەفتگ زانیگەیان ئەرا مقەیەتیکردن و قورتارکردن ژیان هاوسەری، لەوانەیش :

١- گفتوگوو : ژن بایەسەهەمیشەگفتوگوو داشتووگ وەل شویەگەیا و لەهەمان وەخت گووش لەقسەیلی بگریگ و رای وەربگریگ وەرج لەوەك کاریگ ئەنجام بەیگ، لەوەختیگیش ئەگەر هات و هاورا نەوی وەل رای و ئەرای چوینەیلیا ئەو وەختەتویەنیگ رازی نەوگ و رای خوەی نیشان بەیگ و پیشنیار تر ئەرا باوەتەگەبوینیگەوەو پیشکەشی بکەیگەهاوسەرەگەی. نیەوگ کیشەیل وەبی چارەسەر بیلنەوە، چوینکەوەل وەختا ئەو کیشەیلەگەوراوەبوون و چارەسەریشی زەحمەت تر بووگ.

٢- نەرمی و ئارامی : تویرەنەوین ژن وەرانوەر رای و ئەرای چوین پیاوەگەی و دویاخر پشت بەسانن وەنەرمی و ئارامی و لەهەمان وەختیش باوەڕ پیاو وە رای راسی و خاسەیل ژن بیگومان ڕەسنیگەیانەئەو ئەنجامەك لەکووتایی هەردوگیان یەك رای داشتوون لەبان باوەتەگە، وەل ئەوەیشا نیەوگ هەمیشەژن چەوەری بووگ هەر پیاوەگەی دڵیەو بەیگ، بەڵکوو بایەسەخوەیشی دەور وەخشین بوینیگ.

٣- ریکخستن وەخت: بایەسەژن مقەیەت بووگ لەوەختەیل ڕووژانەی و بیجگەئەوەیش وەختیگ بوینیگەوەئەرا نەهیشتن ڕۆتین و بڕیاردراین لەبان مەسەلەیل خیزانی ژیانیان، وەل ئەوەیشا نیەوگ هویچ مەهانەیگ بارنەوەئەرا شەکەتی و فرەیی کار و چشتەیل تر، چوینکەئەوەبووگەسەبەب سەختەوبوین پەیوەندی هاوسەری.

٤- دڵسووزی : بنەمای بنەڕەت وەیەکەونایین سەرکەفتن ژیان هاوسەری دڵسووزیە، وەتایبەت لەوەختیگ دڵسووزی لەقەناعەت و باوەڕ و هەڵوژاردن ژنەوەبووگ.

خاڵەیل بنەڕەتی ئەرا ڕەسینەوە لە پیاگ

گوڵ سوو

خاڵەیلیگ بنەڕەتی هەس وەك ڕینمایی ئەرا ژنەیل ك بایەسەبزاننەی و بتویەنن وەگووڕەی توانای خوەیان پەیڕەویان بکەن لەوەر خاتر ژیانیگ بەختەوەر و پڕ لەئارامی، لەوانەیش:

١- هویر و ڕای پیاگ جیاوازترەلەژن، لەوەر ئەوەجووریگ تر مامڵەوەل پیاگ بکە.

٢- زەحمەتە وەختیگ پیاگ دڵتەنگەو گووش لەژن بگریگ.

٣- وەختیگ بیدەنگ بووگ، خوەد خەریك بکەوەچشتیگ ترەوە، تا وەختیگ خوەی تیەیگە قسەکردن و پیشبینی ئەوەیش مەکەك خوەشد نیەتوایگ.

٤- وەختیگ نیشید و باس کەید وەلیا، بویشە پی تن غەڵەتد نید و، وەردەوام بەلە قسەکردن .

٥- پیشبینی ئەوە مەکە باس مەسەلەی کیشەیل ئەراد بخەیگەڕوی، خوەد یەکمجار دەس بکە چارەسەر کیشەیل و ئەو گرفتەیلەك ڕوی دەن .

٦- پویل وەلای ئەوە وە هەوەجەیگە و چارەسەر کیشەیلیە، لەوەر ئەوە تا تویەنید لە داواکاریەیلد ئەرا پویل کەمەو بکە.

٧- فرە مکوڕ مەو لەبان داواکاریەیلد، داوای چشتیگ مەکە لە توانای نەوگ و زەحمەت بایگەدەس.

٨- وە باوەڕە وە قسەیلی وەربگر و ئارام بە لە وەخت تویرەبوینی و هەوڵ گوێریانی مەیەتا ئارامەو بووگ.

٩- بایەسە ژن وە پشبەسانن وە توانایەیل خوەی تام لە ژیان وەربگریگ وەرجە ئەوەك پشت وە هاوسەرەگەی بووەسیگ.

١٠- پیاگ ئی قسەیلەوە غەڵەت زانیگ وەك (ئەرا چە دویاکەفتیدە، ك لەیوا زانیگ تن وەپی ئویشید وەرپرسیار نید، ئمجا وەختیگ ئویشید ژیان ناخوەشەوە جووریگ لە یەکیەو دەیگ ك تن بیزارید لە دەسی) یا قسەیلیگ وەك (گووش لەلیم نیەگرید، هویچ وەختیگ نیەجیدە دەیشت، هویچ ئەرام نیەسینید) چوینکە پیاگ لەی جوورە قسەیلە خوەشی نیایگ.

١١- گشت وەختیگ بویشەپی ئەگەر چشتیگ تواید با خزمەتد بکەم وەبی ئەوەك منەت لەبانی بکەید.

١٢- وەختیگ ئویشیگ نەخەیر، با ئاسایی بووگ لەلاد وەبی ئەوەك دڵگران بویدە.

١٣- ڕیزگرتن لە ڕا و ئەرای چوینەیلی گەوراترین دیاریە ئەرا پیاگ.

١٤- باوەڕ وە کەسایەتی و دەسکەفتەیلی بکە.

١٥- وەخۆشحاڵیەوە گفتوگووەیل خوەشی قەبووڵ بکە.

١٦- وەختیگ پیاگ بیدەنگ بووگ، وە شیوەی خراویگ لەیەکیەو مەیە، چوینکەفرەئاساییە.

١٧- زیاتر گرینگی یا ئەهەمیەت بیەکردەوەیل .

١٨- وەشیوەیگ گشتی تەماشای چشتەیل بکە، نەك تەنیا یەك چشت.

١٩- لەوەختیگ بیزارەهویچ پیشنیاریگ ئەرای مەکەتا ئارامەو بووگ و لەو ماوەخوەد وەکاریگ ترەوەخەریك بکە.

٢٠- وەختیگ گووش لەلید گریگ راسەوخۆ باس چارەسەر ئەرای بکە.

٢١- سوپاسی بکەئەرا گووشگرتنی لەکیشە و گرفتەیلد دویای تەواوبوین قسەیلد.

٢٢- وەختیگ پیاگ داواکاریەیلد ڕەتەو کرد، رازی بەو چەوەری بکەتا ئارامەو بووگ، ئەمجا ئەو وەختەرازی بووگ.

٢٣- خاسترین وەختیش ئەرا پیشکەشکردن ئامووژگاری ئەو وەختەسەك خوەی توایگ.

جوانترین ١٠ شار دونیا

گوڵ سوو

شایەت ئاسان نەوگ ئەرا ئەوەك بتویەنید سەردان گشت جەهان بكەید، وەلی ئەگەر دەرفەت گەشتیگ ئەراد هەڵكەفت ئەوەتویەنید سەردان ئی شارەیلەبكەید ك وەگوورەی ئامارەیل ١٠ لەجوانترین شارەیل دونیان:-

هۆنگ كۆنگ – چین

شار هۆنگ كۆنگ لەبان ئەو لیست جەهانیەوەهات لەوەر چەن هووكاریگ ، یەكم ٣٩ ساختمان گریگەخوەی ك بەرزی هەر یەكیگ لەلیان زیاتر لە٢٠٠ مەترە، بیجگەئەوەیش چوار لە١٥ بەرزترین ساختمان جەهان گریگەخوەی. وەل ئەوەیشا وەرووژ شەوق خوەر لەبان ئەو ساختمانەیلەوەدیمەنیگ جوان نیشانمان دەیگ و شەوانەیش ڕووشنایی جریوەداریگ بەخشنەشارەگە.

شیكاگۆ – ولایەتەیل یەكگرتگ ئەمریكا

شمارەی مەردم نیشتەجی شیكاگۆ ٨,٥ ملیۆن كەسەو وەشوون ساختمانەیل ئەوربڕ ناسریەیگ ، شیكاگۆ ١٧ ساختمان ئەوربڕ ها لەتی ك بەرزی هەر یەكیگ لەلیان ٢٠٠ مەتر زیاترە.

شەنگەهای – چین

شمارەی مەردم نیشتەجی شەنگەهای ١٣ ملیۆن كەسە، وەیەكیگ لەگەوراترین و تازەترین شارەیل چین شماریەیگ، ك هەرچەنی لە شوون شووڕش چەپ (١٩٧٦)دەوگەش خوەی لەدەسدا، وەلی زویتر وەشار نەتەوەیی ناسریا. شەنگەهای ١٨ ساختمان بەرزتر لە٢٠٠ مەتر گریگەخوەی ك بەرزترینیان كەفیگەناوڕاس شار و ٤٦٨ مەتر بەرزە.

نیۆیۆرك – ولایەتەیل یەكگرتگ ئەمریكا

شمارەی مەردمەگەی ٢٢١ ملیۆن كەسەو لەهەمان وەخت وەسحراویترین شار جەهان شماریەیگ، ك وەگوورەی ئەو ڕیكلامەیل وەردەوامەك هۆڵیۆد ئەرا شارەگەی كەیگەی بویەسەشوون نزارگەی گەشتیارەیل جەهان . نیۆیۆرك ٤٤ ساختمان گریگەخوەی ك بەرزترن لە٢٠٠ مەتر، وەل ئەوەیشا وەپایتەخت دارایی هەردوگ ئەمریكا ناسریەیگ.

تۆكیۆ – یابان

تۆكیۆ شمارەی مەردمەگەی ٣٢ ملیۆن كەسە، وەیەكیگ لەگەوراترین ئەو شارەیلەشماریەیگ ك ئادەمیزاد لەتی نیشتەجیەو ساختمانەیل ئەوربڕ تۆكیۆ وەدیزاین جیاواز ناسریەن و ١٥ لەبەرزترین ئەو تاوەر یا بورجەیلەهەر یەكیگ لەلیان دیزاین جیاواز و جوانتر دیریگ و لەگشتیانیش جوانتر تاوەر تۆكیۆس ك گشت شەویگ وەرەنگیگ جیاوازەوەدەركەفیگ . تۆكیۆ وەك نیۆیۆرك وەسەبەب كۆمپانیایەیل فیلمسازیەوەریكلام فرەیگ ئەرای كریەیگ و شایەن باسەك فرەیش لەمالەیل شارەگەشوون نیشتنەوەی هەلیكۆپتەر دیریگ .

سەنگافوورە- سەنگافوورە

شمارەی مەردمەگەی ٣,٨ ملیۆن كەسە، ك وەپاكترین و نموونەترین شار دانریەیگ، ساختمانەیل بەرز و دڵرفن لەی شارەهەس و بەرزی سێ تاوەر یا بورجیش لەی شارەرەسیگە٢٨٠ مەتر، زوورم ساختمانەیل ئی شارەرەنگەیل ئارامیگ دیرن و لەو شارەپشت وەرووشنایی سەوز بەسیەیگ لەدڵ شارەگەك یەكیگەلە شارەیل وەناوبانگ دونیا.

تۆرنتۆ – كەنەدا

شمارەی مەردمەگەی ٥,١ ملیۆن كەسە و، وەخاڵ وەیەكرەسین چەن شارستانیەت و ڕووشنهویرییگ شماریەیگ و گەوراترین شارەلەكەنەدا، هەفت ساختمان ئەوربڕ گریگەخوەی ك هەر یەكیگ لەلیان بەرزیەیگەی لە٢٠٠ مەتر زیاترە.

كوالالامپوور – مالیزیا

شمارەی مەردمەگەی ١,٥ ملیۆن كەسە، وەیەكیگ لەكاریگەرترین شارەیل جەهان شماریەیگ ، وەل ئەوەیشا پڕەلەساختمانەیل بەرز و سێ ساختمان ئەوربڕ دیریگ .

سیئۆل – كۆریای باشوور

شمارەی مەردمەگەی ٢٠,٨ ملیۆن كەسە، ساختمانەیل ئەوربڕ ئی شارەوەك ملوانكیگ یاقووت دابەش بوینە و ١٠ لەبەرزترین ساختمان ئەوربڕ ها لەتی ك بەرزیەگەیان لە٢٠٠ مەتر زیاترە.

ساوپاولۆ – بەرازیل

شمارەی مەردمەكەی ١٨,٣ ملیۆن كەسە، لەو شارەمەحاڵەبتویەنید ماڵیگ وەكرایەبكەفیگەدەسد، قەرەباڵغی شارساوپاولۆ لەیوا كردگەزیاتر لە٥٠٠ هەلیكۆپتەر پیاگەیل كار ئەو شارەجیواز بكەن ئەرا بان كارەیلیان.

چوین لە هشكی پووس خوەت دەیدە لا؟

گوڵ سوو

هشكی پووس گرفت یا موشكلەی پووسی گشتییگەو لەوەرز زمسان زیاگەو ئەدێوەخاتر وجوود تەری ونمداری یا رتوبەتیگ لەو باگ یا هەوای سەردەویەئەیلی پووس ئایمەبیاتەخۆرەو قرمزەو بید و دویاجار ئی پووسەوەتویش هشكی یا جەفافیگ ئەیاد ولج وبەلەچەق و قاپەیلی شەق شەقەو ئەدۆن و ئەپاسركیەن وموموكنەیەپووس زەعیفەو بكاد لەوەراوەر میكرۆب، وەی هشكیەسەبەبەیل فرەیگ دیری جوور دەستەم شوورتن فرەیگ وەئاوو وسابون هەمیش وەكار بردن ئاو سویەر لەوەخت شوورتن پووس چوین ئی ئاو سویەرەئەو لایەیا تەبەقەی چەورەلەبان پووس ئەتاونی، وەكار بردن مەوادەیل پاكەو كەر ومەوادەیل ئارازانن ك تەئسیر لەبان پووس دیرید وەتویش حەساسیەیگ ئەیەریدە وتەمەڵیگ لەچالاكی غودەی دەرەقی و یا وەكاربردن بڕی دەرمان و یا وجوود نەخوەشیەیل داخلیگ لەلەش ئایمەیا وجوود تەو ولەرز ، مومكنەگشت یانەسەبەب هشكی یا جەفاف پووس ئایمەبوون. و ئەرای چارەسەركردن ئی حاڵەتەئایمەئەگەر وەتویش ئی سەبەبەیلەهات بایەد جی لەجی بچیدەسەردان هەكیم پووستی وئەرای چەن جار لەرووژەگەو ئاو سەرد بایەد دەستەم بشووریەد وە ئاو وئاو میوەفرەیگ بخوریەد، و لەشوون حەمام كردن جی لەجی پووس دەس و ڕوی وە زەیت زەیتون یا ڤازەلین یا روین مناڵەیل چەور بكرێەد، ونەبایەد پووس روی وە لیفەیا ئسفەنجیگ بسریەد و بایەد میوەو سەوزیەیل فرەیگ بخوریەد چوین یەسەرچاوەیخاسیگە ئەرای تەڕی و نمداری یا رتوبەت داخلی پووس.

مەردم ڕیز لە کی و لە چە گرن؟

ماجد سوێرەمەیری

خوەنوارەیل خوەشەویس!!

لە جەهان سیاسەت و پۆست و وەزیفەیل ئیداری گەورا چشتەیل چەسپاییگ هەس ك فرەكەس لە بانیان كووكن هەرچەنی ك ئەو چشتەیلە خاس بوون یا خراو ، لە وانەیش وەك مەسڵەت عەرەبییگ هەس ئویشێ : (الناس على دين الملوك) یەعنی مەردم هانەبان دین پادشاگانیان، وەو مەعنا ك لە وەختیگ ك فلانەكەس پادشاس یا وەزیرە یا كاروەدەس گەورایگە مەردم ڕیز و ئحترامی گرن و وەقسەی كەن و لە فەرمانی دەرنیەچن، تا ئەو وەختەگ لە سەر تەخت لاچوود و لە پۆست گەورای خوەی نیەمینید، دی دوبارە بوودە ئادەمیزاد ئاساییگ و كەس ڕیز و ئحترام تایبەتیگ ئەرای نەیرید، و هەركەسیگ لەو كاروەدەسەیلیشە هویر لەوە بكەید ك مەردم مەجبوورن لە گشت وەختیگ وە هەمان شیوە وەلیا ڕەفتار بكەن، بی گومان، ئەقڵ نەیرێد و بایەسە كەمی بچوودە خوەیا و هویرەو لەلی بكەید، لەی باوەتە ئی وەسەرهاتە ئەرادان تیەریم ئەرا زیاتر ڕووشنەوكردن مەمەر باوەتەگەی ئیجارەمان وەو ئومیدە ك وەدڵدان بوود:

لە یەكیگ لە ئاواییەیل وڵات هندستان، پەیكەرتاشیگ بوی ك وە دروسكردن پەیكەرەیل ئەو خوداوەند و بتەیلە، ژیان خوەی بردیادە سەر ك لە لای بڕ فرەیگ لەو مەردمە پەرەسیەن، هەرجاریگ چەند پەیكەر بتەیل وەشیوەی جوانیگ دروس كردیاد بردیادەی ئەرا مەیدان لە ناو یەكیگ لە شارەیل نزیك و وە نرخ خاسیگ فرووشتیادەی، تا وەو جوورە وەپی هات ك بازاڕی گەرمەو بوی و بریگ لە پویلەگەی خەرج كرد ئەرا سەنین ئەسپاو خاستریگ ئەرا دروس كردن پەیكەر و دوی لە قەدر خوەنەوارەیل خوەشەویس، بریگ پویل دا ئەرا سەنین خەریگ تا لە جیاتی ئەوەگ ئەو هەمكە پەیكەرەیل قورسە ك خوەی دیادەیانە كووڵەوە و وە پیادە بردیادەیانە ئەرا بازاڕ ، خوەی و بارەگەی وە سواری ئی خەرە بچن ئەرا بازاڕ شار.

چشت ئاساییگە لەلای ئەو مەردمە ك ئی پەیكەر و بتەیلە پەرەسن، وەختی ئی كابرا و پەیكەر و بتەگانی دوینستیان لە ناو جادەیل شار لە ئان چیینی ئەرا ئەو مەیدانە ك لەتی بتەگانی فرووشتیاد ، هەركەسی چەوی بكەفتیادە پییان هەردوگ لەپ نیانە ئاو یەك و وە ڕیز و ئحترام گەورایگەو سەر ئەرایان چەمانیاد هەر وەك ئەوگ لە ئاو فیلمەیل سینەمایی هندی نیشانی دەن.

لەی ئانە وەختی هەرجاری یەكی ئی سەرچەمانن و ڕیز و ئحترامە دیاردیاد لە وەراوەر ئی پەیكەرەیلە، خەرەگە خوەی زیتەوكردیاد و مل لەلی بەرزەو كردیاد و واگردیادەی و جارجاریش لە خوەشییەو دەسكردیادە سەرەسەر.

وەلی وەختی كابرای پەیكەرتاش گشت بتەگانی لە مەیدانەگە فرووشت و پویل خاسیگ نا بن بەخەڵ خوەی و قەیری چشت و مشت ئەرا ماڵ و منالەیلی سەن و سوار خەرەگەی بوی و دا لی وەرەو ماڵ، وە هەمان شیوە خەرەگە خوەی زیتەوكرد و خوەی حازركرد وەختی یەكی ڕەی بوود وەلایانا هەمان ڕەفتار ئەنجام بیەید، وەلی چوینكە دی بت و پەیكەر وەپییان نەوێ دی كەس لا لەلییانەو نەكردیاد و كەس ڕیز و ئحترامەگەی جاران ئەرایان نیشان نەیا. خەرەگە وەی كارە فرە ئەلاجەویی هات و وەپی فرە ناخوەش بوی ك ئەرا چە ئی مەردمە دی ڕیز و ئحترامی نیەگرن و سەر ئەرای نیەچەمنن؟!، لە خوەیەو ڕیز و ئحترامەگە ئەرا جوانی باڵای خوەیە، و نیەزانێ ك ئەرا ئەو چشتەیلەسە ك هەڵیان گردیە...

بەڵی ئەزیزەیل یەكیگ لە خاسیەگان مەسەلەی دیموكراتی و هەڵوژاردن لە هەر وڵاتیگ ئەوەسە ك مەردم وەگوورەی مەیل و خواست و هویر و ئەرای چوین خوەیان بەشداری كەن و ئەو كەسە هەڵوژنن ك وەل ئەو خواست و مەیلەیلیانەوە گونجیەید.

ئەوەگ لەی هەڵوژاردنەیل پەرلەمانی ئی دویاخرەی عیراقە دیمنەی ئەوە بوی ك فرە كەس لەو پەرلەمانتار و وەزیر و خاوەن پۆستەیل گەورا ك دوبارە لە لیستەیل جیاجیا خوەیان كاندید كردوین، نەتویەنستن دوبارە سەربكەفن و جاریكتر بچنە ناو پەرلەمان و پۆستەیل گەورا وەربگرن، ئەیەیشە بویە مایەی توبڕەبوینیان و ئەلاجەوی هاتنیان و لە خوەیانەو مەردم بویەسە عاشق بالایان و عاشق ئەو ماڵ و موڵك و سەیارەیل ئاخر مۆدێل و مەوكبەیل گەورایانە و بایەسە دوبارە هەڵوژننەیان و ڕیز و ئحترامیان بگرن و نیەزانن مەردم لەوەر ئەو پۆست و مەنسبەیلك وەری گردن ڕیز و ئحترامیان گردنو خاس وەكاری نەهاوردن ئەرا خزمەتكردن وە جەماوەرەیل دەنگدەریان و مەردمیش خوو تا ئاخڕ وە غافڵی نیەمینن و خەو خەیاڵ ئی چوورە كەسەیلیگ وەی شیوە پویچەلەو كەن!!!

وەختێ منالٚ بویم

کاوەی خوسرەوی

وەختێ منالٚ بویم ،
جیكەی مەلویچگ
خوەشتر بوی لە لوورەی گورگ.
لیسك خوەر شەوەكیان
دڵنشینتر بوی لە زەردەی خوەرئاوا.
* * * * *
وەختێ منالٚ بویم،
خاسی عشقێ بوی
لەناو خەنین باوگا،
زندەگی لەزەتێگ بوی
لەناو دەنگ دالگا.
* * * * *
وە ختێ منالٚ بویم ،
دەنگ زیڕزیڕەك
مۆسیقایٚ خەو بوی،
بێ دەنگی شەو
سوكنایی دڵ بوی.
* * * * *
وەختێ منالٚ بویم،
خەوەگانم ڕەنگینتر بوی
(دنیا بویچكتر بوی
مەردم كەمتر بوی
خەم هەر نەوی).